

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GOFFMAN'IN DAMGALAMA KURAMI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİ VE
YAŞLILAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM ANALİZİ:
TWITTER ÖRNEĞİ**

**BANU DEMİRBAŞ
197B4007**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ŞERİF ESENDEMİR**

**İSTANBUL
2021**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GOFFMAN'IN DAMGALAMA KURAMI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİ
VE YAŞLILAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM
ANALİZİ: TWITTER ÖRNEĞİ**

**BANU DEMİRBAŞ
197B4007
ORCID NO: 0000-0002-3468-8494**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ŞERİF ESENDEMİR**

**İSTANBUL
2021**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GOFFMAN'IN DAMGALAMA KURAMI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİ
VE YAŞLILAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM
ANALİZİ: TWITTER ÖRNEĞİ

BANU DEMİRBAŞ
197B4007

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih: 01.07.2021
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Şerif ESENDEMİR	
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fazıl BAŞ	
	Dr. Öğr. Üyesi Nazar BAL	

İSTANBUL
HAZİRAN, 2021

ÖZ

GOFFMAN'IN DAMGALAMA KURAMI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİ VE YAŞLILAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM ANALİZİ: TWITTER ÖRNEĞİ

Banu DEMİRBAŞ

Haziran, 2021

Dünya üzerinde ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 31 Aralık 2019'dan itibaren Türkiye, COVID-19 ile mücadele kapsamında birtakım önlemler almaya başlamıştır. Bu önlemler ile salgının etkilerini en aza indirmek ve artan vaka sayılarının önüne geçerek sağlık sisteminin yükünü hafifletmek amaçlanmıştır. Türkiye'de 11 Mart 2020'de ilk vakanın görülmesiyle birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19'un en çok 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler ile kronik rahatsızlığı olan bireyleri etkilediği sürekli olarak medyada geniş yer bulmuştur. Bunun yanında, özellikle hükümet yetkilileri tarafından riskli grup olmaları sebebiyle vaka ve ölüm sayıları yaşlılar üzerinden açıklanmış ve “evde kal” çağrısı yapılmıştır. Bu çağrılara ana akım medyada ve sosyal medyada her geçen gün artan, yaşlıların uyarıları dikkate almadığı, anlayışsız davrandığı ve vaka sayılarını artırdığı yönünde haberler de eklenince, yaşlılar “günah keçisi” ilan edilmiştir. Bu bağlamda yaşlılara karşı ayrıştırıcı, damgalayıcı ve ötekileştirici söylem ve davranışların olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada, COVID-19 sürecinde 65 yaş ve üzeri bireyler hakkında gençler tarafından Twitter üzerinden paylaşılan ayrıştırıcı, ötekileştirici ve damgalayıcı tweet'leri betimlemek, anlamak ve kültürel değerler bağlamında değişen yaşlılık algısına yorum getirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın amacına bağlı olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada temellendirilmiş kuram deseni kullanılarak, Mart 2020 ile Ocak 2021 arasında geçen sürede paylaşılan tweet'ler derlenmiş, üç ana temaya ulaşılmıştır. Temalar; yaşlıların vürüsü yaydıklarını düşünme söylemi, yaşlılarla alay etme ve yaşlıları küçümseme söylemi, yaşlılara karşı nefret söylemi olarak belirlenmiştir. Temalar altında 10 tweet'e yer verilmiş ve tweet'ler Erving Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında, Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, Türk kültüründe geçmişten günümüze var olan yaşlılara yönelik olumlu söylem ve davranışların, olumsuz doğru evrildiği anlaşılmıştır. Özellikle COVID-19 döneminde bu durumun artış gösterdiği üzerine yorum getirilmiştir. Çalışma, yaşlılara yönelik olumsuz söylem ve davranışları ortadan kaldırmaya yönelik önerilerde bulunularak sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılar, COVID-19, Twitter, Goffman, Damgalama

ABSTRACT

A DISCOURSE ANALYSIS ON THE COVID-19 PROCESS AND THE OLDER ADULTS IN TURKEY IN THE CONTEXT OF GOFFMAN'S STIGMA THEORY: THE TWITTER EXAMPLE

Banu DEMİRBAŞ

June, 2021

As of December 31, 2019, when the first case of COVID-19 was seen in the world, Turkey started to take some measures within the scope of combating COVID-19. With these measures, it is aimed to minimize the effects of the epidemic and to alleviate the burden of the health system by preventing the increasing number of cases. With the first case seen in Turkey on March 11, 2020, COVID-19, which was declared a pandemic by the World Health Organization (WHO), has always been widely covered in the media, affecting mostly older adults aged 65 and over and individuals with chronic diseases. In addition, due to the fact that they are a risky group, especially by government officials, the number of cases and deaths was announced on the basis of the older adults and a call to "stay at home" was made. When the news that the older adults ignore the warnings, act unsympathetic and increase the number of cases, increasing day by day in the mainstream media and social media, the older adults were declared as "scapegoats". In this context, it has been observed that discriminatory, stigmatizing and marginalizing discourses and behaviors have occurred against the older adults. In this study, it is aimed to describe and understand the separating, marginalizing and stigmatizing tweets shared by young people on Twitter about individuals aged 65 and over during the COVID-19 process, and to comment on the changing perception of aging in the context of cultural values. Depending on the purpose of the study, qualitative research method had been adopted. The tweets shared between March 2020 and January 2021 were compiled using the grounded theory pattern in the study, and three main themes were reached. Themes; The discourse of the older adults spreading the vigil, the discourse of mocking and belittling the older adults has been determined as hate speech against the older adults. Ten tweets were included under themes and the tweets were analyzed within the context of Erving Goffman's stigma theory, within the framework of Teun A. van Dijk's critical discourse analysis model. As a result of the analyzes, it has been understood that the positive discourse and behaviors towards the elderly, which have existed in Turkish culture from the past to the present, have evolved towards negative. It has been commented that this situation has increased especially during the COVID-19 period. The study was concluded by making suggestions to eliminate negative discourse and behaviors towards the older adults.

Key Words: Older Adults, COVID-19, Twitter, Goffman, Stigmatization

ÖN SÖZ

Tüm dünyayı etkileyen, ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19 pandemisiyle birlikte yaşlı bireylere yönelik Twitter’da paylaşılan ayrıştırıcı, damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet’leri betimlemek, anlamak ve geçmişten günümüze değişime uğrayan yaşlılık algısına yorum getirmek amacıyla yapılan bu çalışmada; emeğini esirgemeyen, istediğim zaman ulaşabildiğim, yönlendirmeleriyle çalışmama sıkı sıkıya bağlandığım tez danışmanım saygıdeğer hocam Sayın Doç. Dr. Şerif Esendemir başta olmak üzere; bilgi ve birikimleriyle yol gösteren, özellikle çalışmanın yöntem bölümünde sorularıma kolaylıkla cevap bulduğum, her daim desteğini hissettiğim, kolaylıkla ulaşabildiğim, Niteliksel Araştırma Yöntemleri dersinde asistanlığını yapmaktan keyif aldığım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Nazar Bal’a çok teşekkür ederim.

Araştırma görevlisi olarak görev yaptığım İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde desteklerini hissettiğim bölüm başkanımız Prof. Dr. Kamil Kaya’ya ve her fırsatta motivasyonumu sağlamaya çalışan, yardımlarını esirgemeyen, tecrübelerini aktaran tüm bölüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans döneminden beri yanımda olan, akademik kariyerimde manevi desteğini her zaman hissettiğim sevgili meslektaşım, canım arkadaşım Sevda Dilek’e teşekkür ederim.

Sadece bu çalışmanın ortaya çıkmasında değil, bütün eğitim ve öğretim hayatımda, sosyal yaşantımda, her türlü zorlukta ve sıkıntılarda yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, ellerini omuzlarımda hissettiğim, bana inanmaktan ve beni desteklemekten bıkmayan canım aileme emekleri için teşekkür eder ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca, işimi kolaylaştıran, akademik kariyerinin başında olan ve birbirimizden desteği hiçbir zaman esirgemediğimiz canım kardeşim İrem Selin Demirbaş’a teşekkür ederim.

İstanbul, Haziran, 2021

Banu DEMİRBAŞ

Çalışmamı 4 Şubat 2020’de kaybettiğim canım anneanneme ithaf ediyorum...

“Ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil.”

Yunus Emre

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Endemi, Epidemi, Pandemi ve Salgın	4
2.1.1. COVID-19'un Dünyadaki Yayılımı ve Yaşlı Bireyler	5
2.1.2. COVID-19 ve Türkiye'deki Yayılımı	10
2.2. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlanmanın Nedenleri	10
2.3.1. Aktif Yaşlanma	16
2.3.2. Yaşlı Bakım Hizmetleri	19
2.4. COVID-19 Pandemi Sürecinde Türkiye'deki Yaşlı Nüfus	20
2.5. Bir İfade Aracı Olarak "Twitter" ve Olumsuz Etkileri	27
2.6. Türkiye'de COVID-19 Pandemi Süreciyle Değişen Yaşlılık Algısı	30
3. KURAMSAL ÇERÇEVE	35
3.1. Sembolik Etkileşimcilik	35
3.1.1. Sembolik Etkileşimciliğin Kökenleri: George Herbert Mead	39
3.1.2. Sembolik Etkileşimcilik ve Herbert Blumer	40
3.2. Damga Kavramı ve Tarihsel Kökenleri	44
3.2.1. Damgalamanın Nedenleri	45
3.2.2. Damgalamanın Sonuçları	47
3.3. Erving Goffman ve Damgalama Kuramı	49
4. METODOLOJİ	57
4.1. Araştırmanın Amacı	57

4.2. Araştırmanın Önemi	58
4.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	59
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	60
4.4.1. Sosyolojik Boyut: Anlayıcı/Yorumlayıcı Yaklaşım	60
4.4.2. Araştırmanın Tipi	62
4.4.3. Araştırmanın Deseni	63
4.4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	65
4.4.5. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi	66
4.4.5.1. Söylem Nedir?	67
4.4.5.2. Söylem Analizinin Metodolojisi	67
4.4.5.3. Eleştirel Söylem Analizi	69
4.4.5.4. Teun A. van Dijk ve Eleştirel Söylem Analizi Modeli	70
4.4.6. Geçerlik ve Güvenirlik	74
4.4.7. Etik Konular	80
4.4.8. Yaşanılan Güçlükler	80
5. BULGULAR VE ANALİZ	83
5.1. 1.TEMA: Yaşlıların Virüsü Yaydıklarını Düşünme Söylemi.....	84
5.1.1. Tweet 1 İle İlgili Analiz	84
5.1.2. Tweet 2 İle İlgili Analiz	86
5.1.3. Tweet 3 İle İlgili Analiz	89
5.1.4. Tweet 4 İle İlgili Analiz	92
5.2. 2.TEMA: Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi ..	96
5.2.1. Tweet 5 İle İlgili Analiz	96
5.2.2. Tweet 6 İle İlgili Analiz	99
5.2.3. Tweet 7 İle İlgili Analiz	101
5.3. 3. TEMA: Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi.....	104
5.3.1. Tweet 8 İle İlgili Analiz	104
5.3.2. Tweet 9 İle İlgili Analiz	107
5.3.3. Tweet 10 İle İlgili Analiz	109
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKÇA	121
EKLER.....	134

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Kamu, Özel ve Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri Sayısı, Kapasiteleri ve Bakılan Yaşlı Sayısı	19
Tablo 2: Teun A. van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi Modeli	71
Tablo 3: Nitel Araştırmalarda İnanırcılığı Sağlamak İçin Kullanılan Yöntemler..	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yaş Gruplarına Göre Nüfus Oranı, 2007-2020	14
Şekil 2: Yaşlı Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücü Durumu.....	16
Şekil 3: Yaş Grubuna Göre Genel Mutluluk Düzeyi.....	18
Şekil 4: Nevşehir Belediyesi’nin Resmi Twitter Hesabından Paylaştığı “ALO Yaşlı İhbar Hattı” Gönderisi.....	52
Şekil 5: Tweet 1	84
Şekil 6: Tweet 2	86
Şekil 7: Tweet 3	89
Şekil 8: Tweet 4.....	92
Şekil 9: Tweet 5	96
Şekil 10: Tweet 6.....	99
Şekil 11: Tweet 7	102
Şekil 12: Tweet 8	105
Şekil 13: Tweet 9	107
Şekil 14: Tweet 10	110

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
COVID-19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

İnsan ve hayvanlarda derin etkiler bırakan, sayısız ölümlere yol açan ve tarihin ilk dönemlerinden beri insanlığı etkileyerek devletlerin yıkılmasına, hükümdarların değişmesine ve büyük göçlerin yaşanmasına yol açan salgın hastalıklar (Aslan, 200, 36), günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Bunlardan biri, son yüzyılın en büyük salgını olarak tüm dünyayı etkileyen ve “görünmez bir düşman” (Chauhan ve diğ., 2020) olarak sıkça bahsedilen COVID-19 pandemisidir.

COVID-19, 31 Aralık 2019’da Çin’in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ateş, öksürük ve nefes darlığı gibi solunum yolu belirtileri gelişen bir grup insanda yapılan araştırmalar sonucunda görülmüştür. Virüs, 13 Ocak 2020’de Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) olarak tanımlanmıştır COVID-19 virüsünün hasta bireylerin öksürmeleri ve aksırmalarıyla ortama saçılan damlacıkların başka bireyler tarafından solunması sonucunda bulaştığı tespit edilmiştir. Salgından etkilenen en riskli grupların ise, 60 yaş ve üzeri yaşlılar, ciddi kronik rahatsızlığa sahip hastalar, kalp hastalığı, hipertansiyonu, diyabeti olanlar, kanser hastaları ile sağlık çalışanları olduğu açıklanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

11 Mart 2020’de Türkiye’de de görülen COVID-19 virüsü aynı tarihte WHO tarafından tüm dünyaya yayılması ve küresel bir etki göstermesi sebebiyle pandemi olarak ilan edilmiştir 11 Mart 2020 gecesi Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın Avrupa’ya seyahati sırasında COVID-19 virüsüne yakalanan bir vatandaşın ülkenin ilk vakası olduğunu açıklamasıyla ülke genelinde panik bir ortam oluşmuştur. 12 Mart 2020’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında 5 saat süren bir toplantı gerçekleştirilmiş ve salgına karşı bir dizi önlemler sıralanmıştır (Budak, Korkmaz, 2020).

Türkiye’de ilk vaka 11 Mart 2020’de görülmüş, ilk ölüm ise, 17 Mart 2020’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından 89 yaşındaki Çin temaslı bir hastanın öldüğünü açıklamasıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda eski Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman’ın 15 Mart 2020’de 80 yaşında COVID-19’dan

öldüğü Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından doğrulanmıştır (Atlas Dergisi, 2020; Şalom Gazetesi, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

Ülkede görülen ilk vakanın açıklandığı günden itibaren hem hükümet yetkilileri tarafından hem ana akım medyada hem de sosyal medyada sürekli olarak COVID-19’a ilişkin açıklamaların “yaşlılar” üzerinden yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum sadece Türkiye’de değil, diğer ülkelerde de dikkat çeken söylemler arasındadır. Açıklamalarda var olan vurgu, medyanın da diliyle birleştğinde “tedbirli” olması gereken “riskli” grup olarak tanımlanan 65 yaş ve üzeri gruptaki bireylerin “tehlikeli” olduğu ve virüsü yaydığı, virüsün kaynağı olduğu gibi söylem ve davranışların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Altın, 200, 5). Ayrıca, yaşlı bireylerin “evde kal” çağrılarına uymadığı, anlayışsız davrandığı gibi söylemlerin sıklıkla medyada yer bulması, akabinde 21 Mart 2020’de 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasaklamasının duyurulması ile (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) yaşlılara yönelik oluşan ayrımcı söylem ve davranışları pekiştirmiş, ana akım medyada ve sosyal medyada önüne geçilmesi zor sorunları meydana getirmiştir.

Bu çalışmayla, COVID-19 pandemi sürecinde gençler tarafından sıklıkla kullanılan Twitter’da 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler için paylaşılan ayrıştırıcı, damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet’leri betimlemek, anlamak ve paylaşılan tweet’ler özelinde günümüzdeki değişen yaşlılık algısını yorum getirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda ele alınan çalışma, dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde literatüre bağlı olarak birtakım kavramlar açıklanmıştır. Endemi, epidemi, pandemi ve salgın tanımlamaları üzerinden COVID-19’un dünyadaki ve Türkiye’deki yayılımı kronolojik bir sıralamayla ele alınmıştır. Bunun yanında konunun arka planını anlaşılır kılmak için yaşlı, yaşlanma ve yaşlılığın nedenleri açıklanmış, Türkiye’deki yaşlı nüfus üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Türkiye’nin giderek yaşlanan bir nüfus olması sebebiyle hükümet politikası haline gelen aktif yaşlanmanın ne olduğu, ülkenin stratejilerinin ne yöne doğru gittiği açıklanarak Türkiye’nin yaşlı bakım hizmetleri değerlendirilmiştir. Ayrıca ilk bölümde yine literatür bağlamında COVID-19 sürecinde Türkiye’deki yaşlı nüfus ele alınmış, konunun amacıyla bağlantılı olarak ülkemiz gençleri tarafından sıklıkla kullanılan sosyal medya aracı Twitter’ın olumsuz etkileri üzerinde

durulmuştur. Son olarak ülkemizde COVID-19 pandemi süreciyle gözle görülür bir şekilde değişimi fark edilen yaşlılık algısı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü kuramsal çerçeveye ayrılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini sembolik etkileşimcilik oluşturmaktadır. Bu bağlamda ikinci bölümde sembolik etkileşimcilik anlatılmış, çalışmanın amacına bağlı olarak “damga kavramı ve tarihsel kökenleri” üzerinde durulmuştur. Damga kavramının temelleri üzerine açıklamalarda bulunduktan sonra, Goffman’ın damgalama kuramı açıklanmış ve çalışmanın amacı bağlamında yaşlılık, Goffman’ın (2020) “Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” eseri üzerinden değerlendirilmeye sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü metodolojiye ayrılmıştır. Bu bölümde çalışmanın amacı, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları, araştırmanın yöntemi, yaklaşımı, araştırmanın tipi, deseni, evren ve örneklem, veri toplama ve analiz yöntemi ve yaşanan güçlükler detaylı olarak anlatılmıştır. Araştırmanın analiz yöntemini Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli oluşturacağı için, ilk olarak söylem nedir, söylem analizi metodolojisi ve eleştirel söylem analizi üzerinde açıklamalarda bulunarak Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli tanıtılmıştır. Ayrıca bölümün sonunda araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak amacıyla neler yapıldığı anlatılmış ve etik konular üzerinde durularak bölüm sonlandırılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünü bulgular ve analiz başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın amacına uygun olarak Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süreci kapsayacak şekilde 201 tweet derlenmiş ve tweet havuzu oluşturulmuştur. Havuzdaki tweet’ler en az iki defa okunmuş, temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlama yoluyla kodlamalar yapılmış, içerisinden 10 tweet seçilmiş ve belirli temalar altında toplanmıştır. Temalar altında toplanan tweet’ler Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, kültürel değerler bağlamında değişen yaşlılık algısı tartışılmış ve birtakım önerilerde bulunarak çalışma sonlandırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Endemi, Epidem, Pandemi ve Salgın

WHO'nun sağlık sözcüğüne ilişkin tanımlaması incelendiğinde, “sağlık, sadece hastalık veya sakatlığın olmama durumu değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyi olma hali” (WHO, 1946) ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Bir bireyin sağlıklı olabilmesi için sadece fiziksel ve ruhsal anlamda iyi olması yeterli olmamakta, aynı zamanda sosyal anlamda da kendini iyi hissetmesi gerekmektedir. “Sosyal yönden tam bir iyilik hali” yeni ve üzerinde durulması gereken bir ifadedir. Bu anlamda, sağlık sadece kişisel bir olgu değildir. Aynı zamanda sosyal yönü olan bir ifadedir. Bir bireyin sosyal yönden iyi olma hali, sosyal yaşantısının iyi olmasından geçmektedir. Örneğin, bireyin çalışma ve yaşam güvenliğinin sağlanamadığı, iş bulma olasılığının bulunmadığı, gelir dağılımında dengesizliğin yaşandığı ve bu nedenle huzursuzluğun yaşandığı bir toplumda kişinin iyi olma halinden bahsedilememektedir (Fişek, 1982).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 56. maddede, sağlık, sosyal bir hak olarak belirlenmiştir. Anayasada, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip oluşu, devletin ve vatandaşın bu konuda sorumlu olduğu; devletin, sağlık kuruluşlarının tek elden işbirliği içerisinde insan sağlığı için çalışmasını planladığı özellikle yer almaktadır. Ayrıca insanın, sadece fiziksel ve ruhsal değil, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını elinde bulundurması için devletin sosyal kurumlardan faydalanması anlamında sosyal yönden de bireyin sağlık hakkının anayasada korunduğu açıkça anayasada belirtilmiştir.

“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, 11).

Sağlık sözcüğüne yanı sıra, hastalık sözcüğüne yüklenen anlamları da incelemek yerinde olacaktır. Hastalık birincil anlamda, canlıda meydana gelen birtakım

değişiklikler sonucunda sağlığın bozulması, rahatsızlık olarak tanımlanırken, ikincil olarak ruh sağlığının bozulması durumu, üçüncül olarak bitkilerin yapılarında meydana gelen bozukluk ve son olarak da mecaz anlamda, aşırı düşkünlük, tutku olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Dolayısıyla, kimi sözcükler sık kullanılsa da çoğu kez anlamları açık olmamakta, farklı anlamlarda kullanılabilmektedir. Bu durumun en iyi örnekleri, COVID-19 süreciyle birlikte epidemi ve pandemi sözcüklerinde görülmüştür (Yenen, 2020, 98).

Salgın hastalıklar, bilimsel yapıları ve özellikleri itibariyle, yayılma alanları ve etkiledikleri nüfusa göre birtakım sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda, salgın hastalıklar endemi, epidemi ve pandemi olarak yayılma alanları ve etkiledikleri insan sayısı özelinde üç şekilde ifade edilmektedir. Endemi, belirli bir nüfus içerisinde var olan ve dışarıdan gelen bir etki olmaksızın belirli bir nüfusu içinde varlığını sürdüren salgın bir hastalığı tanımlarken; epidemi, belli bir zaman dilimi içerisinde görülen ve hastalığın önceki tecrübelerle göre beklenenden fazla etki gösteren bir salgın hastalık olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında pandemi ise, endemi ve epidemiden farklı olarak bir kıta ya da tüm dünya üzerinde yayılarak etkisini gösteren salgın hastalık anlamına gelmektedir (Ataç, Uçar, 2006). Bu anlamda, salgın sözcüğünün endemi, epidemi ve pandemi sözcüklerini kapsayan bir ifade olduğu söylenebilirken, gündelik hayatımıza COVID-19 ile giren bu salgın hastalık tanımlamalarının belli başlı farklılıkları içerisinde barındırdığı anlaşılmaktadır.

Salgınların, dünya tarihinde toplumsal ve ekonomik başta olmak üzere, pek çok değişimlere yol açtığı ve küresel etkilerde bulunduğu bilinen bir gerçektir. İnsanlık tarihi boyunca salgınlar, kitlesel ölümlere yol açmış, sağlık sistemini zora sokmuştur. Salgının etkileri, günümüz küreselleşme olgusuyla farklı boyutlara ulaşmış bütün insanlığı zorluğa sürüklemiştir. Bu bağlamda, son yüzyılın en önemli salgın hastalığı olan ve WHO tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilen COVID-19, Çin'in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Bingöl ve diğ., 2020).

2.1.1. COVID-19'un Dünyadaki Yayılımı ve Yaşlı Bireyler

WHO'nun 31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde, zatürre vakalarını bildirmesi ve daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüsü tespit etmesiyle dünya bu salgın hastalıkla tanışmıştır (Budak, Korkmaz, 2020, 66).

Salgın başlangıçta bu bölgedeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunan insanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra ise insandan insana bulaşarak Vuhan başta olmak üzere Hubei eyaletindeki diğer şehirlere ve Çin'deki diğer eyaletlere bulaşmış, en nihayetinde kademeli olarak diğer dünya ülkelerine yayılmıştır. Koronavirüsler, hayvanlarda veya insanlarda hastalığa neden olabilecek büyük bir virüs ailesidir. Birkaç koronavirüsün insanlarda soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (SARS) gibi daha şiddetli hastalıklara kadar solunum yolu enfeksiyonlarına neden olduğu bilinmekte ve bu hastalığa SAR-CoV-2 virüsü neden olmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

COVID-19'un belirtileri incelendiğinde bazı vakaların belirti göstermediği bilinmekle birlikte, genel itibariyle en sık karşılaşılan belirtiler ateş, öksürük ve nefes darlığı olup, şiddetli olgularda zatürre, ağır solunum yetmezliği, böbrek yetmezliği ve ölüm gibi durumlarla karşılaşılmaktadır. Virüs, hastalığa yakalanan insanların öksürmeleri ve aksırlamaları ile birlikte ortama saçılan damlacıkların başka bireyler tarafından solunması sonucunda bulaşmaktadır. Bununla birlikte, hastaların kirlenmiş yüzeylere dokunmaları ve ellerini yıkamadan yüz, göz, burun veya ağıza götürmeleri virüsün bulaşmasına sebep olan en önemli etkenler arasındadır. Dolayısıyla, elleri yıkamadan göz, burun ve ağızla temas ettirmek tehlikeli olarak görülmektedir. Salgından en çok etkilenen risk grupları ise; 60 yaş ve üzeri olan yaşlılar, ciddi kronik rahatsızlığı olanlar, kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı olanlar, kanser hastaları ve sağlık çalışanları olarak ifade edilebilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). COVID-19 pandemisinin dünya üzerinde 31 Aralık 2019- 3 Haziran 2020 tarihleri arasında hızla yayılışının kronolojisi EK-1'de özetlenmektedir

Worldometer (2020) verilerine göre, COVID-19 vakalarının görüldüğü 31 Aralık 2019 tarihinden 3 Haziran 2020 tarihine kadar, dünya üzerinde doğrulanmış toplam vaka sayısı 6.501.249 olurken, ölüm sayısının ise 377.790'a, toplam iyileşen kişi sayısının ise, 2.920.953'e ulaştığı bilinmektedir.

Dünya üzerinde böyle bir salgınla ilk defa karşılaşılması şüphesiz yeni bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, salgının bulaşma şekli, hasta ve ölüm sayılarının sürekli artması sebebiyle, insanlar arasında panik, endişe ve korku gibi birtakım durumlar gözlemlenmiştir. Salgının farklı seyreden klinik belirtileriyle birlikte yaş grupları ve yayılış durumu, tüm dünyayı etkisi altına alan salgının sadece tıbbi boyutlarla açıklanamayacağını gözler önüne sermiştir. Bu anlamda yaşanan

salgının, sosyokültürel, etik, ahlaki, hukuksal, eğitim, turizm, ekonomi, tarım, halk sağlığı gibi boyutlarla da ele alınması ve olumsuz etkilerinin üzerinde durulması gerekmektedir (Altın, 2020, 50).

COVID-19'un olumsuz etkilerine diğer afet örneklerinde olduğu gibi en çok yaşlı insanlar maruz kalmaktadır. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, salgında hayatını kaybedenlerin büyük bir kısmının yaşlı nüfus olduğu dikkat çekmektedir. Yaşlı bireyler, sadece yaşlarının yüksek olması sebebiyle değil, taşıdıkları sağlık sorunları ve toplum içinde sahip oldukları sosyal konum onların pandemi sürecinden en fazla etkilenen grup olmalarına ve daha zor koşullarda bu süreci deneyimlemelerine neden olmuştur. Dolayısıyla, yaşlılar yüksek risk grubunda olmaları sebebiyle, sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar birçok ülkede ilk olarak bu gruba uygulanmıştır (İnce, 2020).

Dünya genelinde virüsün yayılmasını önlemek amacıyla sosyal hayata getirilen kısıtlamalar hiç şüphesiz tüm insanları etkilese de, bu etkiler özel gereksinimi olan yaşlılarda ileri boyutlarda hissedilmiştir. Hastalığın ileri yaşlarda çoğunlukla ölümle sonuçlanması ve hastalıktan ölenlerin çoğunluğunun yaşlı bireyleri işaret etmesi psikolojik anlamda sıkıntılara yol açmıştır. Bunun yanında, yaşlıları yok sayan, alay konusu yapan tutum ve davranışlar gözle görülür şekilde artmıştır (Ertuğay, 2020, 53). Özellikle vaka sayılarının ve ölümlerin artması sonucunda ülkelerin yaşlılara yönelik uyguladıkları politikalar medyaya da yansımış, yaşlıların sosyal konumları itibarıyla yaşamış oldukları dezavantaj, COVID-19 pandemisiyle birlikte şaşırtıcı ve bir o kadar da korkutucu bir hal almıştır.

Ülkelerin COVID-19 ile mücadele süreçleri incelendiğinde İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerin dikkat çekici bir konumda olduğu görülmektedir. Bu ülkeler, başlangıçta virüsü kontrol altına alamadıkları için sürü bağışıklığı uygulamasını devreye sokmuşlar ve bir anlamda yaşlıları gözden çıkarma politikası uygulamışlardır (Ertuğay, 2020, 53). Örneğin, İngiltere'de çok sayıda yaşlı, evlerinde tek başına ölü bulunmuş ve cesetlere ancak iki hafta sonra ulaşım sağlanmıştır. Bununla birlikte, BBC'nin 8 Haziran 2020 tarihli haberine göre, COVID-19 ölümlerini araştırmak için Pataloglar Birliği (Royal College of Pathologists) bünyesinde oluşturulan komisyon başkanı Dr. Mike Osbor'un bu tür vakalarla son zamanlarda çok sık karşılaştıklarını, hatta bu insanların öldüklerinin ancak bir iki hafta sonra anlaşıldığını ve cesetlerin çürümeye başladıktan sonra bulunduğunu ifade etmiştir (BBC News Türkçe, [08.06.2020]). Başka bir örnek ise Hollanda'dan gelmektedir. Hollanda'da COVID-

19'dan ölen 5 bin 100 kişiden en az 2 bininin 80 yaş ve üzeri olduğu belirlenmiştir (Dönümcü,[17.04.2021]). İngiltere ve Hollanda'nın sürü bağışıklığı uygulayan ülkelere olduğu düşünüldüğünde, ölen insanların çoğunluğunun yaşlı oluşu ve bu insanların evlerinde ölü bulunmaları tesadüf olmaktan çıkmaktadır.

COVID-19'dan etkilenen, vaka ve ölüm sayısı açıklamada ilk sıralarda yer alan ülkelere biri de İtalya'dır. İtalya'da artan vaka sayıları pandeminin ilk günlerinden beri artış eğiliminde olmuştur. Bunun yanında İtalya, ülke genelinde karantina ilan edilen ilk ülkelere biridir. Alınan önlemlere rağmen vaka sayılarının hızla artması İtalya'da da yaşlıları ilk vazgeçilecek grup konumuna getirmiştir. Örneğin, Euronews'in 12.04.2020 tarihli haberine göre, İtalya'nın Liguria bölgesinde nüfusun büyük bir çoğunluğunun 65 yaş ve üzeri olduğu bilinmektedir. Bu bölgenin valisi Giovanni Toti, COVID-19 üzerine yaptığı bir toplantıda, ulusal çapta bir sokağa çıkma kısıtlamasından kaçınmak için 70 yaş ve üzeri bireylerin evlerinden çıkmamalarını önermiş ve sosyal medya üzerinden bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, her COVID-19 ölümünün acı verdiğini ancak bir gün öncesinde sadece Liguria bölgesinde ölen 25 kişiden 22'sinin yaşlı hasta olduğunu ve bu kişilerin emekliliklerini yaşayan insanlar olduklarını, ülke ekonomisi için vazgeçilmez olmadıklarını belirtmiş ve aldığı tepkiler sonucunda yanlış anlaşıldığını öne sürerek özür dilemiştir (Euronews, [12.04.2020]).

Dünya üzerinde yayılmaya devam eden COVID-19 salgından en çok etkilenen ülkelere biri de Fransa'dır. Fransa'da ilk vakanın 24 Ocak 2020 tarihinde görülmesiyle birlikte bir dizi önlemler alınsa da, özellikle belirti göstermeyen COVID-19 hastalarının kısıtlamalara uymaması virüsün yayılmasını hızlandırmıştır. Bu durumdan etkilenen dezavantajlı gruplara bakıldığında yaşlı bireylerin öne çıktığı görülmektedir. Örneğin, Euronews'in 12 Nisan 2020 tarihli haberine göre, Fransa'nın La Riviera yaşlı bakım evindeki görevliler, ilk vaka ile karşılaştığında virüsün yayılmasını sıradan önlemler uygulayarak önleyebileceklerini düşündüklerini ancak bu durumun sanıldığı gibi olmadığını ve test yapmayı geciktirdikleri için virüsün hızla yayıldığı ifade etmişlerdir (Euronews, [12.04.2020]). Bunun yanında yine Euronews'in 17 Nisan 2020 tarihli haberine göre, daha sonradan Fransa milletvekili Eric Ciotti, yaşlı bakım evlerinde kalan COVID-19 hastalarının "ölüme terk edildiğini" ifade etmiş ve öfkesini dile getirmiştir. Milletvekili Fransız Radio J'ye verdiği röportajda, yaşlı bakım evlerindeki COVID-19 hastaların çoğunun hastanelere

kabul edilmediğini, tedaviye ihtiyacı olan insanların ölüme terk edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, hastane kapasitesinin yeterli olmadığı söylenerek birçok hastanın “kasti” olarak hastaneye alınmadığı eleştirisinde bulunmuştur (Euronews, [17.04.2020]). Anlaşıldığı üzere, yaşlı bireyler Fransa’da da bir anlamda ülkeye yük olarak görülmekte ve etik ihlallerde bulunularak ölüme terk edilmektedirler.

COVID-19 vaka artış ve ölüm sayısı bildirmede ilk sıralarda olan bir diğer ülke ise İspanya’dır. COVID-19 salgınından en çok etkilenen ve ölüme terk edilen grup, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İspanya’da da yaşlılardır. Örneğin, BBC’nin 24 Mart 2020 tarihli haberine göre, İspanya’da COVID-19 salgınının yayılım hızının artmasıyla birlikte, huzurevlerinin terk edildiği bilgisi medyada oldukça konuşulmuştur. Bunun yanında, İspanya askerlerinin terk edilmiş huzurevlerine girerek yaşlı bireylerin cesetlerini yataklardan topladıkları görülmüştür. İspanya Savunma Bakanlığı’nın askerleri huzurevlerine dezenfektan çalışmaları için görevlendirdiğini ancak tesisin terk edilmiş olarak bulunduğu bilgisini vermiştir (BBC News Türkçe, [24.03.2020]). İspanya’da meydana gelen bu olay, yaşlıların virüsten etkilenen “en riskli grup” olmaktan çıkıp “risk yayan/tehdit eden” grup olarak görüldüğünü kanıtlar niteliktedir.

Amerika Birleşik Devletleri de COVID-19 sürecinde yaşlılara yönelik uygulamalar konusunda başarısız görülen ülkelerden biridir. Örneğin NTV Haber’in 23.04.2020 tarihli haberine göre; ABD’de yaşlı bakım evlerinde 10 bin 217 kişi COVID-19 nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Amerikan Sağlık Hizmetleri Birliği Başkanı Parkinson’un bir konuşmasında, yaşlı bakımevlerinde çalışan ve yaşlıların çok azının test edildiği, federal hükümet ve eyalet yönetimlerinin yaşlı bakımevlerini öncelikli olarak görmedikleri anlaşılmaktadır (NTV Haber, [23.04.2020]). Bunun yanında Teksas eyaleti vali yardımcısı Dan Patrick’in söylemleri de durumun yaşlı bireyler için ne kadar ayrımcı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Dan Patrick, yaşlı Amerikalılardan, çocuklarının ve torunlarına güzel bir dünya bırakmak için kendi başlarının çaresine bakarak kendilerini feda etmeleri gerektiğini ve bu sayede ekonomik anlamda vatansever davranmış olacaklarını ifade etmiştir (Altın, 2020, 52).

Özetle, yukarıdaki ifadelerden de anlaşılabacağı üzere pandemi döneminde şiddet ve istismarın arttığı apaçık ortadadır. İstismar, yapılması gerekenleri yapmama, yeterli bakım desteğinden mahrum bırakılma, bakımevlerinde yeterli desteği görememe, sosyal ve fiziksel şiddet, yoksunluk gibi yapılmaması gerekeni yapma şeklinde kendini

göstermektedir. Ülkelerin COVID-19 ile ilgili mücadeleleri göz önünde bulundurulduğunda, yaş odaklı ayrıştırma ve istismar göze çarpmaktadır. Bu durum, ifade edilenlere ek olarak, “Huzurevleri Tanrı’nın insafına terk edildi.”, “Kanada’da yaşlılar ölüme terk edildi”, “ABD’de huzurevleri morg gibi”, “Batı insanlık sınavını kaybetti”, “Yaşlı bakım evleri toplu mezar gibi” başlıklı haber metinlerine de yansımaktadır (Altın, 2020). Haber başlıklarından da anlaşıldığı üzere, COVID-19 sürecinden en çok etkilenen ülkelerin sağlık sistemini ayakta tutabilmek için hasta seçiminde bulunarak yaşlıları ölüme terk ettiği, ötekileştirdiği ve göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

2.1.2. COVID-19 ve Türkiye’deki Yayılımı

COVID-19’un dünya üzerinde hızla yayılmasıyla birlikte Türkiye, ülkede henüz doğrulanmış bir vaka görülmemesine rağmen ülke çapında önlemler almaya başlamıştır. Dolayısıyla 31 Aralık 2019 itibariyle, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’nin de gündemini Çin’de başlayan salgın oluşturmaktaydı. 11 Mart 2020 tarihi itibariyle görülen ilk vaka sonucunda ise, ülkede geniş çaplı önlemler alınmaya başlandı. Bu bağlamda, 10 Ocak 2020- 3 Haziran 2020 tarihleri arasında Türkiye’nin COVID-19 ile olan mücadelesinin kronolojisi EK-2’deki gibi özetlenebilmektedir.

3 Haziran 2020’de Türkiye’de yapılan test sayısı 52.305; vaka sayısı 867; vefat sayısı, 24 ve bir günde iyileşen sayısı ise 931 olarak raporlanmıştır. Bu tarih itibariyle yapılan toplam test sayısı, 2.155.349 olurken, toplam vaka sayısı 166.422, toplam vefat sayısı, 4.609 ve toplam iyileşen sayısı ise, 130.852 olarak belirtilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b).

2.2. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlanmanın Nedenleri

Her insan doğar, büyür, yaşar ve dünyadaki döngüsünü tamamladıktan sonra ölür. Can kaybıyla sonuçlanan herhangi bir kaza geçirmeyen ve erken ölüme yol açacak herhangi bir durumla ya da sağlık sorunuyla karşılaşmayan her birey, yaşamının herhangi bir bölümünde yaşlılık sürecini tecrübe etmektedir. Bebeklik ve çocukluk sürecinden başlayarak; ergenlik, gençlik ve yetişkinlik evresini yaşadıktan sonra “yaşam döngüsü”nün sonunda birey, en nihayetinde kendini yaşlılık evresini yaşarken bulmaktadır. Bu durum, yetişkinlik döneminin bir devamıdır ve bu aşamaya

geçildiğinde her birey tarafından yaşanan süreç, getirileri ve götürüleriyle hayatın önemli bir dönemini oluşturmaktadır (Şentürk, 2020, 9).

“Yaşlı” tanımlaması, belirli bir yaştan üzerine gelmiş bireyler için kullanılan bir ifadedir. Buna göre, “yaşlı” tanımlaması ilk olarak kronolojik bir anlama tekabül etmektedir. OECD’ye göre (1992) özellikle batı toplumlarında yaşlı, davranış ve buna bağlı olarak ihtiyaçları değişen 65 yaş ve üzeri bireyler olarak değerlendirilmektedir.

TDK’ya göre (2021) yaşlı birey, yaşı ilerleyen, ihtiyarlayan ve uzun yılları geride bırakan kimse olarak tanımlanmaktadır. TDK’nın tanımına göre yaşlı birey için ifade edilen anlam, “tecrübe”, “deneyim” ifadeleri üzerine kurulmaktadır. Yaşlanma ise, bireysel ve biyolojik duruma işaret etmektedir. Ayrıca yaşlılık denildiğinde daha çok toplumsal bir olgudan bahsedilmekte ve toplumdaki yaşlı sayısının artması sonucunda meydana gelen bir toplumsal durum ifade edilmektedir (Tuna, Tenlik, 2017, 5).

Yaşlanma, “ilerleyen, birikimsel ve kompleks olaylar sonucu oluşan biyolojik bir olay” (Akın ve diğ., 2002,6) olarak tanımlanırken; Sevil’e göre (2005, 10) ise, tüm canlılardaki biyolojik ve fizyolojik işlevlerin azalması olarak tarif edilmekte olup, bu durum sadece takvim yaşına bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. İnsanın eski hareketliliğini gösterememesi, bu durumun farkında olması ve ruhsal sıkıntılarına karşı sabırsızlığın artması, kendini bedensel ve fizyolojik anlamda yetersiz görmesi durumu yaşlanmanın ilk evresi olarak kabul edilebilmektedir.

Yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu süreçle ilgili birtakım sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir (Akın ve diğ., 2002, 59).

- Yaşlanma, kronolojik, biyolojik, patolojik olmakla birlikte ruhsal, sosyal ve ekonomik yönleri olan bir süreçtir.
- Her canlı kendine özgü bir yaşlanma sürecinden geçmektedir.
- Aynı toplumda yaşayan bireylerin aynı yaşlanma süreçlerini yaşamaları beklenemez. Her insanda farklı yaşlanma biçimleri görülebilmektedir.
- Bireylerin tüm organları aynı hızda yaşlanmayabilir.
- Aynı ya da farklı toplumun bireyleri, farklı cinsiyettekiler aynı şekilde yaşlanmayı deneyimleyemeyebilirler.

Yaşlanmanın kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal olmak belirlenen birtakım nedenleri vardır ve bu nedenler üzerinde durmak gerekmektedir. Kronolojik yaşlanma, insanın doğumundan başlayıp takvimsel olarak içinde bulunduğu zamana kadar geçen

süre olarak ifade edilmektedir. Bu geçen süre içerisinde birey, kronolojik olarak yaşlanmakta ve her canlı ve cansız varlık gibi ilk özelliğini kaybetmektedir. Bu kayıplar, takvimsel olarak bireyin yıpranmasına başka bir ifadeyle yaşlanmasına sebep olmaktadır (Şentürk, 2020, 22). Diğer bir deyişle kronolojik yaşlanma, zaman faktörüyle oluşmaktadır. İnsanlar belli bir yaşa geldiklerinde “yaşlı” olarak tanımlanırlar ve fiziksel gerileme, biyolojik olarak bireyin bedensel işlevlerini yerine getirememesi, yavaşlaması hatta durması olarak ifade edilmektedir (Arpacı, 2005, 22-23).

Biyolojik yaşlanma ise, WHO (2015, 25)’e göre, çok çeşitli moleküler ve hücresel hasarların kademeli olarak artmasıyla ilişkili olan bir durumdur. Zamanla bu hasarların birikmesi bireyin birçok hastalığa yakalanmasına ve bireyin genel kapasitesinde azalmaların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Başka bir ifadeyle biyolojik yaşlanma, zamana bağlı olarak bireyin fizyolojisindeki değişimleri ifade etmektedir. Bu değişimlere, geçen zaman içerisinde yaşlanma hızının artarak orta yaş sonuna doğru saçların ağarması, derinin kırışmaya başlaması, kas gücünün zayıflayarak eskisi gibi olmaması dış görünüşteki yaşlanma belirtileri örnek verilebilmektedir (Arpacı, 2005, 17).

Yaşlanmanın bir diğer nedeni psikolojik yaşlanmadır. Psikolojik yaşlanma, yaştan kronolojik ilerlemesine bağlı olarak bireyin algılama yeteneğinin zayıflaması, öğrenme, problem çözme gibi bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlamada meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Arpacı, 2005, 18). Yaşlanmayla birlikte bireyin vücudunun eski aktivitelerini yerine getirmede zorluk yaşamasıyla meydana gelen uyum sağlamadaki değişimlerin yanında, bireyin aile üyelerinin veya arkadaşlarının ölümü, emeklilik, yaşam koşullarındaki olumsuzluklar, sosyal statüdeki kayıplar gibi nedenler de yaşlanmanın psikolojik nedenleri olarak kabul edilen örneklerdendir (Zastow ve diğ., 2015, 288).

Sosyal yaşlanma ise, yaşam sürüp giderken öğrenmek, kültürlenmek bunun sonucunda kültürleşmek ve kişinin hayatına deneyim katmasıdır. Aynı zamanda sosyal yaşlanma, bireyin içinde bulunduğu toplumla girdiği iletişim ve etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz her toplumda bireyin rol ve sorumlulukları yaşına, cinsiyetine ve sosyal konumuna göre tanımlanmaktadır. Yaşlı algısı da, bireyin yaşantısı ve statüsü ile birlikte toplumsal açıdan inşa edilmektedir. Dolayısıyla birey, yaşamını sürdürürken içinde yaşadığı toplumda var olan yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık tanımlarıyla

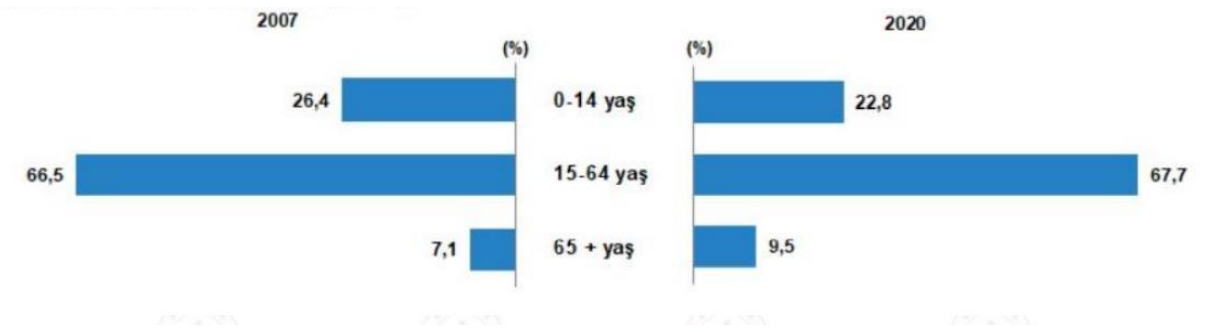
hayatını şekillendirmektedir. Nitekim bu durum, yaşlılığın toplumsal yönüne işaret ederek yaşlılık algısının toplumdan topluma ve kültürden kültüre değiştiğini gözler önüne sermektedir (Baran, 2016). Ayrıca toplum, değişik yaşlarda olunacak ve yapılacak uygun şeyleri tanımlayarak bunu “yaş normları” adı altında topluma sunmaktadır. Örneğin, en uygun evlenme yaşı, okul bitirme, çocuk sahibi olma, emekliliğe ayrılma yaşı gibi sınıflandırmalar toplum tarafından belirlenmektedir. Bunun yanında toplum tarafından “çok genç”, “çok yaşlı”, “tam yaşında” gibi tanımlamaları toplumun bir yaş beklentisi olduğunu da göstermektedir (Onur, 1991). Toplum tarafından belirlenen ve sürekli olarak inşa edilen bu tanımlamalar bireye pompalanmakta ve “sosyal yaş”ı belirlemektedir.

WHO’nun 1963 yılında yaşlılar üzerine yapmış olduğu toplantıda yaşlılığın kronolojik olarak üç evreye ayrıldığı ifade edilmiştir. Bunlar Birleşmiş Milletler (UN, 1980) raporunda şu şekilde ifade edilmiştir: İlk evre, 45-59 yaş arası olarak ifade edilen “orta yaşlılar”; ikinci evre, 60-74 yaş arası olarak tanımlanan “yaşlılar” evresi ve son olarak üçüncü evre ise, 75 yaş ve üzeri olarak ifade edilen “ileri yaşlılar” evresidir. Birleşmiş Milletler (UN, 1980)’e göre ise, 60 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak tanımlanmaktadır. Birçok bilim alanında ve nüfus bilimcilere göre, 60 yaş, yaşlı olarak tanımlanırken, birçok gelişmiş ülke 65 yaşı yaşlılığın başlangıcı olarak kabul etmekte ve sosyal güvenlik sisteminden yararlanmak için bu yaşı referans göstermektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, 2). Bu bağlamda, yaşlı üzerine bir tanım yapılırken ilk kriterin kronoloji veya takvim yılı olduğu anlaşılmakta ve 65 yaşı geride bırakan bir bireyin yaşlı olarak kabul edilmesi üzerine yaygın bir görüş olduğu ifade edilmektedir (Şentürk, 2020, 16).

Bir toplumda ortalama ömrün uzaması ve buna bağlı olarak doğurganlık oranının azalması, toplumun yaşlanmasına sebep olmakta; toplumun yaşlanması ise, toplum içerisindeki yaşlı nüfus oranının artması olarak ifade edilmektedir. Toplumun yaşlanması; tıp alanında yaşanan teknolojik yenilikler ve gelişmelerle insanların hayat standartlarının artması, eğitim süresinin uzaması, kadınların çalışma hayatına girerek dünya görüşlerinin değişmesi sonucunda doğurganlık oranlarının azalması olarak sıralanabilmektedir (Selek-Öz, Balta, 2020, 69-70).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yayımladığı “TÜİK 2020 Yıl Sonu Yaşlılık Verileri” raporuna göre, Türkiye’nin nüfusu 83 milyon 614 bin 362 olup nüfusun %50.1’ini erkekler, %49.9’unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Şekil 1’de de

görüldüğü üzere, 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise, 2007’de %7.1, 2019’da %9.2 olurken 2020 yıl sonunda bu oran %9.5’e yükselmiştir. 2019’da 7 milyon 550 bin 727 olan yaşlı nüfus 2020 yılı sonu itibarıyla 7 milyon 953 bin 555 olarak tespit edilmiştir. Türkiye’nin en yaşlı yaş grubu olarak ifade edilen 85 yaş üzeri nüfus ise 2019 yılı sonunda %0.82 iken 2020 yılı sonunda %0.80’ düşmüştür. 65 yaş ve 85 yaş üzeri nüfus gruplarının her ikisinde de kadınların erkeklere oranı daha yüksek olup bu durum, doğumda beklenen yaşam beklentisinin kadınlarda daha yüksek olmasıyla açıklanmaktadır (T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020a). Yine TÜİK verileri incelendiğinde, nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11, 2030 yılında %12.9, 2040 yılında %16.0, 2060 yılında %22.6 ve 2080 yılında ise, %25.6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020). Dolayısıyla TÜİK verilerinden hareketle Türkiye’nin nüfusunun her geçen gün yaşlandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Şekil 1: Yaş Gruplarına Göre Nüfus Oranı, 2007-2020

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020a

Türkiye’nin genç, dinamik ve aktif bir nüfus yapısına sahip olması, bu yapının hiçbir zaman yaşlanmayacağı anlamına gelmemektedir. TÜİK verilerinden hareketle yaklaşık altmış yıl sonra, ülkenin yaşlı nüfus oranı bugüne kıyasla iki katı kadar yaşlanacağı tahmin edilmektedir. Ülkenin hızla yaşlanması, yaşlılık üzerine olan sosyal ve ekonomik politikalara yön verilmesi ve birtakım düzenlemelerin yapılması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim nüfusun hızla yaşlandığı düşünüldüğünde yaşlılara yönelik politikaların düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerekli bir hal almaktadır.

Sosyal ve ekonomik politika, kamu yararı gözetilerek devlet eliyle yürütülmesi gereken sağlık, eğitim, savunma, bayındırlık ve işgücü piyasası gibi politikaların

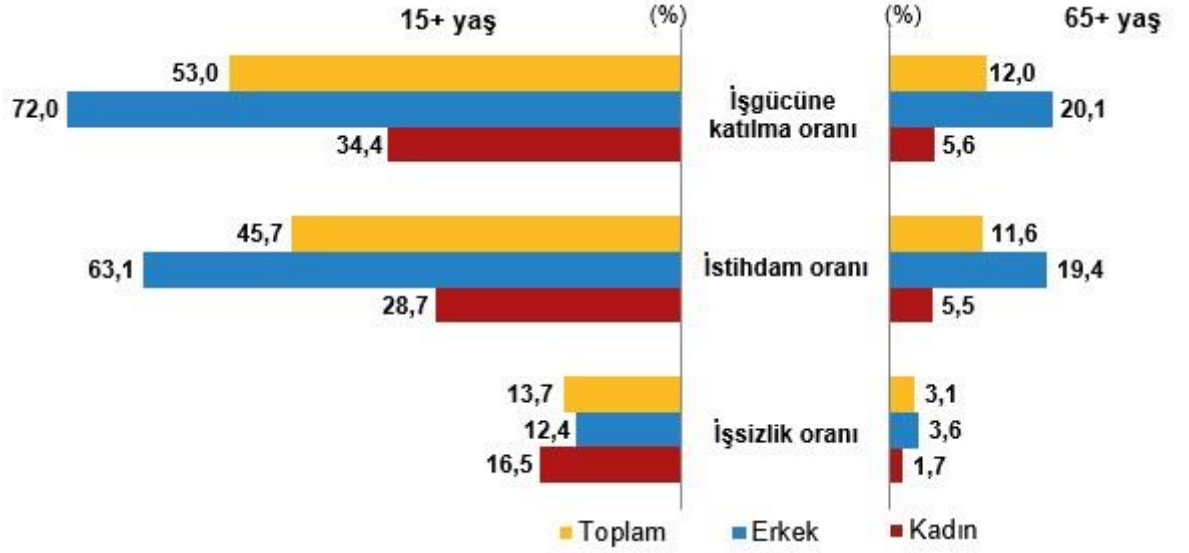
tümünü kapsayan bir ifadedir. Tanımdan hareketle “devlet” kavramı öne çıksa da, özellikle sosyal politika oluşturma sürecinde meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve sendikalar gibi kurumlar bu süreçte önemli rol oynamaktadır (Tuncel, Uzun, 2019, 313). Yine de devletin politika oluşturmadaki yönlendirmeleri diğer kurumlara ışık tutmakta önemlidir ve sürecin aksayan yönlerinin kontrol edilmesini sağlamaktadır.

Özellikle, hükümetlerin yaşlanan nüfusa ilişkin kamu harcamalarına vereceği yön, bu harcamaları nasıl yapacağı, ne tür tedbirler alacağı sıcak tartışma alanlarını oluşturmaktadır. Türkiye’nin nüfusunun hızla yaşlanıyor oluşu, ülkenin karşı karşıya kalacağı yeni demografik düzenlemeleri meydana getirmektedir. Uzun yaşamın sosyal, ekonomik ve kültürel bir sorun ya da imkân olup olmayacağı ile yaşlanma ve yaşlılığın nasıl çalışılacağı birbiriyle ilintili konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlanan toplumlardaki sosyal ve ekonomik politikaların gözden geçirilmesinin gerekliliği, hem alt yapının hem de insan kaynağının değişim ve gelişim ihtiyacı, yaşlanma ve yaşlılığın hangi perspektifle ele alınacağı sorusuna verilecek cevapları kapsamaktadır (Arun, 2016, 31).

Yaşlı bireylere yönelik politika ihtiyacını ortaya çıkaran nedenler incelendiğinde en temelde ekonomik nedenler dikkat çekmektedir. Yaşlı bireyin çalışma gücünün azalmasına bağlı olarak, işgücü piyasasında kendine yer bulamaması bireyin gelirinde önemli bir azalmaya yol açmakta ve bu durum ekonomik nedenler başlığı altında incelenmektedir. Bunun yanında yaşlılık döneminde bireyin hastalıklarının ortaya çıkması sonucu giderleri artmakta ve artan gider harcamaları emeklilik sistemleri tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireyler, üretimden çekildiği anda ekonomik anlamda “bağımlı nüfusu” oluşturmaktadır (Gökbayrak, [18.04.2021]). Türkiye’de 2020 itibariyle, yaşlı bağımlılık oranı %13.4’ten %14.1’e yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de 2020 yılında çalışma çağındaki her yüz kişi 14.1 yaşlıya bakmaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı bağımlılık oranı 2025 yılında %16.4, 2030 yılında %19.6, 2040 yılında %25.3, 2060 yılında %37.5 olması beklenirken 2080 yılında bu oranın %43.6 olması öngörülmektedir (TÜİK, 2020).

Aynı zamanda Türkiye’de 65 yaş ve üzeri olup işgücü piyasasında çalışan bireylerin de olduğu dikkat çekmektedir. Bu oran, 2015 yılı verilerine göre %11.9 iken 2019 yılında %12 olmuştur. Şekil 2’de de görüldüğü üzere, yaşlı nüfusun cinsiyete göre işgücü dağılımı incelendiğinde, kadınların oranı %5.6 iken erkeklerin oranı % 20.1’dir

(TÜİK, 2020). Bu verilerin anlamı yaşlılara yönelik sosyal politikalar özelinde incelendiğinde, emeklilik harcamalarının ilerleyen yıllarda artış göstereceği ve buna bağlı olarak sağlık harcamaları ve uzun dönemli bakım harcamalarının yükseleceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Gökbayrak, [18.04.2021]).

Şekil 2: Yaşlı Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücü Durumu

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri 2019

2.3.1. Aktif Yaşlanma

Türkiye'nin yaşlı nüfusunun her geçen gün artması, yaşlı bireylerin toplum tarafından korunması için birtakım önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Yaşlıları korumaya yönelik politikalar denilince akla ilk olarak gelen ifadelerden biri “aktif yaşlanma” ifadesidir. Aktif yaşlanma, insanlar yaşlandıkça hayat kalitesini iyileştirmek amacıyla bu kişiler için sağlanmaya çalışılan sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların yükseltilme sürecini ifade etmektedir (WHO, 2002, 12).

Aktif yaşlanma, yaşlı bireylerin yaşamlarının çoğu alanı ile ilgili olup kanıta dayalı güçlü temeliyle birlikte politika yapıcılara rehber olma özelliği taşımaktadır. Aktif yaşlanma endeksi ise, “topluma katılım”, “bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam”, “istihdam”, “kapasite ve aktif yaşama elverişli bir ortam” olmak üzere, bu dört başlıktan gelen puanları toplayan bir ölçektir. Bu endeks, farklı Avrupa ülkelerinde aktif yaşlanma düzeylerini karşılaştırmayı amaçlayan bir projedir ve birtakım temel hedefleri vardır. Bu temel hedefler en genel anlamda, ulusal düzeyde aktif

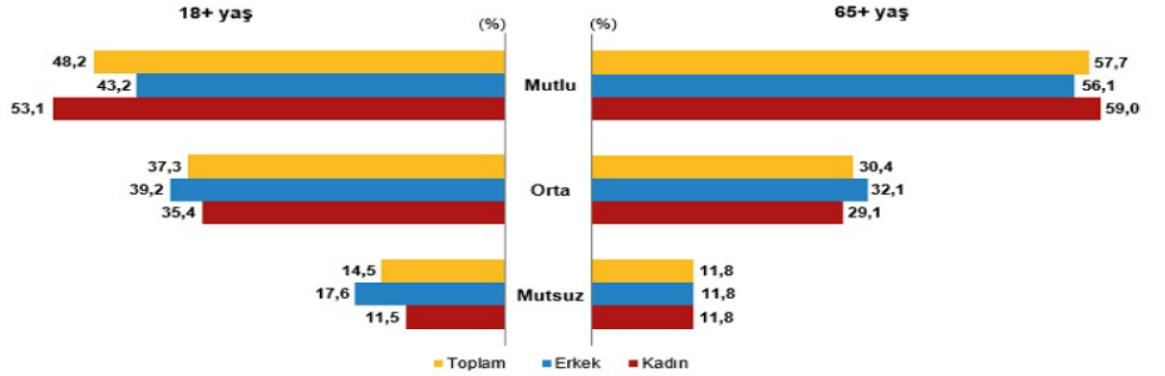
yaşlanmayla ilgili uygulamaları gözlemlemek, yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımını sağlamaya yardımcı olmak olarak sıralanmaktadır. Aktif yaşlanma endeksi, 2012 yılında Avrupa Nesiller Arası Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Yılı çerçevesinde geliştirilmiştir (T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020, 89-90).

Aktif yaşlanma başlıkları ve göstergeleri birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu göstergeler, yaşlı bireylere daha kaliteli bir yaşlanmanın yolunu açmakta ve son yirmi yılda yasa yapıcıların Avrupa ve diğer bölgelerde ekonomik, refah ve sosyal içerme konularında insan kaynaklarının etkilerine giderek daha fazla odaklandıkları görülmektedir (Kolland, 2017, 91). Aktif yaşlanma ayrıca, yaşlı bireyin düşük hastalık ve hastalığa bağlı özgürlük olasılığı ya da hastalık için düşük risk faktörü, yüksek derecede fiziksel ve bilişsel kapasite, yaşama aktif katılma gibi faktörlerle açıklanmaktadır. Aynı zamanda, kendi kendine yeten, günlük aktiviteli yaşam, üretken olma, pozitif düşünceye sahip olma gibi nedenlere dayanan bir durum olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında bireyselleşme, tüketim ve mutluluk odaklı yaşama biçiminin yaşlılığa yansması olarak nitelendirilmektedir (Dillaway, Byrnes, 2014, 269).

Aktif yaşlanma endeksine ait son veriler 2014 yılı verileridir ve 28 Avrupa Birliği üye ülkesi için “istihdam”, “topluma katılım”, “bağımsız, güvenli ve sağlıklı yaşam” ve “aktif yaşlanma için kapasite ve destekleyici çevre” olarak belirlenen 4 alan 22 gösterge referans alınarak hesaplanmıştır. Türkiye ana tabloda yer almayıp pilot uygulama içerisinde bulunmakta ve 27.6 genel endeks puanıyla 28 AB ülkesinde son sırada bulunan Yunanistan ile aynı puanı paylaşmaktadır. Buna göre Türkiye, 23.9 endeks puanıyla istihdamda 27.9’luk AB ortalamasının altında ve 18. sırada; 12.8 endeks puanıyla sosyal katılımı 17.7’lik AB ortalamasının altında 25. sırada; 58.1’lik endeks puanıyla bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşamda 70.6’lık AB ortalamasının altında 29. Sırada ve son olarak 44.6’lık endeks puanıyla aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli çevrede 54.4’lük AB ortalamasının altında 28. Sırada bulunmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018, 47). Türkiye’nin yaşlı nüfusunun hızla arttığı göz önünde bulundurulduğunda, yaşlı nüfusu güvence altına alacak ekonomik ve sosyal birtakım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

TÜİK tarafından yapılan gelir ve yaşam koşulları araştırması incelendiğinde, eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre hesaplanan yoksulluk oranı 2015 yılında Türkiye geneli için %21.9 iken 2019 yılında bu oran %21.3 olarak

hesaplanmıştır. Yaşlı nüfus için bu oranın 2015 yılında %18.3, 2019 yılında ise %14.2 olduğu görülmektedir. Bu oranlamalar cinsiyet özelinde değerlendirildiğinde ise, yoksul yaşlı erkek nüfusunun 2015 yılında %17.8, 2019 yılında %12.1 olduğu görülmektedir. Bu oran yoksul yaşlı kadınlarda 2015 yılında %18.6 iken 2019 yılında %15.9 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2020). Dolayısıyla günümüze doğru yaklaşıldığında büyük farklılıklar olmasa da, yoksul yaşlı oranında bir düşüş olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3: Yaş Grubuna Göre Genel Mutluluk Düzeyi

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020

Yine 2020 TÜİK verileri incelendiğinde yaşam memnuniyeti araştırmasının sonuçlarının dikkat çekici olduğu görülmektedir. Şekil 3'te de görüldüğü üzere, araştırmanın sonuçlarına göre, mutlu olduklarını ifade eden 18 yaş ve üstü bireylerin oranı 2020 yılında %48.2 olarak hesaplanırken bu oran 65 yaş ve üzeri bireylerde %57.7 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, bu oranlamalar cinsiyet özelinde incelendiğinde 65 yaş ve üzeri erkeklerin 2020 yılında %56.1'i, kadınların ise %59'unun mutlu olduğunu ifade ettiği görülmektedir (TÜİK, 2020).

Özetle Türkiye hızla yaşlanan dünya ülkelerinden biridir. Bu anlamda ilk olarak Türkiye'nin çok hızlı yaşlanıyor oluşunu ve hali hazırda yaşlı bir ülke olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bunun yanında aktif yaşlanma endeksine benzer bir endeksin Türkiye için de, sosyokültürel yapı merkeze alınarak düzenli aralıklarla yapılması gerekmektedir (Gürsoy- Çuhadar, 2020, 394). Aktif yaşlanma, yaşlı bireylerin ülke için "yük" olarak görülmesini engelleyen, onları topluma yeniden kazandıran, mutlu olmalarını sağlayan, bağımlı nüfus olmaktan çıkarak bir uygulamadır. Bu anlamda, TÜİK verileri merkeze alınarak ülkemizdeki "bağımlı yaşlı nüfus", "işgücüne katılan

yaşlı nüfus”, “mutlu olduğunu ifade eden yaşlı nüfus” gibi verilerin iyileştirici bir orana getirilmesi, hem ülkemiz yaşlıları için daha refah ve yaşanabilir bir ülke olmasını hem de ülkemizin saygın bir ülke konumuna yükselmesini sağlayacaktır.

2.3.2. Yaşlı Bakım Hizmetleri

Huzurevleri evde bakımı mümkün olmayan, aynı zamanda hastaneye yatmasına da gerek duyulmayan 60 yaş üstü yaşlı bireylerin konakladıkları yerlerdir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı huzurevi sayısı, kapasitesi ve bakılan yaşlı sayısı incelendiğinde 2002 yılından 2020 Ocak ayına kadar sürekli bir artış gösterdiği görülmektedir. 2002 yılında huzurevlerinde bakılan yaşlı sayısı 4952 iken bu sayısı 2020 Ocak ayı itibarıyla 13925 olmuştur. Huzurevi sayısı ve kapasitesinin 2002 yılına göre yaklaşık olarak 2.4 kat, bakılan yaşlı sayısının ise, yaklaşık 2.8 kat arttığı görülmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020b, 95).

Tablo 1: Kamu, Özel ve Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri Sayısı, Kapasiteleri ve Bakılan Yaşlı Sayısı

Yaşlı Bakım Huzurevleri	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Yaşlı Sayısı
2020 Ocak			
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	153	15527	13.925
Bakanlığa Bağlı Darülaceze (Yaşlı)	1	503	458
Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri	25	3504	2.423
Özel Huzurevleri	247	15.981	10.557
TOPLAM	426	35.515	27.372
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	28	121	119
Kapasitesine Dâhil Yaşlı Yaşamevleri			
Gündüz Hizmet Veren Kuruluşlar	30	-	301

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “**Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2020-Ocak**”. Ankara, 2020b,96’dan uyarlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı huzurevleri ve özel huzurevleri, huzurevleri sayısının büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. 2020 Ocak ayı verileri incelendiğinde Türkiye'de toplam 426 huzurevi olduğu görülmektedir. Huzurevlerinin yaklaşık %36'sı bakanlığa bağlı olup yaklaşık olarak %58'i ise özel huzurevleri kategorisinde yer almaktadır. Verilere göre toplam bakılan yaşlı sayısının %51'i bakanlığa bağlı huzurevlerinde bakım hizmeti alırken, yaklaşık %38'i özel huzurevlerinde bakım hizmeti alarak yaşamlarına devam etmektedirler. Aynı şekilde, bakanlığa bağlı gündüz hizmet veren kuruluş sayısının artırılmaya çalışılması dikkat çeken farklı bir ayrıntı olup hâlihazırda 30 gündüz bakım hizmetinden faydalanan 301 yaşlı bulunmaktadır. Bu kapsamda yaşlı bakım hizmetleri için harcanan ödenek miktarı her yıl düzenli olarak artmaktadır. 2012 yılında 253.9 Milyon TL yaşlı bakım hizmetleri için harcanırken 2019 yılında bu harcama 904.1 Milyon TL'ye ulaşmıştır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020b, 96-98).

2.4. COVID-19 Pandemi Sürecinde Türkiye'deki Yaşlı Nüfus

Türkiye'de ilk vakanın 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş ve WHO tarafından salgın “pandemi” olarak ilan edilmiştir. Türkiye, ilk vakanın görülmesini beklemeden dünyadaki salgının seyrine göre önlemler almaya başlamıştır. Türkiye'nin 23 Şubat 2020'de İran'daki vaka sayılarının artışı sebebiyle İran sınırını kapatması, 29 Şubat 2020'de İtalya, Irak ve Güney Kore uçuşlarının durdurulması ve 3 Mart 2020'de umreden dönem ilk kafilenin 14 gün süreyle kendilerini izole etmelerini tavsiye etmesi bu önlemlerden birkaçıdır. Türkiye'de 11 Mart 2020'de ilk vakanın görülmesiyle birlikte alınan önlemlerden en dikkat çeken “yaşlı nüfus” için alınan önlemler ve getirileridir. Bunun sebebi ise, yaşlıların var olan sorunlarının pandemi sürecinin getirdiği ilave sorunlarla iç içe geçmiş olmasıdır (Yasin, 2020, 427).

Türkiye'de 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 olan yaşlı nüfus sayısı, 2020 yılı sonunda 7 milyon 953 bin 555'e yükselmiştir. En yaşlı yaş grubunu oluşturan 85 yaş üzeri nüfus ise 2019 yılında %0.82 iken 2020 yılı sonunda %0.80 olarak hesaplanmıştır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020a,3). Dolayısıyla, Türkiye'nin nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Yaşam ve çalışma koşullarındaki iyileşmeler, sağlık hizmetlerinin ve teknolojinin gelişmesiyle yaşam beklentisinin artması gibi sebepler, insanların geçmişe oranla daha çok yaşayabilmelerini sağlamaktadır. Bunun yanında yaşlı bireyler, geçmişe kıyasla daha uzun yıllar yaşayabiliyor olmaları, yaşamın

ilerleyen dönemlerinde hastalıklarının giderek artması ve başkalarına olan bağımlılıklarının bir araya gelmesiyle toplumun “savunmasız” nüfusunu da oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda tüm dünyayı etkileyen ve ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19, yaşlı olmanın var olan sorunlarıyla birleşince yaşlı nüfusu hazırlıksız olarak yakalamış ve bağışıklık sistemlerinin daha zayıf olması sebebiyle diğer yaş gruplarına göre daha fazla etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir (Yasin, 2020, 427).

Türkiye’de ilk ölüm, 17 Mart 2020’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından 89 yaşındaki Çin temaslı bir hastanın öldüğünü açıklamasıyla resmiyet kazanmıştır. Daha sonra, eski Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman’ın da 80 yaşında COVID-19’dan öldüğünün açıklanmasıyla salgından dolayı gerçekleşen ilk ölümün 15 Mart 2020’de olduğu kamuoyuyla paylaşılmıştır (Atlas Dergisi, 2020; Şalom Gazetesi, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a). COVID-19’un vaka ve ölüm oranları düşünüldüğünde, yaşlı bireylerin bu oranlamalarda yerinin çok yüksek olduğu hem ana akım medya da hem de sosyal medyada sürekli olarak dile getirilmiştir. Ayrıca hem Türkiye’de hem de dünyanın diğer ülkelerinde hükümet söylemlerine bakıldığında COVID-19 üzerinden yaş vurgusu yapıldığı ve yaş(lı) ayrımcılığına zemin hazırlayan birtakım davranışlarda bulunulduğu görülmüştür. Hükümetlerin bu vurgusu, medyanın diliyle birleşince, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin toplum tarafından “tedbirli” olması gereken gruptan ziyade, “tehlikeli” olan grup olarak algılanmasına yol açmıştır (Altın, 2020, 52).

İnsanlık tarihi, ayrımcılık ve dışlanmanın arkeolojik tarihi olarak ifade edilebilmektedir. Irk, etnisite, cinsiyet, din, felsefi görüş gibi yaygın olarak bilinen ayrımcılık türlerinin yanında “yaşçılık” (ageism) ya da yaşa dayalı ayrımcılık/ yaş ayrımcılığı özellikle son dönemlerde önemli bir ayrımcılık ve damgalama unsuru olarak adından sıkça bahsettirmektedir (Kaya, 2020, 1). Yaş ayrımcılığı, yaşı temel olarak ayrımcı tutum ve davranışta bulunma olarak tanımlanmaktadır. Bu ayrımcı tutum yaşlılara yönelik olduğunda, üretimden geri çekilme, yaşlı bireyleri toplum açısından sosyal ve ekonomik anlamda yük olarak görme, bakım sorunu ve sosyal güvenlik gibi konular öne çıkmaktadır Yaş ayrımcılığı kişisel, kültürel ve yapısal olmak üzere üç temel düzeyde görülmektedir. Bireyin yaş ve yaşlanmaya ilişkin bakış açısı, bireyin içinde yetiştiği ve sosyalleştiği ve bireyin yaşlılıkla ilgili kabulleri, yaş ayrımcılığının kişisel düzeyiyle ilgilidir. Kültürel düzeyde ise, bireyin içinde bulunduğu kültürün yaşlıya bakışı, görsel ve yazılı basında bu durumun nasıl

sunulduğu, yaşlı bireylerle ve yaşlılıkla ilgili şakalar, bireyi küçük düşürücü espriler ve atıflar gibi söylemler yaş ayrımcılığının kültürel düzeyini oluşturmaktadır. Son olarak ise, kurumların ya da politikaların yaşlılara yönelik yapılanmaması, hizmet sunmada yetersiz kalması ve adil olmayan yaklaşımlar yaş ayrımcılığının yapısal düzeyini oluşturmaktadır (Buz, 2015, 269).

Yaş ayrımcılığının teorik temellerini oluşturan dört temel etken bulunmaktadır. Bunlar; ölümden duyulan korku, genç bedene, fiziğe ve cinselliğe verilen önem, ekonomik verime ve üreticiliğe verilen önem ve son olarak yaşlılığa ilişkin yapılan araştırmalarının çoğunun huzurevleri, bakımevleri ve hastanelerde olan yaşlılar üzerine yapılıyor oluşu olarak sıralanmaktadır (Webster, [25.04.2021]). Bu teorik temeller aynı zamanda yaşlıların yaş ayrımcılığına maruz kalmasına sebep olan etkenlerdir.

- Ölümden duyulan korku: Ölüm korkusu, ölümün yaşamın doğal bir parçası olduğu unutulduğunda meydana gelmektedir. Bunun yanında ölümün yaşlılık ile eş anlamlı olarak kullanılması, gençler ve orta yaştakilerin güçsüz kalma, işe yaramaz olarak görme/ görülme, hastalık ve ölüm gibi korkularını ön plana çıkarmakta ve yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığını oluşturmaktadır.
- Genç bedene, fiziğe ve cinselliğe verilen önem: Politika alanları, yönetim, eğitim ve reklam filmleri gibi hayatın her alanında genç, dinamik ve bireysellik gibi konuların ön plana çıkması, yaşlı bireylerin kendilerine olan güvenlerinin azalmasına yol açmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz davranışların pekişmesine neden olmaktadır.
- Ekonomik verime ve üreticiliğe verilen önem: Yaşlı bireylerin belli bir yaştan sonra üretimden geri çekilmeleri ve ekonomik anlamda bir getirilerinin olmayışı toplum nezdinde “yük” olarak görülmelerine yol açmaktadır.
- Yaşlılığa yönelik araştırmalar: Yaşlı bireylere ve yaşlılığa ilişkin yapılan araştırmaların huzurevleri, bakımevleri ve hastaneler özelinde yoğunlaşması, yaşlı bireylerin bakıma muhtaç olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu da yaşlı bireylerin yaş ayrımcılığı yaşamalarına neden olmaktadır (Çilingiroğlu, Demirel, 2004, 229).

Türkiye’de 21 Mart 2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge ile 65 yaş ve üzeri bireylere sokağa çıkma yasağı getirilmiş (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) ve bir anlamda bu tarih itibarıyla yaşlı bireyler, ayrımcılık,

dışlanma, ötekileştirme, damgalama ve nefret söylemleriyle baş etmek zorunda kalmıştır. 21 Mart 2020’de yayınlanan genelgede şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Genelgede 65 yaş üzeri ile bağışıklık sistemi düşük ve kronik akciğer hastalığı, astım, KOAH, kalp/damar hastalığı, böbrek, hipertansiyon ve karaciğer hastalığı olanlar ile bağışıklık sistemi bozan ilaçları kullanan vatandaşların 21 Mart saat 24.00’den sonra ikametlerinden dışarı çıkmaları, açık alanlarda, parklarda dolaşmaları ve toplu ulaşım araçları ile seyahat etmeleri sınırlandırılarak sokağa çıkmaları yasaklandı. İhtiyaç olması halinde özellikle tek başına yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılayacak yakını bulunmayan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlarımızın mağdur olmaması; temel ihtiyaçlarını karşılamak için vali/kaymakamların başkanlığında 65 yaş ve üstü Vefa Sosyal Destek Grubu oluşturulacak” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b).

Genelgede Vefa Sosyal Destek Grubu’nun, il/ilçe emniyet müdürü, il/ilçe jandarma komutanı, vali/kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, yerel yönetimler, AFAD, Kızılay ve ihtiyaç duyulması halinde görevlendirilecek sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulmasına karar verildiği ifade edilmiştir. Bunun yanında, 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşların 112, 155 ve 156 numaraları aramaları takdirde ihtiyaçlarının giderilmeye çalışılacağı özellikle belirtilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b). İçişleri Bakanlığı’nın paylaştığı verilere göre, 62 günde Vefa Destek Grubu’nun 6. 649. 461 haneye ulaşarak emekli maaşında gıdaya, ilaçtan hijyen malzemesine kadar tüm ihtiyaçları karşılayarak büyük bir vefa örneği gösterdiği kamuoyuna duyurulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020c).

Genelgede 65 yaş ve üzeri bireylere yönelik alınan tedbirler, onları korumaya, yaşatmaya ve ülke genelindeki virüsün azalmasını sağlamaya yönelik iken, bu durum kısa sürede yaşlılara yönelik ayrımcı muamelenin ve sosyal dışlanmanın artmasına yol açmıştır. Ayrıca, 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler, mevcut koruyucu önlemlere yeterince uymadıkları, kendi sağlıklarını ve toplumun sağlığını yok saymakla suçlanmış; kendi iradeleri yok sayılarak daha fazla yasaklayıcı önlemlerin alınması için hedef gösterilmişlerdir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020, 2). Teknolojinin etkisiyle kısa sürede yayılan çok sayıda video ve görsel gibi paylaşımlar toplumdaki yaşlıları rencide edici, itibarsızlaştırıcı bir seviyeye ulaşmıştır (Soysal, 2020, 295). Teknolojinin etkisiyle meydana gelen üstenci, ayrımcı ve nobran bir üslup bir anda yaşlılara yönelik nefret diline dönüşmüştür. Yaşanılan kapatmayla birlikte merhamet, ilgi ve şefkate en çok muhtaç olan yaşlılar, bir anda damgalanmış gruplar haline gelmiş ve sosyal medyada artan sözel saldırılar, yaşlı bireylerin sokaklarda damgalanmış bireyler olarak kötülük, nefret ve zorbalığın nesnesi haline gelmesine sebep olmuştur (Kaya, 2020, 2). UN’a göre (2020, 9), daha fazla dayanışmanın gerekli olduğu bir dönem olan COVID-

19 ile birlikte, yaşlılara yönelik agresif, ayrımcılık ve damgalama gibi davranışlar yaş ayrımcılığını tırmandırarak, yaşlıları hedef alan sözlerin ve nefret söyleminin kamusal söylemde ve sosyal medyada kuşaklar arası kızgınlığın ifadesi olarak ortaya çıkması endişe verici bir hal almıştır. Politikalar, programlar ve iletişim araçları pandeminin yaşlı bireyler üzerindeki etkisini artırmış ve çarpıtılmış bir resim sunmuştur. Bu durum ise, bireylerin damgalanmasına sebep olmuştur.

Sosyal medya ile birlikte yayılan agresif, ayrımcı ve damgalayıcı söylemlerden en dikkat çekenleri, 65 yaş ve üzeri bireylerin sokağa çıktıklarında genç kuşak tarafından virüs taşıyıcı olarak damgalanıp üzerlerine kolonya dökülmesi, su fırlatılması gibi rencide edici hareketlere maruz kalmalarıdır (Soysal, 2020, 296). Bunun yanında, videoya kaydedip rencide edici söylemlerle sosyal medyada paylaşmak, caps yapmak¹, yaşlı bireyleri kovalamak, banklarda oturan bireylere sözlü tacizde bulunmak gibi davranışlarla da karşılaşıldığı bilinmektedir.

Haberlere yansıyan olaylardan biri Denizli’de geçen, yaşlı bireylerin şehir merkezinde dinlenmek, açık alanda vakit geçirmek amacıyla oturdukları bankların sökülmesi olayıdır. NTV Haber’in yayınladığı habere göre, Denizli Bayram Yeri Meydanı’nda yaşlıların alınan tedbirleri dinlememesi üzerine yaklaşık yirmi bank sökülmüş ve bunun ardından meydanlar boş kalmıştır. Yaşlıların alınan önlemlere uymaması üzerine böyle bir yöntemin uygulandığı haber metninde sürekli yinelenmiş ve yaşlı bireylerin önlemleri dikkate almadığı, kendi sağlıklarını ve toplumun sağlığını hiçe saydıkları ima edilmiştir (NTV Haber, [19.03.2020]).

Haberlerde yer alan, sosyal medyada da geniş yer bulan bir diğer olay ise Isparta’da banklarda oturan yaşlı bireylerin üzerine su dökülmesi olayıdır. Sabah’da yer alan habere göre, banklarda oturan iki yaşlı vatandaşa tepki gösteren bir vatandaş, yukarıdan su dökülmesinin ardından neye uğradıklarını şaşırarak ve hızla oradan uzaklaşmıştır. Ayrıca haberde bu durum, uyarılara uymayan yaşlı vatandaşlara yönelik uygulanan “tatlı sert” bir ikaz olarak değerlendirilmiştir (Sabah, [22.03.2020]). Anlaşıldığı üzere, bu gibi haberler medya tarafından da normalleştirilmiş ve yaşlılara yönelik uygulanan bu davranışlar ayrımcılık, damgalanma ya da rencide edici bir davranış olarak değil, ikaz edici tatlı-sert arasında bir davranış olarak yansıtılmış ve

¹ Caps: Sosyal medyada yaygın olarak kullanılan bir içerik türüdür. Bir fotoğraf ya da herhangi bir görselin altında verilen kırmızı çerçeve içerisine espiri yapmak, güldürmek ve komik durumları anlatmak amacıyla yapılan içeriği ifade etmektedir.

medyada yer edinmiştir. Bu gibi davranışların meşruluğu bir anlamda halka servis edilmiş ve bundan sonra gelecek olan ayrımcı, damgalayıcı, rencide edici hatta nefret söylemine yol açan davranışların yolu açılmıştır.

Nitekim bu gibi haberlerin artması sonucunda medyada oldukça ses getiren, sosyal medyada da geniş yankı uyandıran 79 yaşındaki Ali İhsan Yavaşca'nın maruz kaldığı olaydır. Ali İhsan Yavaşca, hastane dönüşünde otobüse binmek istemiş ancak 65 yaş ve üzeri seyahat kartı iptal edildiği için otobüsten indirilmiş, evine dönmeye çalışırken kendini polis olarak tanıtan genç bir vatandaş tarafından kendisine ceza kesilmekle tehdit edilmiştir. Alaycı bir üslup ve psikolojik şiddet boyutunda olan bu tehdit videoya da alınmış ve sosyal medyada paylaşılmasıyla geniş yankı bulmuştur (Soysal, 2020, 296; Hürriyet, [25.03.2020a]). Sosyal medyada yayılan videonun ardından yetkililer, videoyu çeken ve Ali İhsan Yavaşca'yı rencide ederek aşağılayıcı söylemlerde bulunan genç hakkında inceleme başlatmış, on beş gün boyunca konuttan çıkmama ve salgın bitince huzurevi ziyaretinde bulunma gibi cezalar verilmiştir (Hürriyet, [25.03.2020a]; Milliyet, [25.03.2020a]; DHA, [25.03.2020]).

Türkiye'nin COVID-19 ile olan mücadele süreci devam ederken, 21 Mart 2020'de başlayan ve 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma kısıtlaması, yaşlı bireylerin uzun süre dışarı çıkamamasının yaratabileceği ruhsal ve bedensel zararlar göz önünde bulundurularak 10 Mayıs 2020 Anneler Günü'nde dört saatliğine kaldırılmıştır. Yaklaşık elli gün sonra 11.00- 15.00 saatleri arasında 65 yaş ve üzeri bireyler kısıtlamadan muaf tutulmuşlardır. Kısıtlamadan muaf tutulan yaşlı bireyler için parklar ve banklar dezenfekte edilerek maske takmanın ihmal edilmemesi gerektiği çağrısı sık sık yinelenmiştir (Sözcü, [10.05.2020a]; Habertürk, [10.05.2020a]). Bu durum, yaşlı bireylere yönelik haberlerde ve sosyal medyada yer alan sosyal ayrımcı söylem ve davranışları engellemeye ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak da örnek teşkil etmektedir. Konuyla ilgili olarak Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın twitter hesabından paylaştığı gönderi de bu konuyu destekler niteliktedir. Bakan Koca, COVID-19 sürecinde yaşlı bireylerin desteğinin çok büyük olduğuna dikkat çekerek yaşlı bireylere “hanımefendiler” ve “beyefendiler” diye seslenmekte; artık günlük vaka ve ölüm oranları paylaşılırken “Yaşlı ve direnci zayıf şu kadar hastamızı yitirdik”, “Hayatını kaybedenlerin %80'i 60 yaş üstünde”, “Yoğun bakımda olanların %75'i 60 yaş üstünde” gibi açıklama ve vurguların yapılmadığı görülmekte ve can kayıplarına “yaşlılar” denilmemesi yönündeki uyarılar neticesinde

açıklamaların daha dikkatli bir şekilde yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır (Altın, 2020,52). 10 Mayıs 2020 anneler gününde 65 yaş ve üzeri bireyler için kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter'dan paylaştığı gönderi aşağıdaki gibidir:

"Koronavirüsle mücadelemize evde kalarak büyük destek verdiniz. Beklenen gün geldi: Şehir, siz hanımefendiler ve beyefendilerle adeta yeniden tanışacak. Bu güzel günde maske takmayı ihmal etmeyin. Maske artık kıyafetimizin bir parçası olmalı. Her dakikanız güzel geçsin!"(Sözcü, [10.05.2020a]).

Her ne kadar agresif, ayrımcı, damgalayıcı söylem ve davranışlar engellenmeye çalışılsa da, yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı bu süreçte tırmanmaya devam etmiştir. Konuyla ilgili başka bir dikkat çekici örnek ise, Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan'dan gelmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan'a sorulan, COVID-19'dan dolayı kaç kişinin defnedildiği sorusu üzerine; son rakamlara henüz ulaşamadığını ve yerel basından öğrendiği kadarıyla 40 civarında kişinin COVID-19'dan dolayı hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine, ölenlere bakıldığında çoğunluğunun başka hastalıklardan mustarip olduğunu, yaşlarının oldukça ileri ve "bir ayağı çukurda" olan insanlar olarak değerlendirilebileceğini ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca, rakamlara bakarak durumun çok fazla abartılmaması gerektiğini, Bolu'da ilk vefat eden kişinin 86 yaşında hayatını kaybetmek üzere olan Göynüklü bir kadın olduğunu, ayrıca yoğun bakımdaki tedavi süreciyle birkaç gün ömrünün uzatılmış olabileceğini sözlerine eklediği görülmektedir (Beyaz Gazete, [12.09.2020]; Yeni Şafak, [12.09.2020]; Takvim, [12.09.2020]).

Özetle, yaşlı bireylerin toplumsal hayattan dışlanması, ötekileştirilmesi; salgının kaynağı oldukları ya da ölüme terk edilebileceği gibi bir algı yaratılması yaş(lı) ayrımcılığına yeni bir boyut getirmiştir. Bu durumun sonuçlarının COVID-19'un getirdiği ya da getireceği sonuçlardan daha ağır olacağı hissedilmektedir (Yasin, 2020, 430). Dolayısıyla, yaşlı bireyleri virüsten korumanın yanında agresif, ayrımcı ve damgalayıcı söylem ve davranışlardan da korumak gerekmektedir. Devlet yetkililerinin bu konuda alacağı önlemler, dikkat çekeceği konular ve kamuoyunu bilinçlendirme faaliyetleri ülkenin toplumsal barış ve refahının sağlanması açısından oldukça önemlidir.

2.5. Bir İfade Aracı Olarak “Twitter” ve Olumsuz Etkileri

Sosyal medya internet odaklı teknolojileri kullanarak iletişim kurmayı, bilgi paylaşmayı ve içerik üretmeyi amaçlayan bir platform olarak ifade edilmekte ve bireylerin internet üzerinden yazdıkları yazılardan, paylaştıkları videolardan ve hızla internet ortamına aktarılacak diğer materyallerden oluşmaktadır (Semiz, Bora, [06.05.2021]). Buna bağlı olarak, hem medyanın hem de iletişim teknolojilerinin insan hayatındaki yeri hızla genişlemektedir. İletişim teknolojileri insanlara düşüncelerini ve eserlerini paylaşacakları olanaklar tanımakta, paylaşım ve tartışmanın esas olduğu bir medya ortamı sunmaktadır. Sosyal medya ortamları geleneksel kitle iletişim araçlarından farklı olarak etki alanı daha hızlı olan bir imkân yaratmakta ve kullanıcıların birbirleriyle bilgi, görüş ve ilgi alanlarını paylaşacakları etkileşim alanları için çevrimiçi araçlar ve web sitelerini içermektedir (Solmaz, Görkemli, 2012, 183).

İfade edilen sosyal medya ortamlarından biri de Twitter’dır. Twitter, 2006 yılında hizmete açılmış bir platform olup hem kitle hem de bireyler arası iletişim görünümüyle internet sosyal aracıdır. Twitter, “mikro blog” olarak bilinmektedir. İlk olarak 140 karakterlik “tweet” yoluyla kamuya açılan Twitter, sonraları 280 karakter olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, internete bağlı ya da mobil telefonu olan herhangi bir kullanıcı web tarayıcısı, mobil çeşitlilik ve masa üstü uygulamalar aracılığıyla Twitter’ı kullanabilmektedir (Özer, 2017, 42). Her geçen gün popülerlik kazanan sosyal medya ortamlarından biri olan Twitter’ın birtakım kullanım nedenleri vardır. Bu nedenler şu şekilde sıralanabilmektedir (Jose van Dijck, 2011’den aktaran Bayraktutan ve diğ., 2012, 16).

- Twitter’da sohbet ve diyalog özelliği vardır. Bu durum telefonda kısa konuşmaya benzer ancak bir kişiye ya da web sayfası ara yüzüne bağlı değildir.
- Twitter, belli kullanıcılarla dayanışmaya ve değişmeye olanak sağlamaktadır.
- Twitter, “blogging” benzeri bir öz ifade ve öz iletişimi mümkün kılan özelliklere sahiptir.
- Kullanıcılar, Twitter platformu sayesinde statü güncelleme ve diğer kullanıcıların güncellemelerini kontrol etme imkânı bulmaktadırlar.
- Kullanıcılar, Twitter platformu sayesinde bilgi ve haber paylaşımı yapabilmektedirler.

- Kullanıcılar, Twitter’da konum, ilgi alanları ve bağlantılara bağlı olarak pazarlama ve reklam imkânı sağlamaktadır.

2020 yılı itibariyle Twitter kullanıcı istatistikleri incelendiğinde, Twitter kullanıcı sayısının 340 milyon olduğu görülmektedir. Twitter’ı en çok kullanan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri gelirken, Japonya ve İngiltere sıralamayı takip etmektedir. Türkiye’nin ise bu sıralamada 11 milyon 800 bin kullanıcıyla 6. sırada olduğu anlaşılmakta ve İngiltere’den sonra en çok Twitter kullanan 2. Avrupa ülkesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Medya Akademi, [07.05.2021]).

Sosyal medya, günümüz gençleri tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Özellikle Twitter’ın gençler üzerinde hızla artan bir popülerliğinin olduğu gözlemlenmekte ve her geçen gün aktif bir ilgiyle bu popülerliğin hız kazandığı anlaşılmaktadır. Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın gençlerin sosyal medya ile ilgili tutum ve davranışlarını anlamak amacıyla 2013 yılı temmuz ve eylül ayları arasında 15-29 yaş arası 2057 gencin katılımıyla yapmış olduğu “Gençlik ve Sosyal Medya Araştırma Raporu”na göre; gençlerin %96’sı sosyal medya kullanmaktadır. Gençlerin sosyal medya kullanım şekilleri incelendiğinde ise, %89’unun sosyal medya listelerindeki kişi ve kurumların paylaştıklarını takip ettikleri, %88’inin arkadaşlarının paylaştıklarına yorum yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, araştırmaya katılan gençlerin çoğunluğunun sosyal medyayı aktif olarak kullandıkları görsel yükleme, yazı yazma/tweet atma, ürün, marka/şirket hakkında yorum yazma gibi davranışlarda bulundukları ifade edilmektedir. Aynı zamanda yapılan araştırmayla gençlerin sosyal medyayı çeşitli açılardan politik ve toplumsal bir platform olarak gördükleri, %56’sının sosyal medyayı kitleleri harekete geçirme gücü olarak yorumladıkları anlaşılmakta, medyada yer almayan haberlere ulaşmak bakımından avantaj sağladığı görüşünde oldukları belirtilmektedir (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2014). Gençlerin sosyal medyayı aktif kullanım oranıyla ilgili güncel bir veri olmasa da, ülkemizin 16-74 yaş arası internet kullanım oranının %75.3 olduğu düşünüldüğünde (TÜİK, 2019) gençlerin sosyal medya kullanımındaki payının yüksek olduğu öngörülmektedir. Özellikle her geçen gün popülerliği artan Twitter kullanım oranında da gençlerin bu platformu kullanım oranının yüksek olduğu ifade edilebilmektedir.

Sosyal medyanın kolayca iletişim kurmak, gündemden hızlı bir şekilde haberdar olmak ya da sosyal iletişim kurmak bakımından faydalı olsa da olumsuz etkileri

görmezden gelinemeyecek kadar fazladır. Bu olumsuz etkilerden bazıları gençler özelinde şu şekilde sıralanabilmektedir (Technocrazed, [01.09.2014]).

- Nefret Söylemi: Facebook, Twitter gibi sosyal medya ağlarını sıklıkla kullanan gençler nefret söylemi riski altındadır. Sosyal medyanın getirdiği etkileşimlerde, tanımadıkları kişilere kolaylıkla nefret söyleminde bulunabilmekte ya da saygısızca davranışlar gösterebilmektedirler.
- Sosyal Güvensizlik: Sosyal medyayı sık sık kullanan gençler şımarık ya da saldırgan davranışlar gösterebilmekte ve bu durumu gerçek hayatta, yüz yüze iletişim sırasında da normalleştirebilmektedirler. Bu durum, tanınmayan kişilere karşı sosyal güvensizliği meydana getirebilmektedir.
- Siber Zorbalık: Sosyal medyada sık sık karşılaşılan tehlikelerden biri de siber zorbalıktır. Sosyal medya kullanıcıları, kendilerine karşı bir tehdit ile karşılaştıklarında ya da olumsuz bir durum ile karşı karşıya kaldıklarında tehdit içerikli mesajlar paylaşabilmektedirler. Bu durum şüphesiz siber zorbalığı meydana getirmektedir.
- Kıyaslama/ Kıskançlık: Sosyal medya kimi zaman kullanıcılarını mutsuz edebilmektedir. Bunun sebebi, sosyal medya üzerinden takip edilen kişilerin mutlu olduklarına tanıklık etmektir. Sosyal medya üzerinden tanıdıkları ya da takip ettikleri kişilerin kendilerinden daha fazla mutlu olduklarına tanıklık eden katılımcılar mutsuz olabilmekte ve kıskançlık gösterebilmektedirler.
- Şiddet Görüntüleri: Sosyal medyada çok sık yayılan şiddet görüntüleri özellikle genç kullanıcılar açısından oldukça tehlikeli olabilmektedir. Bu görüntüler gençlere dünyanın sadist ve bozguncu olduğu düşüncesini empoze etmekte ve olumsuz boyutlara ulaşabilmektedir.

Anlaşıldığı üzere yaşamın her alanını etkisi altına alan internet, kimlikler, ilişkiler, roller ve etkileşimlerin siber mekâna taşınmasına sebep olmuştur. Bu durum bireylerde sanal kimlik ve sanal statü edinme arayışını da beraberinde getirmiş, sosyal medyada var olan gösteri ve görünür olma çılgınlığı yeni kuşak gençlerde yaşamın bir oyun olarak algılanmasına yol açmıştır (Kaya, 2020, 2). Bu durum, küreselleşmeyle birlikte sınırları ortadan kaldırıp kolaylıkla iletişim kurma imkânını beraberinde getirse de; nefret söylemi, sosyal güvensizlik, siber zorbalık, kıyaslama/kıskançlık ve şiddet görüntüleri gibi olumsuzlukları oluşturabilmektedir. Zamanla bu oluşumların normalleştiği göz önünde bulundurulduğunda, ifade edilen olumsuzluklara gün

geçtikçe bir yenisinin eklenebileceği, toplum içinde ayrıştırma, ötekileştirme, damgalama gibi sorunların artacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Özellikle tüm dünyayı etkileyen, ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19 ile birlikte sosyal medyanın getirmiş olduğu olumsuzluklar gözle görülür bir şekilde artmıştır. Ülkemizin gençleri tarafından yaşlı bireylere yönelik uygulanan bir ayrıştırma, ötekileştirme ve damgalama gibi sorunlar meydana gelmiştir. Gençler, ifade özgürlüğü adı altında özellikle Twitter platformu üzerinden yaşlılara yönelik bir zorbalık başlatmışlardır. Özellikle içinde yaşanan dijital çağda ayrımcılığın yeni teknolojik araçlarla yeniden üretildiği, toplumsallığın yeni uzam ve mekânı olarak siber alan ayrımcılığının meydana geldiği ifade edilmesi gereken bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2020, 2).

2.6.Türkiye’de COVID-19 Pandemi Süreciyle Değişen Yaşlılık Algısı

Türk kültüründe geçmişten günümüze kadar yaşlılara büyük bir önem atfedildiği bilinmektedir. Nitekim yaşlılara saygı göstermek Türk kültürünün önemli bir parçası olarak görülmüş, bu kültürün yerleşmesinde ise yaşlılarla bir arada yaşama, aynı evi paylaşma ve yaşlının aile içindeki önemi belirleyici olmuştur (Özmen, 2013, 111). Türk kültüründe özellikle İslam dini benimsendikten sonra da yaşlılara verilen önem paralel şekilde devam etmiştir. Örneğin, Yusuf Has Hacıp’in 1609’da yazmış olduğu Kutadgu Bilig’de ifade ettiği üzere devletin dört sembol kişiliğinden Odgurmuş, bilgeliğin, yaşlılığın ve olgunluğun karşılığı olarak anlatılmaktadır. Ayrıca Dede Korkut Kitabı’nda yer alan hikâyelerde Dede Korkut, yol gösterici, akıl hocası, meseleleri çözen ve itibar gösterilen kişi olarak resmedilmektedir (Sarıkavak, 2017, 282).

Türk kültüründe yaşlılara verilen önem atasözlerinde de sıklıkla yer bulmuştur. Bunlardan biri Oğuzlara kadar dayanan, “Söz ulunun su kiçiğin” atasözü olup günümüzde; “Söz büyüğün, su küçüğün” olarak bilinmektedir. Bunun yanında bir saygı gösterme belirtisi olarak yaşlıların elini öpme davranışı da Oğuzlardan gelmekte ve çok eski bir kültürel geçmişe dayanmaktadır. Ayrıca Türk kültüründe yaşlılığı yüceltmek için kullanılan “Gençlik bilse, ihtiyarlık yapabilse” sözü de Türk kültürünün yaşlılara atfettiği değeri anlatan sözlerdendir (Özmen, 2013).

Yaşlıya ve yaşlılığa ilişkin görüşler zaman içinde değişiklik göstermiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerin büyük bölümünde, 1930’lardan önceki dönem “genç yaşlanma”

olarak ifade edilmekte ve bu dönemde yaşı yetişkinlere olumlu bir anlam atfedilmektedir. Bunun yanında yaşlılara saygı gösterilmekte ve bilgeliklerine önem verilen insan grubunu oluşturmaktadırlar. 1930’lardan sonraki döneme gelindiğinde zamanla olumlu anlamlardan olumsuz anlamlara doğru bir kayma olduğu dikkat çekmektedir. Bu etkenler, gençliğin vurgulanması, emeklilikten kaynaklı rol ve statü kaybı, yaşı nüfusun bağımlı bir nüfus haline gelmesine yapılan vurgu olarak sıralanabilmektedir. Olumsuz anlamlara gösterilen sebepler arasında, gerontoloji ve geriatri alanlarının genişlemesi de yer almaktadır. Bu alanların geçmişten gelen olumlu yaşlılık algısını görmezden geldiği ve sadece yaşlanma sorunlarına odaklandığı düşüncesiyle eleştirilerin odağı haline geldiği bilinmektedir. 1960’lardan sonra yaşlılığa yöneltilen olumsuz ifadeler yaş ayrımcılığını beraberinde getirmiş ve 1980’lerde bu ifadeler daha da görünür hale gelmiştir (Onur, 1991).

Yaşlılara yönelik tutumlar olumludan olumsuza doğru bir değişiklik göstermesi kültürel çözülme odaklı sosyal değişimle açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de yaşlılık ve değişen yaşlılık algısı sosyolojik araştırmaların çalışılması gereken ana konularından biri haline gelmiştir. Modernleşmeyle birlikte meydana gelen kentleşme ve sanayileşme, toplumsal yapıları ve değerleri dönüşüme uğratmış, yaşlılığa dair toplumsal bakış açılarının ve tepkilerin değişmesine zemin hazırlamıştır. Geleneksel toplumlarda yaşı bireyler; bolluğun, zenginliğin, bereketin, saygınlığın ve tecrübenin temsilcisi olarak tanımlanırken modern toplumlarda bu durum değişerek işe yaramazlığın, pasifliğin, geri kalmışlığın bir ifadesi olarak görülmüş ve özellikle kapitalist sistemin getirisi olarak “yük” tanımlamasıyla açıklanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla değişen yaşlılık algısı, yaşlılara yönelik saygıyı, hürmeti azaltmış ve buna bağlı olarak çok boyutlu sorunların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır (Baran, 2004, 50; Bayrak, 2018, 21).

Türk toplumunda yaşlılara yönelik giderek olumsuzlaşan tutum ve davranışlar değerlendirildiğinde, yaşı nüfusun “artık nüfus” olarak görüldüğü, yaşlılığın bir kusur, özür, zafiyet ya da hastalık gibi toplum tarafından “farklı” olarak değerlendirilen bir algıya dönüştüğü ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, “farklı görme” ya da “damgalama”nın yanında yaş ayrımcılığı da gözle görülür bir hal almaktadır. Yaşlılar, toplumsal yaşama dahil edilmesi ve hayata dair önlerinde bulunan engellerin kaldırılması gereken bir grubu oluştururken ileri yaşta olmak bir kusur olarak gösterilmekte, dışlanarak aktif olma yetenekleri ellerinden alınmaya

çalışılmaktadır (Kalaycıoğlu ve diğ.,2003, 125). Bu durum tüm dünyayı etkisi altına alan ülkemizi de 11 Mart 2020 itibariyle derinden etkileyen COVID-19 sürecinde çok açık bir şekilde görülmüştür. Bu süreçte yaşlı bireyler sosyal ayrımcılığa maruz kalmış, ötekileştirilmiş, damgalanmış ve nefret söylemiyle karşı karşıya gelmişlerdir.

COVID-19 ile yaşlılara yönelik hızla artan ayrımcılık, ötekileştirme ve damgalama tutum ve davranışları yaşlılara yönelik şiddet ve ihlalleri de meydana getirmiştir. Özellikle Türkiye’de COVID-19 ile birlikte yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışların, nefret söyleminin yeni olduğu düşünülse de bu durum yeni bir şey değildir. Antalya Yaşlılık Araştırması 2013, 2016 ve 2020 verileri incelendiğinde yaş ayrımcılığının %3.5’ten %7’ye ve son olarak da %10’a çıktığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında COVID-19’un etkilerinin açıkça hissedildiği dönemlerde gerçekleştirilen Raoul Wallenberg Enstitüsü desteğiyle yapılan araştırmada da Türkiye genelinde yaş ayrımcılığının %8’lerde olduğu tespit edilmiştir (Senex İzleme, 2021a). Bu durumun COVID-19 ile birlikte görünürlüğünün arttığı ifade edilmesi gereken bir gerçektir.

Bu bağlamda, Senex Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İzlenmesi Raporu’na göre (2021a), ocak ayında Türkiye genelinde yaşlılara yönelik işlenen şiddet ve ihlaller incelendiğinde 133 vakayla karşılaşılmıştır. Bu vakaların çoğunluğu, 13 vakayla Samsun’da gerçekleştiği bilinmektedir. Samsun’u, sırayla 12 vaka ile İstanbul, 9 vaka ile Antalya, 8 vaka ile İzmir, 6 vakayla Bursa ve Manisa izlemektedir. Tüm vakaların 32’sinin düşme, çarpma gibi doğal olmayan yollarla ve ihmaller sonucunda gerçekleşen ölümle sonuçlandığı, 27’sinin ise şüpheli olarak değerlendirilebilecek ölümler sonucunda olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 7 vakanın ise cinayet vakası olduğu tespit edilmiştir. Özetle, ocak ayında yaşlılara yönelik tespit edilen şiddet ve ihlal vakalarının yarısının ölümle sonuçlandığı anlaşılmaktadır.

Senex Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İzlenmesi Raporu şubat ayı verileri incelendiğinde ise, yaşlılara yönelik işlenen şiddet ve ihlal vakalarının 139’a yükseldiği anlaşılmaktadır. Vakaların çoğunluğu 15 vakayla İstanbul’da tespit edilirken, 10 vaka ile İzmir, 9 vaka ile Aydın, 7 vaka ile Adana ve 6 vakayla Antalya, Kocaeli, Muğla sıralamayı takip etmektedir. Araştırmada 139 vakanın %50’sinin ölümle sonuçlandığı; 38 vakanın düşme, çarpma, zehirlenme ve yangın gibi doğal olmayan yollarla gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunun yanında, 21 vakanın ölümünün şüpheli olarak gerçekleştiği ve ölümlerle ilgili adli süreçlerin devam ettiği üzerinde

durulmaktadır. Vakalarının 4'ünün cinayet, 6'sının ise intihar vakası olduğu da raporda özellikle belirtilmektedir (Senex İzleme, 2021b).

Aynı çalışmanın mart ayı verileri incelendiğinde 155 vakayla karşılaşılmaktadır. Vakaların çoğunluğunun 15 vaka ile İstanbul'da gerçekleştiği, sıralamayı 11 vaka ile Aydın'ın, 9 vaka ile Zonguldak'ın, 8'er vakayla Antalya, Bursa ve Sakarya'nın sıralamayı takip ettiği görülmektedir. Üzerinde durulması gereken bir başka konu ise vakaların yarısından fazlasının (%52'sinin) ölümle sonuçlandığıdır. Türkiye genelinde tespit edilen vakaların 37'sinin düşme, çarpma, zehirlenme, bakımsızlık ve yangın gibi nedenlerden dolayı gerçekleştiği; vakaların 30'unun ölümünün şüpheli olduğu; 7 cinayet ve 6 intihar vakasının tespit edildiği raporda belirtilmektedir (Senex İzleme, 2021c). Bir önceki aya kıyasla ise, yaşlılara yönelik gerçekleşen şiddet ve ihmal olaylarının artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Son olarak nisan ayında yapılan araştırma sonucunda da 155 vakanın tespit edildiği görülmektedir. Vakaların çoğunun 16 vaka ile Antalya'da gerçekleştiği, sıralamayı 14 vakayla İstanbul'un, 8'er vakayla Aydın, Denizli ve Kocaeli'nin, 7'ser vakayla Adana ve Manisa'nın takip ettiği anlaşılmaktadır. Tespit edilen vakaların %43'ünün ölümle sonuçlandığı; vakaların 32'sinin düşme, çarpma, zehirlenme, bakımsızlık, kaybolma ve yangınlardan kaynaklı olarak doğal olmayan sebeplerle gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunun yanında, 21 vakanın ölümünün şüpheli olduğu ve adli sürecin devam ettiği; öte yandan 7 cinayet ve 6 intihar vakasının kayıtlara geçtiği rapor edilen başka bir bulgu olarak görülmektedir (Senex İzleme, 2021d). Bu çalışmanın 2021 yılı boyunca yaşlılara yönelik şiddet, istismar, ihmal, hak ihlali ve ayrımcılık vakalarının tespit edilip kamuoyuna sunulmak amacıyla yapılması hedeflenmektedir

COVID-19 pandemisinin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği dönemlerde yaşlılara yönelik uygulanan şiddet, istismar, ihmal, hak ihlali ve ayrımcılık gibi durumların pandemiyle birlikte gözle görülür bir şekilde arttığı ifade edilmektedir. Kamuoyuyla paylaşılan bu verilerin artışının engellenmesi ve yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışların son bulması amacıyla politika yapıcılara büyük bir görev düşmektedir. Bunun yanında özellikle sivil toplum kuruluşları, sosyologlar, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları gibi alanında uzman olan kişilerin farkındalık yaratmak amacıyla çalışmalarına hız vermesi gerekmektedir.

COVID-19 ile mücadele kapsamında yapılan “yaşlı” vurgusunun toplumda onları korumaya yönelik olduğu, “riskli değil tehlikeli” oldukları yanlışlığını beraberinde getirdiği ve yaşlılara yönelik ayrımcılık, istismar, hak ihlali, ayrıştırma, ötekileştirme ve damgalama gibi olumsuz tutum ve davranışlar hızla arttığı yinelenmesi gereken bir ifadedir. Özellikle kırılgan grup olarak belirtilen yaşlılar, sosyal medyada ve gündelik yaşamda saygısız söylemlere, zorbalıklara maruz kalmışlar ve kalmaya da devam etmektedirler. Bu durum, şiddet ve ihlal olaylarının artış göstermesinde toplumu pekiştirmekte, halkın yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışlarda bulunmasını normalleştirmektedir.

65 yaş ve üzeri bireylerin sağlığı düşünüldüğünde, özellikle pandemiyle birlikte ortaya çıkan “iki hasta bir solunum cihazı, hangisi öncelikli” (Kabataş, 2020, 109) gibi tartışma soruları da gündemi bir hayli meşgul etmektedir. Bu sorunun sorulması ve yaş ayrımcılığına yönelik cevap verilmesi etik karar verme ilkelerine uymamaktadır. Kabataş’ın (2020, 80) da belirttiği gibi, yaşlı ve enfekte olmuş hastalara müdahalede bulunurken yaş grupları arasında ayırım yapılmamalı, ekipman yetersizliğinden dolayı yaşlı hastaların bakımı ve tedavileri ikinci plana atılmamalıdır. Bu durum doğrudan yaş ayrımcılığı olmakta, etik bir durum olmadığı gibi Türk kültürünün değer yargılarına da uymamaktadır. Geçmişini kabullenmeyen, atalarına, yaşlılarına değer vermeyen, saygı göstermeyen ve yok sayan toplumlar temeli sağlam olmayan bir bina gibi sallanmakta ve günün birinde yıkılmaya mahkûm olmaktadır (Kabataş, 2020, 110). Dolayısıyla pandeminin getirdiği olumsuzluklar, Türk toplumunun birlik ve beraberliğini sağlama, yeniden birlik olma, yaşlısıyla ve genciyle bir arada saygı, sevgi çerçevesinde yaşama olanağı sunabilecek bir boyuta taşıyabilmeli, dezavantaj olarak görülen durumlar avantaja çevrilebilmelidir.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Sembolik Etkileşimcilik

Yaşlılık konusundaki kuramlar çok çeşitli olup bunların başında sosyal gerontolojide ve sosyolojide yer alan kuramlar gelmektedir. Sosyal gerontolojide yer alan kuramlar; yaşamdan geri çekilme, aktivite süreklilik ve yaş tabakalaşmasıdır. Sosyolojide yer alan kuramlar ise, modernleşme, alt kültür, sembolik etkileşimcilik, fonksiyonalist kuşaklararası çatışma ve rasyonel seçim kuramları olarak ifade edilmektedir (Baran, 2004).

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini sembolik etkileşimcilik yaklaşımı oluşturmaktadır. Sembolik etkileşimcilik kuramına göre, insanlar kendilerinin farkında oldukları kadar başkalarının da farkındadır. Dolayısıyla birey, kendi kendine de bir etkileşim sürecine girmektedir. Birey hem kendi hem de başkalarını algılamakta ve bu algılamalar sonucunda birtakım çıkarsamalarda bulunmaktadır. Bu çıkarsamalar sonucunda bireyin davranışında eyleme dökülmekte ve toplumsal yapı, etkileşimde bulunan aktörlerin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Sembollere yönelik anlamda bulunulması ve etkileşime geçilmesi “aktif birey”lerin katılımıyla mümkün olduğu kadar “pasif birey”lerin katılımıyla da mümkün olmaktadır (Baran ve diğ., 2005, 36).

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarındaki süreci kapsayan dönemde toplum teorisindeki hâkim görüş, bir eylem teorisinin geliştirme gerekliliğini ortaya koysa da, Parsons’un Toplumsal Eylemin Yapısı’nda ele aldığı sosyologların hiçbiri yeterince bu konu üzerinde durmamıştır. Toplumsal eylemin temel kavramlarından olan “benlik” kavramı, normları özümseyen bir konumda ve makro-sosyolojik bir bakış açısıyla somutlaşmış bir aktör üzerinden tanımlanıyordu. Benlik, kurumlara, ideolojilere ve kültüre göre tanımlansa da zengin karmaşıklığına ve çok yönlü özelliklerine göre değerlendirilmiyordu. Bu bağlamda, aktif toplumsal özneye ilgili uygun teoriye yalnızca toplumlaşma ve etkileşim konularını temel Georg Simmel’in (1958-1918), sosyolojisi yaklaşıyordu. Dolayısıyla hâkim dönem düşünülürken,

George Herbert Mead’ın “sosyal benlik” kavramını temel alarak ele aldığı konularda onu etkileyen isim, Georg Simmel olarak ifade edilmektedir (Swingewood, 2014).

Georg Simmel, toplumsal gerçekliğin insanlar arasındaki etkileşimler üzerinden kurulduğunu ve bu etkileşimler üzerinden de sürdürüldüğünü savunur. Simmel’in düşüncesi dönemin sosyologlarının ifade ettiği hâkim düşünceden oldukça farklıdır. Simmel’in sosyolojisinin temelini “toplumlaşma” kavramı oluşturmaktadır. Simmel, toplumlaşma kavramıyla, insanlar arasında kurulan ve sürdürülen etkileşimin toplumsal gerçekliği sürekli olarak ürettiği üzerinde durmaktadır. Bunun yanında Simmel bu kavramla, birey ve toplum arasında oluşan bu etkileşimin toplumsal gerçekliğin hem sebebi hem de sonucu olduğunu ifade etmektedir (Simmel, 2009). Bu anlamda, Simmel için toplum, içerisinde bulunan bireylerle oluşan etkileşimler sonucunda meydana gelmekte ve ayrıca bu etkileşimler sonucunda toplumun bütün bir sistemi de ortaya çıkmaktadır.

“Bir insan topluluğu bu insanların her biri nesnel olarak belirlenen ya da onları öznel olarak teşvik eden bir yaşam içeriğine sahip oldukları için gelmez bir toplum haline. Ancak bu içeriklerin hayatiyeti karşılıklı etki biçimine bürününce; ancak bir birey bir başkası üzerinde dolaylı ya da dolaysız bir etki yarattığında toplum haline gelir” (Simmel, 2009, 48).

Simmel’in toplum tanımından da anlaşılacağı üzere, Simmel sosyolojisinde, toplumu oluşturan ana etmen bireyler arasında oluşan etkileşimlerdir. Sembolik etkileşimcilik yaklaşımının merkezinde olan asıl kavramın “etkileşim” olduğu düşünüldüğünde, bu yaklaşımın oluşmasına katkı sağlayan en önemli klasik sosyoloğun Georg Simmel olduğu anlaşılmaktadır (Morva, 2013).

Georg Simmel dışında sembolik etkileşimcilik yaklaşımına katkı sağlayan bir başka isim Charles Horton Cooley (1894-1959)’dir. Cooley, “ayna benlik” kavramıyla, bir insanın bizim hakkımızda düşündüklerinin kendimizi nasıl hissedeceğimizi belirlemesini ifade etmektedir. Cooley’e göre, benlik, çocukluk döneminde oluşmakta ve toplumlaşmayla birlikte gelişimini sürdürmektedir (Yılmaz, 2016, 83). Cooley, birey ve toplum ikiliğini reddetmiş, bunların her ikisinin de aynı fenomenin kolektif ve bölüştürücü yönlerini oluşturduğunu ifade etmiştir. Benlik Cooley’e göre, başka insanlarla ve toplumla bir bütün olarak etkileşim sonucunda ortaya çıkıyor; “ben”, “sen”, “o”, “onlar” olmadan ortaya çıkması mümkün gözüküyordu. Cooley, en ünlü kavramı olan ayna benlik kavramıyla, bizim görünüşümüzün başka insanların tahayyülü, bu görünüşün onun yargısındaki tahayyülü ve gurur ya da utanma gibi benlik duygusundan meydana gelen bir ifade olarak bahsetmektedir. Ancak Mead’a

göre Cooley, toplumu psikolojik açıdan psişik bir bütün olarak ele almış ve hem zihin hem de benliğin gündelik yaşamın toplumsal bir eseri olduğu üzerinde durmuştur ((Swingeewood, 2014, 285-286). Bu sayede Cooley, benlik üzerine olan söylemleriyle toplum ve birey kabullerine birtakım katkılar sunarak sembolik etkileşimciliğin temellerinin atılmasına fayda sağlamıştır.

Sembolik etkileşimciler, toplumun bireyden önce geldiğini ve materyalist bir dünyada var olduğumuzu ifade ederler. Bu anlamda birey ile, kolektif anlamda çevre arasında sürekli olarak karşılıklı bir perspektif vardır (Charmaz, 2015, 372). Sembolik etkileşimcilik, benlik kavramını merkeze alarak insanlar ve bir bütün olarak toplum arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Bu etkileşim sonucunda toplumlaşma oluşmakta ve sürekli olarak bu etkileşim sonucunda toplumun yeniden üretimi sağlanmaktadır.

Sembolik etkileşimciliğin birtakım varsayımları vardır. Bunlar Ritzer ve Stepnisky (2019, 104-105) tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- İnsanlar, şeylerden hareketle eyleme geçerler ve bunu, şeylerin anlamlarını merkeze alarak yaparlar. Örneğin, bir insan kendi ülkesinin bayrağını vatan sevgisine referans gösterip olumlu bir anlam yüklerken, sevmediği bir ülkenin bayrağına ise olumsuz bir anlam yükleyebilmektedir. Bu anlam yükleme eylemlere de yansıyabilmektedir.
- İfade edilen anlamlar, diğer insanlarla olan etkileşimler sonucunda ortaya çıkar. Bayrağa olan sevgi, genel itibarıyla ailede ya da okulda kazanılan toplumsal etkileşimler sonucunda öğrenilir. Aynı şekilde, sevilmeyen ülkenin bayrağına yüklenen olumsuz anlamlar da toplumsal etkileşim sonucunda bireye öğretilir.
- İnsanlar sadece, toplumsal etkileşimler sonucunda öğrendikleri bilgiyi içselleştirmezler. Bunun yanında ayrıca bu bilgileri yorumlayarak değiştirebilirler. Örneğin, bayrağı vatan sevgisiyle içselleştirip olumlu bir anlam yükleyen bir birey, zamanla bu fikrini değiştirerek olumsuz bir anlam yükleyebilir. Yine benzer bir örnekle, sevmediği bir ülkenin bayrağına yüklenen olumsuz anlamlar zamanla yerini olumlu anlamlara bırakabilir. Ancak, ifade edildiği gibi bu durum aynı şekilde toplumsal etkileşimler sonucunda mümkün olur.

- İnsanlar, hayvanların tersine sembolleri kullanabilirler ve onlarla bağılılık kurabilirler. Hayvanlar gelen uyaranlara içgüdülerine bağılı olarak zorunlu bir şekilde dolaysız yoldan tepkiler verirler. İnsanlar için böyle bir durum söz konusu değildir. İnsanlar, gelen uyaranlara anlam atfederler ve onları sembollere dönüştürürler. Bu şekilde bir anlam temeli oluşur ve bu anlam temeli dâhilinde hareket ederler.
- “İnsan haline gelme”, toplumsallaşmaya bağılı olarak önce ailede sonra ise okulda gerçekleşir. İnsanlar, insan olma potansiyeliyle doğsa da, bu potansiyelin gerçekleşmesi insani etkileşimlere bağılıdır. Dolayısıyla, etkileşim olmadan insan olmaktan bahsedilemez.
- İnsanlar bilinç sahibi olan varlıklardır. Bu nedenle kendileri ve eylemleri üzerine düşünme yetkileri vardır. İnsanlar, davranışlarını ve etkileşimlerini şekillendirebilirler. Bunu yapabilmek için ise ilk etapta kendileriyle etkileşime geçerler.
- İnsanların eylemlerinin bir amacı vardır. İnsanlar, durumları tanımlar, bu durumlara anlam yüklerler ve yükledikleri anlamlar çerçevesinde davranırlar.
- Toplum, toplumsal etkileşime giren insanlardan meydana gelmektedir. Bu anlamda toplum için, bağımsız makro düzeyde bir tanım kullanmak doğru değildir. Toplum insanların ortak eylemlerinden oluşmaktadır.

Özetle, sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, toplumsal etkileşime odaklanır ve toplumun, bireyler arasında gelişen etkileşimler sonucunda oluştuğunu kabul eder. Aynı zamanda bireyler, etkileşimler sonucunda birtakım anlamlar oluştururlar ve bu anlamlar neticesinde hayatlarını şekillendirir ve yüklenilen bu anlamları yorumlayarak değiştirebilirler. Bu çalışmada, sembolik etkileşimcilik yaklaşımının çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmasının sebebi, yaşlılık olgusu bağlamında pandemi süreciyle birlikte bireylerin ülkemizde bulunan yaşlılara karşı yüklendikleri anlamları van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli yardımıyla betimlemek, anlamak ve yorumlamaktır. Aynı zamanda bu çalışmada, pandemi süreciyle birlikte, yaşlı bireylere karşı oluşan nefret söylemi, ötekileştirme, değersizleştirme, ayrımcı tutumlar ve olumsuz etiketleme davranışları Erving Goffman’ın “damgalama kuramı” çerçevesinde anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla sembolik etkileşimcilik kuramının ifade edilen varsayımları sayesinde, çalışmanın özünün oluşması anlamında katkı sağladığı düşünülmektedir.

3.1.1. Sembolik Etkileşimciliğin Kökenleri: George Herbert Mead

Sembolik etkileşimciliğin kökenlerine bakıldığında “sosyal benlik” kavramıyla karşılaşılmaktadır. İnsanın yaşadığını ve öleceğini bilen tek varlık olduğu hiç kuşkusuz sürekli olarak dile getirilmektedir. Sosyolojik anlamda bunun anlamı, insanın bir benlik bilincine sahip olduğudur. Amerikalı sosyolog George Herbert Mead (1934), çocuklar üzerinden “ben” ve “beni/bana”yı kendilerini betimlemek için kullanmayı nasıl öğrendiklerini araştırmıştır. Bu araştırmayla Mead, benliğin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl geliştiğini anlamak için sosyolojik bir bakış açısının merkeze alınması gerektiğini savunarak sembolik etkileşimcilik geleneğinin temelini atmıştır. Her ne kadar, benlik kavramını ilk olarak, “şeyler yoluyla düşünme” olarak tanımlasa da, onun gerçek bir insan öznesinde somut olarak bulunan bir şey olduğunu ifade etmiş, ruh ve buna benzer kavramların aksine insanın özne olmaksızın kavranamayacağını savunmuştur (Giddens, Sutton, 2014, 314).

Mead’ın ilgi alanının zihinler ve benlikler üzerinden gelişmesinin nedeni, kişinin öznel deneyimlerini kaydetmek değildir. Aksine Mead, öznel olarak görülen bu süreçleri, bireyler ile ait oldukları toplum arasındaki bağlantıyı anlamak için kullanır. İnsanlar zihin ve benlik sayesinde kendi toplumları ve sosyal grupların adetleri ve alışkanlıklarıyla bütünleşirler. Bu sayede insanlar, toplumdan bağımsız olarak yaşamazlar ve toplum ile birey sıkı sıkıya bağlanmış bir şekilde birbirleriyle iç içe yaşarlar. Birey, hazır bir toplumun içine doğduğundan dolayı toplumsal akış içinde oluşur ve belirlenir. Dolayısıyla, kişisel gibi görünen zihin ve benlik gibi süreçler, aslında toplumsal süreçlerdir (Layder, 2014, 80).

Mead, zihin ve benliğe olan ilgisini dil ve anlamın önemi üzerinden de açıklamaya çalışır. Mead, kişiliğin ve sosyal hareketin gelişi için dilin önemli bir görev üstlendiğini savunur. Mead’a göre, kişilik ve akıl, eş zamanlı olarak gelişir ve dili, bir toplumun sembolik anlamını öğrenmeye çalışır. Bu anlamda, bir kişiliğe sahip olmak, kişinin başkalarına davrandığı gibi kendisine davranması gerektiğini ifade eder. Bu durum, Cooley’in (1902), ayna benlik kavramı üzerinden yaptığı anlatıma denk gelir. İnsanlar, başkalarına nasıl göründükleriyle alakalı olarak sağlanan bilgilerin yansımalarını kendilerine alırlar. Sonrasında ise, bu yansılardan gurur ya da utanç duyarlar ancak bu, sadece başkalarının o kişiler hakkında kabul ettikleri yansıtılmış imgeleri içerir (Charmaz, 2015, 369). Bu nedenle, dil yani sembolik etkileşim, çok

daha karmaşık etkileşim biçimlerini içerisinde barındırır ve sürekli olarak bunları yaratır.

Dil, anlamı ifade etmenin ve başkalarından gelen anlamları yorumlamanın ve bunları anlamının en önemli araçlarından biri olup anlam ve onun toplumsal davranış üzerindeki etkileri, sembolik etkileşimci yaklaşım için merkezi bir öneme sahiptir. Bu anlamda, Blumer için (1969), anlamın önemine yapılan bu vurgu, sembolik etkileşimci yaklaşım için ayırt edici bir özellik olarak görev yapmaktadır (Layder, 2014, 82).

3.1.2. Sembolik Etkileşimcilik ve Herbert Blumer

Sembolik etkileşimciliğin temelleri her ne kadar Mead tarafından atılmış olsa da, bu kavramın ilk olarak kullanımı George Herbert Mead'ın öğrencisi Harbert Blumer tarafından olmuştur. Bu ifadeye, sosyal psikologların insan tabiatı hakkındaki görüşlerinin nasıl farklılaştığı üzerine yazmış olduğu "Man and Society" başlıklı bir makalesinde rastlanmaktadır. Blumer, sosyal psikolojinin daha çok bireyin toplumsal gelişmesi ile ilgilendiğini ifade eder ve esas olarak ilgilendiği konunun, bireyin bir topluluğun hayatına katılarak toplumsal yönden nasıl geliştiğini incelemek olduğu üzerinde durur (Wallace, Wolf, 2020, 267).

Sembolik etkileşimcilik, sosyal bilimlerdeki düşünce okullarından biri olarak da kabul edilmektedir. Sembolik etkileşimciliğin kökenleri sıklıkla Dewey'in (1930), sosyal davranışla ilgili çalışmalarına ya da Cooley (1902), Parks (1915), Mead (1934, 1938) gibi teorisyenlere atfedilse de ifade edildiği gibi sembolik etkileşimcilik kavramını ilk olarak ortaya atan Blumer olarak bilinmektedir (Layder, 2014,79). Blumer, sembolik etkileşimciliğe yönelik görüşlerinden bahsederken insanların anlamı iki yolla açıkladıklarını ifade eder. Bunlardan ilki, anlamın nesnelere, olaylara, fenomenlere ya da benzeri şeylere bağlı olarak görülebildiği; ikincisi ise, anlamın nesnelere, olaylara ve benzerlerine insanlar tarafından empoze edilen bir "zihinsel katılım" olduğudur (Berg, Lune, 2019, 23).

Sembolik etkileşim üzerine ifade edilen tanımlardan bir diğeri Kath Charmaz'dan gelmektedir. Sembolik etkileşimcilik, insan hareketlerini, kişiliği, durumu ve toplumu yapılandırırken aynı zamanda gözlemleyen teorik bir yaklaşımdır (Charmaz, 2015, 364). Ayrıca, sembolik etkileşimcilik kuramı, toplumun etkileşim halinde olan insanlardan oluştuğunu, bu etkileşimin sembolik olan ve olmayan türde gerçekleştiğini, sembolik etkileşiminin eylemin yorumuna bağlı olarak

gerçekleştirdiğini, sembolik nitelikte etkileşimlerin grup tarafından anlamlı olarak geliştirildiğini ifade eder ve kuram, insana etkin, eyleyen-yorumlayan bir varlık olarak bakar (Bal, 2017, 87).

Blumer'in, "sembolik" kelimesini kullanması gelişigüzel bir kullanım değildir. Bu ifadenin kuramsal temelleri vardır. "Man and Society"de sembolik etkileşimin temel taşı, "ortak simgeler ve anlayışlar takımı" olarak belirtir. Wallace ve Wolf' a göre (2020, 268-269) Blumer, toplumsal yapıyı "deli gömleğine" benzetir ve işlevselcileri sert bir dille eleştirir. Dolayısıyla yapının belirleyiciliğine karşı çıkararak etkileşimin ilgili özel durumdan doğduğunu, toplumsal yapı tarafından belirlenmediğini ifade eder ve bu konuyla ilgili olarak sembolik etkileşimciler için şu ifadeleri kullanır:

"Sembolik etkileşimcilere göre, etkileşim biçimi ilgili özel durumdan doğar. Bu, Blumer'in işlevselcilerin 'deli gömleği' adını verdiği, normlara verdikleri ağırlık ile, birçok etkileşimin önceden tespit edilmiş olduğu fikrini veren yaklaşımın karşıtıdır. Sembolik etkileşimciler toplumsal kuralların etkisini kabul etmekle beraber, onların en önem verdiği başlıca husus ne budur, ne de diğer kuramcılarının üzerinde durdukları 'ortalama' (vasat) davranış ve kurumların genel şeklidir. Daha doğrusu, sembolik etkileşimciler, başlıca, bireylerin belirli kararları ve hareketlerini bütünüyle açıklamaya ve bunların önceden belirlenmiş kurallar ve dış güçlerle açıklama olanağının olmadığını göstermeye uğraşırlar."

Sembolik etkileşimciler, etkileşimci bir perspektifte çeşitli bakış açılarına verdikleri izafi öneme göre kendi aralarında farklılaşırlar da, sembolik etkileşimciliğin temelinde bulunan ana elementin onları bir arada tutmaya yettiği düşünülmektedir. Bu temel elementlerden ilki, tüm etkileşimcilerin insan etkileşimlerini merkezi bir veri kaynağı olarak görmesi; ikincisi, katılımcıların perspektiflerinin ve başkalarının rollerini alabilmelerinin (empati) anahtar husus olarak kabul edilmesi ve üçüncü olarak ise, Thomas'ın "bir durumun tanımları" ifadesine olan katılımları olup bu ifadeye göre, bir ortamda bulunanların durumlarını tanımlamalarının onların eylemlerinin doğasını, anlamını ve ortamı etkilediği düşüncesidir (Berg, Lune, 2019, 24).

Sembolik etkileşimcilerin literatüre olan metodolojik katkılarına da eğilmek gerekmektedir. Örneğin Blumer'in sembolik etkileşimcilik kuramına olan katkısı oldukça önemlidir. Blumer'in metodoloji anlayışı, sahaya inmeyi, bireylerin davranışlarını anlamayı, ifade edilen davranışların geçtiği etkileşim ve yorumlama süreçlerini belirlemeyi zorunlu kılmaktadır. Blumer'in dayandırdığı yöntem tümevarımsal akıl yürütme mantığı çerçevesinde gelişir (Bal, 2017, 88). Tümevarımsal yöntemi kullanmasının sebebini ise, birtakım kuramsal öncüllerin tündengelim mantığı ile apriori olarak değerlendirilerek değil, dünyanın sürekli olarak gözlenmesiyle geliştirilmesine bağlar (Wallace, Wolf, 2020).

Blumer, dönemin hâkim yöntem anlayışını da eleştirir ve basmakalıp, önceden dayatılan, öğrencilerin araştırma sırasında keşfedici yaklaşımlarını engelleyen bir yöntem olarak düşünmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Araştırmaya dönük inceleme tekliflerinin malî destek sağlayan kuruluşların danışman heyetleri karşısındaki durumlarına veya çok gelişmiş lisansüstü sosyoloji ve psikoloji bölümlerimize sunulan doktora tezleri ile ilgili ne kadar sonuç alınabileceğine bir bakın. Karşınıza çıkan sorular barajını bir görün: araştırma planının nerede, modelin nedir, hipotezin nedir? Bu hipotezini nasıl işliyorsun? Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin nelerdir? Değişkenlerle ilgili bilgileri toplamak için hangi standart araçları kullanıyorsun? Örneğin nedir? Kontrol grubun nedir? Ve bunun gibi bir sürü soru. Bu gibi sorular, öğrencinin daha baştan keşfedici araştırması ile neyi bulmaya çalıştığını pe iyi bildiğini kabul etmektedir. Ancak öğrenci bunu bilmediği için, kurallara bağlanmış (protoco-lized) araştırma süreci bunun yerine geçmektedir.” (Wallace, Wolf, 2020, 304).

Sembolik etkileşimcilik yaklaşımına göre toplum, ortak sembollerin anlamlarını yorumlayarak kendi realitesini aktif olarak inşa eden fertlerden meydana gelmektedir (Birkök, 1998, 34). Blumer gibi sembolik etkileşimciler, tarafından savunulan bu yöntem, bireyin kendi içerisinden hem dünyayı tanımlama hem de nesneler dünyasını belirleme süreçlerine bakmak üzerine kurulu olsa da bunun nasıl savunulacağı konusu tartışmalıdır (Bal, 2017, 89).

Blumer, hâlihazırda bilim dünyasına hâkim olan metodolojiyi eleştirdikten sonra, kendi geliştirdiği metodolojisini de açıklamış ve geliştirmiştir. Ona göre, araştırmacının, deneysel olarak “toplumsal dünyaya yaklaşıp, içine derinlemesine girmesini” sağlayacak iki sorgulama yöntemi vardır. Blumer, metodolojisini çizerken bunlardan, “deneysel toplumsal dünyanın doğrudan doğal incelenmesi” olarak söz etmiş ve birine “araştırma/keşfetme” (exploration), diğerine “gözden geçirme” (inspection) adını vermiştir (Wallace, Wolf, 2020).

1. Araştırma/Keşfetme: Keşfetme tanım gereği, bilginin bir sorgulama hattından diğerine geçtiği, çalışma ilerledikçe yeni gözlem noktalarının belirlendiği, daha önce düşünülmemiş yeni yönlerle doğru ilerlemelerin olduğu ve elde ettikçe ilgili verilerin ne olduğuna dair daha fazla bilgi ve anlayışın, farkındalığın değişip gelişebildiği esnek bir prosedürdür. Bu açılarından keşif çalışması, mevcut bilimsel metodoloji tarafından önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmış prosedürün aksini ifade etmektedir (Blumer, 1969, 40).
2. Gözden geçirme/ İnceleme: Blumer’e göre, gözden geçirme, çözümleme amacı ile kullanılmış olan çözümleyici öğelerin deneysel içeriklerinin yoğun olarak odaklanmış incelenmesini ve bu öğeler arasındaki ilişkilerin deneysel

doğasının yine aynı şekilde incelenmesi anlamına gelmektedir (Blumer, 1969, 43).

Blumer (1969, 43), ifade ettiği metodolojisi üzerinden gözden geçirmenin önemini Symbolic Interactionism adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Ampirik sosyal dünyanın doğrudan incelenmesinde, özellikle keşif yoluyla elde edilen dünyanın anlatımı durumunda, bilimsel analiz nasıl yapılmalıdır? Ortak cevap, mevcut metodolojide benimsenen bilimsel analiz şemasını bu hesaba uygulamak olacaktır. Bu şema şu şekilde uygulanabilir: Kavramlar veya kategoriler arasındaki ilişkiler açısından çerçevelenmiş bir teori veya modelle başlamak; teoriyi incelenen alanda belirli bir problem oluşturmak için kullanmak; problemi, kavramları veya kategorileri temsil eden belirli türdeki bağımsız ve bağımlı değişkenlere dönüştürmek; verileri elde etmek için kesin teknikler kullanmak; değişkenler arasındaki ilişkileri keşfetmek; ve bu ilişkileri açıklamak için teori ve modeli kullanmak. Yine de, bana göre, bu geleneksel bilimsel analiz protokolü uygun veya tatmin edici değildir. Deneysel olanın doğrudan incelenmesinde ihtiyaç duyulan analiz türü sosyal dünyadır. Daha gerçekçi veriler kullanılsa bile keşif, geleneksel bilimsel analiz protokolü hala bu tür verileri ciddi şekilde sınırlayan yapay bir çerçeveye zorlar ve gerçek ampirik analizi bozar.”

Blumer (1969), bu evrelerden bahsederken, duyarlı hâle getiren kavramlar terimi üzerinde de durur. Blumer’a göre, çözümlemede, duyarlı hâle getiren kavramlar çok önemlidir. Araştırma/keşfetme evresinden gözden geçirme evresine geçmek, tanımlamadan çözümlemeye doğru hareket olup duyarlı hâle getiren kavramı, bir nesneler sınıfını tanımlayan ve niteliklerine ait açık bir tanımlama olan kesin kavramdan da ayırmış olur.

Duyarlı hale getirilen kavramlar, nitelikleri belirlemese de, “deneysel durumlara yaklaşmakta genel bir referans ve rehberlik işini görür. Bu kavramlar nereye bakılması gerektiği konusunda araştırmacının yön çizmesini kolaylaştırır (Bal, 2017, 92). Nitekim sosyolojinin kavramları değişmez değildir. Aksine, sosyoloji, bu kavramlar arasındaki bağlantılara odaklanır. Bu kavramlara duyarlı kavramlar olarak bakmak yerinde olacaktır.

Charmaz (2015, 365), sembolik etkileşimcilik yaklaşımının, teori tabanlı bilimsel araştırmalara katkı sağladığını ifade etmektedir. Bunun yanında, bu yaklaşımın kişilere bakış açısı kazandırdığını, yeni ufuklar açtığını ve kişiler hakkında bilgi sahibi olunarak onları anlamının yollarını açtığını belirtir:

“Sembolik etkileşimcilik, öncüllerin soyut bir sisteminden ve sosyal gerçekleri gölgelemek için kavramlardan oluşur. Aynı zamanda, sembolik etkileşimcilik bir perspektiftir; değişkenleri sınıflandıran ya da sonuçları tahmin eden açıklayıcı bir teori değildir. Bu bakış açısı size bilmenin, büyümenin bir yolunu sunar; ayrıca, çalıştığınız alanlarda anlamlar, hareketler ve olaylar noktasında yeni ufuklar açar. Sembolik etkileşimcilik sizi insanları, mekânları, zamanları, sıkıntıları, başarıları, kendi çalışma alanınızın bir parçası olarak onlar hakkında bilgi sahibi olmanız ve onları anlamanız için teşvik eder. Sembolik etkileşim, insanları uygulamalı aktivitelerle meşgul olan aktif varlıklar olarak görür ve bu aktiviteleri nasıl başardıklarını vurgular. Bu bakış açısı, hareket ve olaylara karşı bir anlayış geliştirir.”

Özetle, sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, nesneler, durumlar ve olaylar, kendileri anlamlara sahip olmayıp, onlara anlam yüklenmiştir. Bu açıdan insan, anlam üreten ve birtakım öğelere çeşitli anlamlar yükleyen, içinde yaşadığı çevreyi ve dünyayı da anlamlı semboller yoluyla algılayan, yorumlayan ve böylece dünyasını anlamlı semboller üzerine inşa eden bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla insan, kendi dünyasının ve gerçeklerinin oluşturulmasına katılarak aktif bir rol üstlenmektedir. Belirli bir ortamda yer alan insanlar da sembolik etkileşimci bir dil içinde ortak tanımlar ya da bakış açıları geliştirmekte, birbirleriyle etkileşmekte, deneyimlerini, sorunlarını ve yaşamlarını paylaşarak bu hayatı yaşamaktadırlar. Bu sayede, sembolik etkileşimci yaklaşım açısından belli bir örgüt ortamında yer alan insanlar da paylaştıkları semboller ve anlam kodlarının derecesine bağlı olarak içinde yaşadıkları ortamı ve dünyayı anlamlandırmada ortak bakış açısına sahip olurlar (Şişman, 1998, 416).

3.2. Damga Kavramı ve Tarihsel Kökenleri

Damga ya da etiket, toplumun genel kesimi tarafından kabul gören, değersizleştirilmiş, ötekileştirilmiş ya da ayrıştırılmış bir grubu temsil etmek için kullanılan genel bir ifadedir. Bu kavramın, sembolik etkileşimcilik yaklaşımı tarafından sapma ve suçluluk ilişkisini toplumsal ve bireysel ilişkiler bağlamında ele alan kriminolojiye yeni bir perspektif olarak kazandırıldığı bilinmektedir (Sevim, 2020, 46). Damga kavramının ilk kullanımı, köleleri ve serserileri toplumun dışında tutmak için bedenlerine kesici bir alet yoluyla yapılan işaretlere verilen bir ifadeye dayanmaktadır (Thornicroft, 2014, 197). Bunun yanında TDK'ya göre damga, bir kimsenin adını kötüye çıkaran, yüzünün kızarmasına sebep olan durum olarak ifade edilmektedir (TDK, 2021).

Erving Gofman'a göre ise damga kavramının kökenleri Eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Eski Yunan'da, damga kavramı, bireylerin ahlaki statüleri hakkında olağan dışı ve kötü olarak değerlendirilebilen şeyleri açığa çıkarmaya yönelik kullanılan bedensel işaretler olarak tanımlanmaktadır. Bu işaretler genel olarak bedenin herhangi bir yerinde olan yanıklar ya da kesiklerden oluşmakta ve taşıyıcının bir köle, suçlu ya da hain olduğunun kanıtı olarak görülmekteydi. Dolayısıyla, kirletilmiş, lekelenmiş olan kişi özellikle halka açık yerlerde kaçınılması, uzak durulması gereken kişi durumunda olurdu. Bununla birlikte Hristiyanlık dönemiyle damga/ etiket kavramına iki anlam daha eklendiği bilinmektedir. Bu anlamlardan ilki;

cildin üzerinde bulunan yaraların Tanrı'nın merhametinin bedensel işaretlerine gönderme yaptığı düşünölen göndermeydi. Diğeri ise, tıbbi bir gönderme olup fiziki bozuklukların bedensel işaretlerine yapılan atıftı. Damga kavramı, günümüzde asıl anlamıyla kullanılmakta olan bir ifadedir; ancak yapılan damgalama, ifade edilen bedensel belirtiden ziyade gözden düşmenin ya da damgalamanın bizzat kendisi için kullanılmaktadır (Goffman, 2020, 27). Bununla birlikte günümüzde damgalama, bedensel belirtilere yapılan damgalamayla birlikte sözel olarak da yapılmaktadır.

Tarihsel süreç incelendiğinde, damganın ya da damgalamanın en çok tıbbi alanda yapıldığı anlaşılmaktadır. Toplumların daha çok salgın hastalıkların yaşandığı dönemlerde hastalıklara yakalananları ya da ruhsal hastalıkları olan insanları damgaladıkları kayıtlara geçmiştir (Geçtan, 2020). Özellikle ruhsal hastalıklara sahip olan insanların Tanrı tarafından cezalandırıldıkları ve bundan dolayı çevresinde bulunan insanlara zarar verecekleri düşüncesiyle damgalandıkları bilinmektedir (Özyiğit ve diğ., 2004, 105). Dolayısıyla damgalanan bir bireyin, sosyal kimliğinin de gözden düştüğü, değer yitimine uğradığı ifade edilmektedir (Hogg, Vaughan, 2014, 377).

3.2.1. Damgalamanın Nedenleri

Giddens'a göre (2019), toplumsal yaşamda farklı olduğı düşünölen ya da görölen herhangi bir kişiyi küçük düşüren, değersiz hissettiren birtakım nedenler vardır. Bu nedenler; psikojenik, toplumsal ve teknolojik olmak üzere üç başlık altında toplanabilmektedir (Özmen, Erdem, 2018, 200).

- Psikojenik Nedenler: İnsanlar genellikle başka insanların kötü olmalarını istememekle birlikte yine de, başkalarının kötü olmalarını kendilerinin daha iyi olması için kullanabilmektedir. Özellikle tehditlere, başarısızlıklara ve çatışmalara maruz kalıp kendilerine karşı öz savunma bilinci gelişmeyen insanlar başkalarını küçük görmekte ve değersizleştirmektedir (Kocabaşoğlu, Aliustaoğlu, 2003, 191). Dolayısıyla, ifade edilen küçük görme ve değersizleştirme davranışı kişiye karşı damgalamayı meydana getirmektedir. Konumuz özelinde düşünöldüğünde, COVID-19 pandemi süreciyle gelişen yaşlılara yönelik damgalama davranışı, yaşlı bireylerin sokağı çıkma kısıtlanmasına uymadıkları sebep gösterilerek yaşlıları korumaya yönelik olarak ortaya çıkarken, sonrasında onların tehlikeli görölmesine yol açmıştır. Bu

anlamda yaşı bireyler küçük görülmüş, alay konusu olmuş ve değersizleştirilmiştir. Yaşlılara yönelik yapılan bu damgalama davranışının öz savunma bilinci gelişmeyen, kendilerine göre daha savunmasız olan insanları küçük görerek ya da değersizleştirerek kendilerini daha iyi hissedecekleri düşünülen insanlar tarafından yapıldığı söylenebilmektedir.

- Toplumsal Nedenler: 20. yüzyılla birlikte başlayan ve tüm dünyada hâkim bir kültür olarak kendini gösteren batı kültürünün özünü “bireycilik” anlayışı oluşturmaktadır. Bu kültürde insanlar tektir ve kaybedenlere, geride kalanlara yer yoktur. Bu anlamda bireycilik anlayışının gelişmesi damgalamayı meydana getirmektedir. Geleneksel kültürlerdeki hâkim anlayış göz önünde bulundurulduğunda, geniş ailelerde yaşayan bireylerin özellikle sağlık anlamında kendilerini daha iyi hissettikleri ve herhangi bir hastalıkla karşılaştıklarında iyileşme sürecini daha hızlı yaşadıkları anlaşılmaktadır (Üçok, 2003). Özellikle bu durumun düşmanlığın artmasına, işbirliğinin azalmasına, ortak hareket etme duygusunun kendini yitirmesine sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca rekabetçiliğin ortaya çıkması, dışsal başarının artması, gösteriş kültürünün hızla gelişmesi ve sevgi ortamının bozulması da bu durumun olumsuz sonuçlarından birkaçıdır (St. Clements University, 2014, 50-51’den aktaran Özmen, Erdem, 2018, 200). Batı kültürüyle gelişen bireycilik anlayışının toplumsal anlamda damgalamayı beraberinde getirdiği ve “aciz”, “yardıma muhtaç” olarak görülen bireylerin kolaylıkla damgalanmaya maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Özellikle konumuz bağlamında düşünüldüğünde, değişen kültürel değerlerin yaşlılara yönelik algının da değişmesine yol açtığı; yaşlıların saygı duyulan, yol gösteren olarak görüldüğü ve değer yüklendiği bir toplumdan “tehlikeli”, “aciz”, “yardıma muhtaç” olarak görüldüğü bir topluma evrildiği anlaşılmaktadır. Bu durum yaşı bireylerin damgalanmasını da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.
- Teknolojik Nedenler: Teknolojik olarak her geçen gün meydana gelen ilerleme damgalamayı da beraberinde getirmektedir. Özellikle iletişim kanallarının fazlalığı, damgalayıcı reklamlar, filmler, diziler ve sosyal medya üzerinden paylaşılan gönderiler damgalamayı meydana getiren (Haghighat, 2001; Kadioğlu, Hotun, 2015, 5) ve damgalamanın her geçen gün artmasına sebep olan kanallardır. Yaygınlığı her geçen artarak kullanıcıyla buluşan bu iletişim kanallarının bireylerin damgalanmasına zemin hazırladığı kabul edilmesi

gereken bir gerçektir. Özellikle konumuz bağlamında gençlerin sıklıkla tercih ettiği bir sosyal medya olan Twitter’da COVID-19 virüsünü yaşlıların yaydığı düşüncesi hızla yayılmış ve yaşlı bireyler bir anda “tehlikeli” ilan edilerek damgalanmış, ötekileştirilmiş ve ayrımcılığa maruz kalmıştır.

3.2.2. Damgalamanın Sonuçları

Tarihsel anlamda damga ile ilgili çalışmalar ve damga kuramıyla ilgili gelişmeler 1900’lü yıllardan sonrasına dayanmaktadır. Damga kuramının yer aldığı çalışmalar genellikle sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarıyla ilişkili olarak ortaya çıkmış; bu çalışmalar sapma, stereotip, önyargı ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınmıştır. Sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak sosyal kategorizasyon, stereotip, önyargı ve damga kavramları ön plana çıkarken; sosyolojik çalışmalarda damga ve sapma kavramları arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Scheyett, 2002, 81). Dolayısıyla damgalamanın sonuçları hem bireysel hem de toplumsal anlamda değerlendirilmesi gereken sonuçlar arasındadır.

Damgalamanın sonuçları kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (Özden, Erdem, 2018, 201). Bu sonuçlar Türkiye Psikiyatri Derneği’ne göre (2020), COVID-19 bağlamında aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

- Damgalanan birey, içinde bulunduğu toplumun artık bir üyesi olmadığını düşünür.
- Damgalanan birey, toplumun dışlayıcı tutumuyla kendini yalnız hissederek çevresinden kendini soyutlar, uzaklaşır ve içine kapanır.
- Damgalanan bireylerden büyük bir kısmı, önyargılı, basmakalıp düşünceleri ve ötekileştirilmiş tutumları kendileri de benimsemeye başlar.
- Damgalanan birey karamsarlık, güçsüzlük, ümitsizlik gibi duyguları bir arada yaşar ve zamanla bu duyguları hak ettiği için yaşadığını düşünür. Ayrıca bireyde suçluluk, utanma, gelecek kaygısı, korku, kendisine ya da çevresine karşı öfke duyma ve zarar verme isteği oluşabilir.
- Birey, damgalamanın getireceği ayrımcılığı yaşamamak için hastalığı inkâr etme ve gizleme davranışı gösterebilir.

- Damgalama korkusu bireyde, doğru bilgiye ulaşmanın önünde engel oluşturabilir. Bu durum kişinin kaygılarını artırabilir ve sağlık kuruluşuna başvurmak konusunda geç kalabilir.
- Damgalanan birey bu korkuyla tedaviyi reddedebilir ve umutsuzluk hissiyle tedavi uyumunu bozabilir.
- Damgalayan grupta olan bireyler ise, salgın hastalıklara karşı korunaklı oldukları yanılgısına düşebilir ve tedbir almayı ihmal edebilirler. Bunun yanında sosyal izolasyon kurallarını dikkate almayarak salgının yayılmasına sebep olabilirler.

Yukarıda ifade edilen sonuçlar COVID-19'un "günah keçileri" olarak ilan edilen yaşlı bireyler özelinde değerlendirildiğinde, ilk virüsün ülkede görülmesiyle birlikte 65 yaş ve üzeri bireylerin büyük bir damgalanmayla karşılaştıkları söylenebilmektedir. Özellikle yaşlılara yönelik tam kapanmanın aylar sürmesi ve haziran ayına kadar evden çıkamamaları, bu bireylerin topluma olan aidiyetlerini sorgulatmaya başlamıştır. Dolayısıyla bireyler kendilerini artık toplumun bir üyesi olarak hissetmemişlerdir.

Ercan ve Arıcı'nın (2020) Malatya ve İstanbul'da yapmış oldukları nitel araştırma da bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Araştırmaya göre, yapılan görüşmelerde 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerin sokağa çıkma yasağının getirmiş olduğu hareketsizlikten dolayı sıkıntılar yaşadıkları, hareketsiz yaşamın hâlihazırda kendilerinde olan yürüme sorununu pekiştirdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında astım hastalığı olan bireylerin doktor tavsiyesiyle mutlaka yürümeleri gerektiği ancak yasaktan dolayı yürüyemedikleri ve hastalık semptomlarının arttığı ifade edilmektedir. Ayrıca, pandemi sürecinde daha çok kaderci oldukları ve inançları sayesinde bu sürece uyum sağlamaya çalıştıkları, ölüm korkusu yaşasalar dahi inançları sayesinde bu durumu atlattıkları belirtilmiştir. Özellikle bu süreçte sosyoekonomik anlamda birtakım sıkıntıların yaşandığı ve yaşlı yoksulların sayısının artacağından endişe duyulduğu belirtilmiştir. 65 yaş ve üzeri olup çalışmak zorunda olan bireylerin de olduğu düşünüldüğünde kısıtlamaların getirdiği zorunluluktan kaynaklı bireylerin aile hayatında sıkıntıların olduğu, eşlerin geçimsizlik yaşadığı ve çalışmak zorunda olan bireylerin kaygı düzeylerinin arttığının özellikle üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında, yalnız yaşayan yaşlıların süreçten daha çok etkilendiği ve sosyalleşmenin önünde büyük bir engel oluşturduğu, yalnızlıklarının pekiştiği, komşularının bireysel

davrandıkları ve komşuluk ilişkilerinin gelişmemesinden dolayı aylarca konuşmadan evde olan insanların olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Ercan, Arıcı, 2020).

Bir başka üzerinde durulup açıklık getirilmesi gereken konu ise, damgalanmanın getirdiği ayrıştırılma ve yalnızlık korkusu sonucunda hastalığı inkâr etme ve gizleme davranışdır. Nitekim Kayseri’de 80 yaşındaki yaşlı bir kadının hastalığını gizleyerek 72 saatte 5 düğüne gittiği haberi uzun süre medyada yer bulmuştur (Hürriyet, [07.09.2020b]). Bu durumun bir benzeri de Bursa’da yaşanmıştır. Evde COVID-19 tedavisi gören düğün sahibi yaşlı kadının hastalığı öğrendiklerinde düğüne gelmemelerinden korktuğu için hastalığını gizlediği ve düğüne gelenlere virüsü yaydığı anlaşılmaktadır (Sözcü, [10.08.2020b]). Damgalanma korkusu salgın hastalık döneminde pek çok sıkıntının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle COVID-19 döneminde dezavantajlı durumda olan bireylerin hâlihazırda var olan sorunlarına damgalanma, ötekileştirilme ve ayrıştırılma gibi sorunların da eklenmesi başka sorunları da ortaya çıkarmakta ve uzun vadede sorunları artırmaya da devam edeceği düşünülmektedir.

3.3. Erving Goffman ve Damgalama Kuramı

Erving Goffman (1922-1982), sosyolojik kuramda kült bir figür olarak çok uzun süre ününü korumuştur. Kaliforniya Üniversitesi Berkeley’de prestijli sosyoloji bölümünde profesör olmuş ve Pennsylvania Üniversitesi’nde bölüm başkanı olarak görev yapmıştır (Ritzer, Stepnisky, 2019, 112).

Sembolik etkileşimciliğin doğrudan bir uzantısı olarak ele alınabilecek olan damgalama kuramı, bir kişiye toplum tarafından atfedilen damgalamanın o kişinin yaşamında önemli bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Örneğin bir çocuk ailesi tarafından sürekli olarak “aptal” yerine koyulursa çocukta düşük benlik algısı gelişecek ve bir çok alanda başarısızlık gösterecektir (Zastrow ve diğ., 2015). Damgalama/ Etiketleme kuramı ilk olarak Howard S. Becker (1963) tarafından ortaya atılsa da (Mutluer, 2000’den aktaran Özmen, Erdem, 2018, 189) damgalamanın oluşumuyla ilgili en başarılı ve sistematik açıklama Erving Goffman’a aittir. Becker’e göre, toplumun bakış açısına uyum sağlayamayan, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde “sapmış” davranışlar gösteren bireyler damgalanmaktadır. Becker özellikle grup davranışına uyum sağlamayan bireyleri “dışarıdakiler/ hariciler” olarak ifade etmektedir (Becker, 2013).

Damga kavramı tanım itibariyle, toplumsal açıdan onaylanmayan, aşağılanan, toplumsal mesafeye ve ayrımcılığa neden olan fiziksel ya da toplumsal özelliklere karşılık gelmektedir. Damga ve damgalama süreciyle ilgili yapılan pek çok sosyolojik çalışma özellikle 1960’lar itibariyle büyük ölçüde sembolik etkileşimci yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Goffman’da olduğu gibi, bazı erken dönem çalışmalarında, damgalama sürecinin ayrımcılık konusunda nasıl ele alındığı kuramsallaştırılarak damgalanan insanların bu konuya ilişkin vermiş oldukları tepkiler araştırılmıştır. Goffman’a göre damganın türüne bağlı olarak, bazı önemli farklılıklardan bahsetmek gerekmektedir. Bu farklılıklar, insanların öz kimlikleri ne ölçüde yönetebilecekleri ve benlik duygusunu nasıl koruyabilecekleri üzerinedir. Goffman’ın “Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” başlıklı çalışması incelendiğinde ise, kişinin bedeninin bazı fiziksel yönlerinin başkaları tarafından bir kez damga nedeni olarak nitelendirildiğinde ne türden problemler ortaya çıkabileceği üzerinde durduğu, sosyal kimlik ve somutlaştırma arasındaki yakın ilişkiye dikkat çektiği anlaşılmaktadır (Giddens, Sutton, 2014, 319- 320).

Goffman’a göre (2020, 28-29) toplum, bireyleri belirli bir sınıflandırmaya tabi tutmak için sıradan ve normal olduğu düşünülen birtakım nitelikler belirlemektedir. Örneğin, herhangi bir yabancıyla karşılaştığımızda ilk izlenimler, karşılaşılan yabancıya dâhil olduğunu düşündüğümüz nitelikleri hakkında yorum yapmamızı sağlamaktadır. Buradan hareketle bireyin “toplumsal kimliği” hakkında kestirmeler yaparız. Toplumsal kimlik ifadesi, “sosyal statüden” farklı olarak “dürüstlük” gibi kişisel sıfatların yanında “uğraş, iş, meslek” gibi yapısal sıfatları da tanımına dâhil eder ve bu, Goffman’a göre daha iyi bir ifadedir. Bunun yanında, karşılaştığımız yabancıyı dâhil ettiğimiz kategoriden farklı ve pek de onaylanmayan sıfatlara sahip olduğunu fark ettiğimizde bu kategori değişiklik gösterebilmektedir. Böylece yabancı, önceden belirlenen, sıradan ve normal bir kişi olmaktan çıkarak lekeli, sakat, dikkate alınmayan biri olarak görülmeye başlar. İfade edilen bu gibi sıfatlar, itibarsızlaştırıcı etkisi çok fazla olduğunda “damga” olarak nitelendirilip, zaman zaman başarısızlık, kifayetsizlik ya da engel olarak da tanımlanabilmektedir. Bu durum, varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik arasında uyumsuzluk olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda çalışmanın konusu itibariyle, COVID-19 ile birlikte yaşlı bireylerin toplumsal kimlikleriyle kazanmış oldukları ve hâlihazırda var olan hürmet, hoşgörü ve saygı görmenin azaldığı dikkat çekmektedir. Türk kültüründe olmazsa olmaz bir yere

sahip olan yaşlıların son birkaç yıla kadar, varsayılan toplumsal kimliği ile fiili toplumsal kimliği arasında dikkat çeken bir ayrım ya da uyumsuzluk görülmemişken, COVID-19 ile bu ayrımın arttığı ve “damgalamanın” oluştuğu dikkat çekmektedir.

Goffman’a göre (2020, 31), birbirinden oldukça farklı üç damga tipi bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir. Goffman, bahsettiği üç tür damganın dışında kalan bireylere “normal olanlar” adını vermektedir:

- Bedensel bozukluklar ve engeller olarak ifade edilen fiziki deformasyonlardır.
- Zayıf irade, doğal olmayan tutkular, sapkın ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozukluklarıdır.
- Irk, ulus ve din gibi etnolojik damgalardır. Bunlar soy bağıyla aktarılabilmekte olup eşit bir şekilde tüm ailenin üyelerine bulaşabilmektedir.

Konumuz bağlamında düşündüğümüzde COVID-19 ile birlikte gözle görülür bir şekilde giderek artan 65 yaş ve üzeri bireylere yönelik damgalama davranışı, Goffman’ın “bedensel bozukluklar ve engeller” olarak belirlediği birinci damga tipine denk gelmektedir. Goffman, tanım itibarıyla damgalı bireyin halk arasında normal bireye göre pek de insandan sayılmadığı, yaşamını zorlaştıran pek çok durumda ayrımcılıklar uygulandığını ve bireylerin itibarsılaştırıcı özel damga terimlerine maruz kaldığını belirtir (Goffman, 2020, 31-32).

Şadiye Dönümcü’nün (2020), “Yaşlılara Yönelik Nefret Söylemi ve Medya” başlıklı yazısında, 65 yaş ve üzeri bireyler için 21 Mart 2021’de getirilen sokağa çıkma yasağının ardından medyada yer alan haber başlıklarına dikkat çekilmektedir. Dönümcü (2020), 26 Mart 2020’de yazısını kaleme alırken; basında 183 haberin, internet medyasında 369’u yerel olmak üzere 559 haberin yer aldığını belirtmektedir. Haber başlıklarının 65 yaş ve üzeri bireyleri hedef gösteren bir yaklaşımda ele alındığı, Başlıkların, “Polis ve zabıtaban dede uyarısı”, “Yasağa uymayan yaşlılara polis uyarısı”, “Sokakta yaşlı denetimi”, “Yaşlılar yasağa rağmen pazara çıktı” gibi ayrımcı söylemlere sahip olduğu ifade edilmektedir (Dirini, Özsu, 2020, 10).

Bunun yanında yazılı, görsel ve sosyal medyada sokağa çıkma yasağına uymayan 65 yaş ve üzeri bireylere yönelik “yaşlı avı” uygulanmaya başlamıştır. Medyada tüm uyarılara rağmen 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerin sokağa çıkma yasağına riayet etmediği vurgulanmış; yerel yönetimler tarafından yaşlı bireylerin oturmasını engellemek için banklar sökülmüş, ulaşım kartları iptal edilmiştir. Buna benzer bir

başka örnek Nevşehir’den gelmektedir. Şekil 4’te de görüldüğü üzere, Nevşehir Belediyesi, resmi Twitter hesabından “ALO 153 Yaşlı İhbar Hattı” kurduğunu duyurmuş ve “65 yaş ve üzeri insanları sokakta görürseniz arayın” çağrısında bulunmuştur. Bu çağrılarının ardından gelen tepkiler üzerine kurulan hattın adını “Yaşlı Destek Hattı” olarak değiştirmiştir (Dirini, Özsu, 2020, 10; Sözcü, 2020c).

Şekil 4: Nevşehir Belediyesi’nin Resmi Twitter Hesabından Paylaştığı “ALO Yaşlı İhbar Hattı” Gönderisi

Kaynak: Sözcü Gazetesi’nin 21.03.2020 tarihli internet adresinden uyarlanmıştır.

Haber başlıklarından ve Şekil 4’teki Twitter paylaşımından da anlaşıldığı üzere, basında oldukça hızlı bir şekilde yer alan yaşlılara yönelik itibarsızlaştırıcı ayrımcı söylemler Twitter gibi sosyal medya hesaplarında da hızla artmış ve yaşlılara yönelik bir nefret söylemini beraberinde getirmiştir. Goffman’ın da ifade ettiği gibi, damgalı bir birey yaşamını zorlaştıran pek çok durumda ayrıştırıcı, itibarsızlaştırıcı söylem ve davranışlarla karşılaşabilmektedir. COVID-19 sürecinde de 65 yaş ve üzeri bireyler sırf yaşlı olmalarında ötürü, sokağa çıkma yasağına uymadıkları gerekçe gösterilerek küçük düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış, ayrımcı söylemlere maruz kalmış ve damgalanmışlardır.

Goffman’a göre (2020, 117), bir bireyin geçmişinde ya da bugününde onu itibarsızlaştırabilecek herhangi bir şey varsa, bireyin konumundaki kırılganlık doğrudan bu durumu bilen kişi sayısına bağlı olarak değişmekte ve bu durumu bilen sayısı ne kadar fazlaysa durum o kadar riskli bir hal almaktadır. COVID-19 dönemini yaşayan 65 yaş ve üzeri bireyler tam da bu noktada büyük bir risk grubunu oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedirler. 21 Mart 2020’de İçişleri Bakanlığı’nın genelgesiyle salgının 65 yaş ve üzeri bireylerle kronik rahatsızlığı olan bireyleri daha çok etkilemesi sebep gösterilerek sokağa çıkma yasağı getirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b). Yasağın ilan edilmesinin hemen ardından haberlerde pek çok ilde yaşlıların yasaklara uymadığı ve virüsü yaydığı ifade edilerek hastalığa karşı dayanıksızlık arasında ilişki kurmuş ve bu haberler halka servis edilmiştir. Aynı tarihlerde sosyal medyada yaşlılara karşı zorbalıkların yapıldığı videolar yayılmış ve nefret söyleminin hızla üretildiği fark edilmiştir. Bu görüntüler adli soruşturmaya mahkeme tarafından kaldırılmış ve pek çok insan yaşlılara destek olurken bazı insanlar yaşlı bireyleri geç dönem çocukluğa indirgemıştır (Dirini, Özsu, 2020, 13). Anlaşıldığı üzere Goffman’ın da ifade ettiği gibi, pandemi döneminde damgalanmış yaşlı bireylere dair yapılan ayrıştırma haberlerinin hızla yayılması, bu bireyler için büyük bir risk oluşturmuş ve 65 yaş ve üzeri bireyleri damgalayan kişi sayısı sürekli olarak artmış, sosyal medyaya da bu durum yansımıştır. Hatta zorbalığa ve nefret söylemine kadar giden bu durum, adli soruşturmaya kadar taşmış ve yayılan görüntüler mahkeme tarafından kaldırılmaya başlamıştır.

Goffman’a göre (2020, 121), toplumsal kimliğinden kaynaklanan ve gizli bir farklılığı olan bireylerin günlük ve haftalık mesaisinde kendisini muhtemel olarak bulabileceği ortamlar vardır. Bunlardan biri de, yasak ya da sınırı aşan ortamlarda bulunmaktır. Bu ortamlar, farklılığı olan bir bireyin “olduğu gibi olmasının” yasaklandığı yerler olup bu ortamlar, nahoş yerler olarak görülmekte ve genellikle sözsüz ve örtük bir mutabakatla bu yasakların önüne geçildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, COVID-19 pandemi süreciyle birlikte sürekli olarak medyada virüsün en çok 65 yaş ve üzeri bireyler ile kronik hastalığı olan bireyleri hedef aldığı yönünde haberlerin yayılmasıyla, bu bireylerin sokağa çıkmaması yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu uyarılar 65 yaş ve üzeri bireyler ile kronik rahatsızlığı olan bireyler için sokağa çıkma yasağının getirildiği 21 Mart 2020 tarihinden önce de yapılmış ancak yaşlı bireylerin bir kısmı yine de dışarı çıkmaya devam etmişlerdir. Milliyet’in 22 Mart 2020 tarihli

haberine göre, 65 yaş ve üzeri bireyler ile kronik hastalığı olanlar için getirilen yasaklamanın ertesi gününde, Beyoğlu Kasımpaşa’da 65 yaş ve üzeri bireyler bu yasağa uymamışlar ve semtteki yaşlılar sabahın en erken saatlerinde cami avlularını ve ara sokakları doldurmuşlardır. Haberin devamında 84 yaşındaki Harun Yılmaz’ın hava almak için dışarı çıktığı, birtakım ihtiyaçlarını giderdiği belirtilmektedir (Milliyet, [22.03.2020b]). Türkiye’de çoğunlukla camiler, parklar ve kent meydanlarında bulunan banklar yasaklar getirilmeden önce de 65 yaş ve üzeri bireylerin toplanıp buluştukları yerler olarak bilinmektedir. Bu yerler, yaşlı bireyler için tam olarak “oldukları gibi” davrandıkları yerlerdir. Bu nokta da Goffman’ın da ifade ettiği şekilde yasaklamalar damgalanmış bireylerin “oldukları gibi olmasının” önüne geçmekte ve yasaklara uymamanın önünü açmaktadır.

Aynı zamanda yaşlı bireylerin sokağa çıkma yasağı uygulanmasına rağmen dışarı çıkma nedenlerinin de açıklanması gerekmektedir. Bu noktada Goffman’ın (2020, 134), belli bir damgaya sahip olan bireyin günlük rutini olarak ifade edilen iş yeri, evi, alışveriş yaptığı yerler ve eğlence yerlerinin incelenmesi gerektiği üzerinde durur ve anahtar kavram olarak “günlük rutinler” kavramını kullanarak kişiyi sosyal ortamlara bağlayanın bu rutinler olduğunu ifade eder. Örneğin damgalanmış bir birey, zamanla kendi mahallesindekiler için rahatsız edici biri değildir ve az da olsa bu ortamlarda toplumsal kabulünü sağlayabilir. Özellikle COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylere uygulanan sokağa çıkma yasağıyla birlikte 65 yaş ve üzeri bireylerin yasağa uymadıkları zamanlarda kendileri için “günlük rutin” olarak belirtilen yerlere gittikleri ve daha önceden görüştükleri kişilerle görüşmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Sözcü Gazetesi’nin haberine göre sokağa çıkma yasağının getirildiği günün sabahında, İstanbul Beyoğlu’nda 65 yaş ve üzeri yaşlıların cami avlularında ve sokaklarda oturdukları tespit edilmiş ve yasağa uymamaları sebebiyle polislerin uyarılarda bulunduğu ifade edilmiştir (Sözcü, [22.03.2020d]). Haberden de anlaşıldığı üzere, yaşlı bireylerin yasaklamalarla birlikte günlük rutinlerini uygulamaya devam ettikleri, toplumsal kabullerini sağlayacakları düşüncesiyle yasaklamadan önceki gibi bulundukları ortamlara gitmeyi sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

Goffman’a göre (2020, 163), “normaller” aslında kötü niyetli bireyler değildir. Kötü niyetli söylem ve davranışlarda bulundukları zamanlarda bu, eksik ya da yanlış bilgidir. Dolayısıyla takınılan olumsuz söylem ve davranışlardan dolayı onlara kibar olunmalı ve yardımda bulunularak anlayış gösterilmelidir.

Damgalayan bireyin kendi söylem ve davranışına karşıt olarak imalı bakışlara, kötü sözlere ve kaba davranışlara benzer bir tavırda olmamak gerekmektedir. Goffman'ın ifadesine, getirilen yasaklamalarla birlikte uzun süre haberlerde ve sosyal medyada yer alan 79 yaşındaki Ali İhsan Yavaşca'nın yaşadığı olay örnek verilebilir. COVID-19'a karşı alınan tedbirler kapsamında 65 yaş ve üzeri yaşlılar için getirilen yasaklamanın ardından hastaneye gitmek için evinden çıktığını ancak otobüs kartının iptal edilmesi sebebiyle otobüse binemediğini ve kendisini polis olarak tanıtan iki genç tarafından videoya alındığını belirten Yavaşca, sokağa çıkma yasağının getirildiğinden haberdar olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine video kaydı alan gençlerin kendisine nereye gittiğini, ceza yazacaklarını ve eve gitmesi gerektiğini söylediğini ifade etmiştir. Yavaşca, kendisinin gençlerden şikâyetçi olmadığını, yapılan davranışı saygısızlık olarak değerlendirmediğini belirtmiştir. Aynı zamanda, video kaydı alan ve sosyal medyada paylaşım yapan M.T.E'ye, polisler tarafından kimliği tespit edilerek mahkeme tarafından 15 gün konuttan çıkmama ve evine en yakın huzurevi ziyaretinde bulunma cezası verilmiştir. Ayrıca, video kaydı alan M.T.E, Yavaşca'nın şikâyetçi olmaması ve kendisinin davranışını saygısızlık olarak değerlendirmemesi üzerine cezası bittiğinde en kısa zamanda kendisini ziyaret edeceğini belirtmiş ve özür dilemiştir (Hürriyet, [25.03.2020a]; Milliyet, [25.03.2020a]; DHA, [25.03.2020]). Anlaşıldığı üzere, 79 yaşındaki Ali İhsan Yavaşca'nın "normal" olarak değerlendirilebilecek genç bireye karşı olumsuz, imalı ya da kaba herhangi bir davranışta bulunmadığı, affedici ve anlayışlı bir davranış sergilediği görülmektedir. Goffman'ın da ifade ettiği şekilde damgalanan birey, damgalayan bireyin davranışına benzer bir davranışta bulunmamış, normal olan bireyi kötü bir birey olarak değerlendirmemiştir.

Türk toplumunda yaşlılara olan bakış daima saygı, hürmet ve hoşgörü çerçevesinde gelişmiştir. Goffman'a göre (2020, 172-173), toplum damgalı bireye, toplumun büyük bir üyesi olduğunu hissettirip "normal" olduğunu aşılarken bir yandan da, onun bazı açılardan "farklı" olduğunu ifade ederek bu farklılıkları reddetmesinin boşuna olacağını söyler. Dolayısıyla damgalanmış bir bireye, bir yandan herkes gibi olduğu söylenirken, bir yandan da "-mış,-miş" gibi yapmasının akıllıca olmadığını hissettirir. Bu durum damgalanmış bir bireyin baş etmesi gerek büyük bir zorluk olarak ifade edilebilir. İfade edilen duruma, 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen yasaklama sonrasında Zonguldak'ta yaşlı bir kadının otobüse alınmaması örnek verilebilir.

Medyada yaşı kadının otobüse binmek istemesi “Yaşı kadın yasağa rağmen otobüse binmek için direndi” başlıklarıyla yer almış ve bunun üzerine yaşı kadın “Gençler de taşıyıcı olabilir” diyerek sitem de bulunmuştur. Bu videoyu kayda alan kişinin “Uzak dur sen de korona var” sözleri sosyal medyada geniş bir yankı bulmuş ve tepkiyle karşılanmıştır (Dirini, Özsu, 2020, 11). Dolayısıyla geçmişten günümüze kadar gelen ve kültürel bir değer olarak görülen yaşlılar, COVID-19 ile birlikte damgalanmış ve “farklı” oldukları hissettirilerek ötekileştirilmeye tabi tutulmuştur. Bir anda yaşlılar bazı insanlar için hem saygı, hürmet ve hoşgörü timsali iken bir anda damgalanmış, ötekileştirilmiş ve ayrıştırılmış “farklı” bireyler olarak servis edilmiştir.

Özetle, Goffman’ın (2020) “Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” başlıklı çalışması, COVID-19 pandemi döneminde 65 yaş ve üzeri bireylerin yaşadığı damgalama, ötekileştirme, ayrıştırma ve hatta nefret söylemine kadar giden söylem ve davranışlar üzerine yorum yapmak anlamında önemli bir çalışmadır. Özellikle Türkiye’de ilk virüsün görülmesiyle birlikte “günah keçisi” olarak ilan edilen 65 yaş ve üzeri yaşı vatandaşlar için haberlerde ve sosyal medyada yansıtılan tutumlar, gençlerin yaşı algısını olumsuz etkilemiştir. Nitekim 21 Mart 2020 tarihinden itibaren 65 yaş ve üzeri yaşı bireyler için getirilen sokağa çıkma yasağıyla birlikte, Twitter gibi gençler tarafından sıklıkla kullanılan sosyal medya araçlarında yaşlılara yönelik paylaşımlar yapılmış ve bir nevi “yaşı avıyla” karşılaşmıştır. Ayrıca yaşlılara yönelik damgalayıcı, ötekileştirici, ayrıştırıcı ve nefret söylemine kadar giden tutum ve davranışların arttığı, kaygı verici düzeye ulaştığı görülmüştür. Bu bağlamda, Twitter’da yaşı bireylere yönelik paylaşılan tweet’ler araştırmanın bulgular bölümünde söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde ve Goffman’ın damgalama kuramını destekler nitelikte yorumlar yapılmıştır.

4. METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, COVID-19 pandemi sürecinde gençler tarafından sıklıkla kullanılan Twitter’da 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler için paylaşılan ayrıştırıcı, damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet’leri betimlemek, anlamak ve paylaşılan tweet’ler özelinde günümüzdeki değişen yaşlılık algısına yorum getirmektir. Belirtilen amaç doğrultusunda, Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süreç içerisinde yaşlı vatandaşlar aleyhinde paylaşılan 201 tweet derlenmiş ve tweet havuzu oluşturulmuştur. Derlenen bu tweet’ler en az iki defa okunarak kodlanmış ve tez danışmanına sunularak kodlamaların tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sağlama sonucunda tweet’ler, “Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi, Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi ve Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi” olmak üzere üç ana temada toplanmıştır. Çalışma temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlamayla sınırlandırılmış, Goffman’ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanmış ve Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bilgilerin genellenmesi gibi bir amacı yoktur. Aksine amaç, elde edilen bilgileri betimlemek, anlamak ve yorumlamak olup; yorumlamalar sonucunda belirlenen sorunlara çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylere yönelik paylaşılan tweet’lerin içerikleri nelerdir?
2. COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylere yönelik Twitter’da yapılan olumsuz paylaşımların nedenleri nelerdir?
3. COVID-19 pandemi süreciyle birlikte yaşlı bireylere yönelik olumsuz söylem ve davranışlar değişen kültürel değerler bağlamında nasıl değerlendirilir?
4. COVID-19 pandemi süreciyle birlikte yaşlı bireylere yönelik olumsuz söylem ve davranışlar için nasıl bir çözüm önerisinde bulunulabilir?

4.2.Araştırmanın Önemi

Teknolojide meydana gelen gelişmelerin kitle iletişim araçların etkilemesiyle birlikte toplumun neredeyse her alanında değişimler gözlemlenmiştir (Bal, 2019, 86). Hiç şüphesiz bu değişimler, COVID-19 pandemi süreciyle birlikte kendini farklı boyutlarda göstermiştir. Bunlardan biri de Twitter’da yaşlı bireylere yönelik oluşan olumsuz söylem ve davranışlardır. Geleneksel anlamda Türk kültüründe yaşlı bireyler bilgelik, yol göstericilik ve kültürel değer bağlamında hayatımızda yer edinirken, zamanla kentleşmenin, küreselleşmenin ve kapitalist sistemin getirdiği değişim ve dönüşümlerle yüklenen olumlu anlamların olumsuza doğru evrildiği görülmektedir. Özellikle yaşlılara yüklenen olumsuz anlamların COVID-19 süreciyle birlikte hâlihazırda var olan sorunları tetiklediği ve artırdığı anlaşılmaktadır. Özellikle salgın sürecinde sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların, yaşlılara yönelik sosyal hizmetler uygulamaları (Kabataş, 2020); yaşlı bireylerin yaşadığı biyolojik, psikolojik ve sosyal etkiler (Ercan, Arıcı, 2020); yaşanan yaş ayrımcılığı ve savunmasız gruplar olarak yaşlıların yaşadığı sorunlar (İnce, 2020); yaşlılık algısının COVID-19 sürecindeki kültürel değişiminin teorik olarak ele alınması (Kaya, 2020) gibi konularda ağırlık kazandığı görülmektedir.

Bu araştırmanın önemini ve özgünlüğünü belirleyen noktalar ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

1. COVID-19 pandemi sürecinin bir sonucu olarak yaşanan sorunlara bütüncül bir perspektiften bakabilmek amacıyla, mevcut durumun getirdiği sorunları betimlemek, anlamak, yorumlamak ve çözüm önerileri sunmak adına sosyal bilimler özelinde yapılan araştırmalara her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.
2. Mevcut literatür incelendiğinde COVID-19 süreciyle birlikte yaşlı bireyler özelinde yapılan araştırmaların genellikle yaş ayrımcılığı, sosyal hizmet çalışmalarının önemi ve yaşlılara yönelik uygulanan sosyal izolasyonun sonuçlarına odaklandığı anlaşılmaktadır. Özellikle gençler tarafından sıklıkla kullanılan Twitter gibi sosyal medya araçları özelinde kültürel değişime odaklanan çalışmaların eksik olduğu görülmektedir.
3. COVID-19 sürecinde yaşlılara yönelik yapılan çalışmaların alışılmış yöntem ve teknikleri kullanarak yapıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle eleştirel söylem analizi yönteminin yeni medya ve iletişim gibi alanlarda sıklıkla

kullanıldığı görülmekte, sosyolojik çalışmalarda bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

4. Bunun yanında, Teun A. van Dijk, söylem yapıları ile iktidar yapıları arasındaki ilişkiler özelinde bir analize gitmekte ve eleştirel söylem analizi modeli genel itibariyle ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalamaları analiz etmek üzere kullanılmaktadır. Bu çalışmayla Goffman'ın belirttiği birinci damgalama türü olan bedensel bozukluklar ve engeller olarak ifade ettiği fiziksel deformasyon damgalama türü, Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeliyle analiz edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayla literatüre yeni bir bakış kazandırılması hedeflenmektedir.

Özetle, bu çalışmada Mart 2020 ile Ocak 2021 arasında geçen ve 10 aylık süreci kapsayan bir tweet havuzu oluşturulmuştur. 201 tweet'in bulunduğu tweet havuzundaki tweet'ler en az iki defa okunarak kodlamaları yapılmış ve temalar altında toplanmıştır. Çalışmanın ulaşılan temalar özelinde değerlendirilmesi, Erving Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanması ve Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmesinin sosyolojik bağlamda literatüre katkı sağlayacağı ve yapılacak bir sonraki çalışmalar için farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

4.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Twitter hesabı olan ve Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında “herkese açık” olarak kullanılan Twitter hesaplarının yaşlı vatandaşlara yönelik olumsuz söylem ve davranışlarda bulunmayı içeren tweet'leri kapsamaktadır.

Bu araştırma için derlenen tweet'lere, “yaşlılar”, “korona” ve “corona” anahtar kelimeleriyle ve “#EvdeKal”, “#EvindeKal65+”, “#65yaş” etiketleriyle yapılan arama sonucunda ulaşılmış; araştırma bu anahtar kelimeler ve etiketlerle ulaşılan tweet'ler ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanında araştırma bulguları Erving Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanmış; araştırmanın kuramsal anlamda yorumlanması Erving Goffman'ın tespit ettiği üç damgalama türünden birincisi olan “bedensel bozukluklar ve engeller olarak ifade ettiği fiziki deformasyonlar” ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca, nitel araştırmalar genellenebilirlik kaygısıyla yapılmadığı için araştırmanın genellenebilirlik kaygısının bulunmadığı özellikle belirtilmelidir.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

4.4.1. Sosyolojik Boyut: Anlayıcı/Yorumlayıcı Yaklaşım

Bu çalışmada, çalışmanın amacına bağlı olarak anlayıcı/yorumlayıcı paradigmaya uygun olan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Anlayıcı/yorumlayıcı paradigma 19.yüzyılda ortaya çıkmış olup kökenleri Max Weber (1864-1920) ve Dilthey'e (1833-1911) kadar uzanmakta ve bir anlam kuramı olarak "hermeneutik (yorum bilgisi)" ile ilişkilendirilmektedir (Neuman, 2006). Gadamer'e göre (1995, 11), "hermeneutik, hermeneuik sanatı, yani bildirme, haber verme, çeviri yapma, açıklama ve açılma sanatı" olarak ifade edilmektedir. Kavramın doğuşuna bakıldığında, Yunan mitolojisinde bir Tanrı elçisi olan Hermes'in, Tanrı'nın buyruklarını ölümlülere, onların anlayabileceği bir şekilde açıkladığı ve bu anlamda kavramın, başka dünyaya ait olan anlam bağının yaşanan dünyaya aktarma olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır (Günay, 2002, 82). Bu bağlamda Grekçede hermeneuia "bilgece açıklama" ve hermeneios ise "açıklayan", "çeviren" anlamına gelmektedir (Gadamer, 1995, 11).

19. yüzyıl sosyolojisinin hâkim metodolojik yönelimi olan pozitivistliğe göre; toplum, evrimin farklı aşamalarında değişimi ve birliği sağlayan özgül yasaların belirlediği bir sistem olarak, bütüncül, organizmacı merkezde tanımlanmakta ve doğa alanı ile toplum alanı arasında bir sürekliliğin olduğu varsayılmaktaydı. Aynı zamanda doğa bilimleri incelemelerinde uygun görülen yöntemlerin insan toplumu ve kültürünün incelenmesi açısından da uygun olduğuna inanılmaktaydı (Swingewood, 2014, 137). Pozitivist yaklaşıma karşı en önemli çıkışlardan biri Giambattista Vico (1668-1774) tarafından geliştirilmiştir (Bal, 2016, 11). Vico'nun toplum teorisi üzerine devrimci nitelikteki düşüncelerine bakıldığında, insanlığın yalnızca kendisinin yaratmış olduğu şeyleri bilebileceği üzerinde durulmakta, doğru (verum) ile olgunun (factum) birbirini dönüştüreceği ifade edilmektedir. Bu nedenle, fizik bilimleri tarzında olduğu gibi dışsal bir gerçekliği edilgin biçimde kaydetme, sınıflandırma ve gözlemlene yerine insan toplumunun dünyası insanların elinden çıktığı için geçirilen değişimler insanın kendi zihni içinde aranmalıdır. Dolayısıyla Vico'ya göre, doğa bilimlerinin konusu insan bilimlerinin konusundan oldukça farklıydı. (Swingewood, 2014, 11).

Almanya'da pozitivistlik, Fransa'da ve İtalya'da olduğu kadar tutunamamıştı. Bir Alman için idealist felsefe, bir doğa anlamı taşıyordu. Bu anlamda Kant'ın Alman

zihni üstünde biçimlendirici bir etkisinin olduğu söylenebilmekte ve daha sonra Hegel'in de ataları gibi öğretisini tin ve ide üzerine inşa etmesi, Alman düşünce geleneğini Avrupa modelinden en belirgin şekilde ayırmaktaydı (Hira, 2000,47). Vico'nun başlattığı düşünceye takiben Wilhelm Dilthey (1833-1911), Alman düşünce geleneğince benimsenmiş olan doğal gerçeklik-tinsel gerçeklik ayırımından hareketle toplum ve tarih dünyasını özel yöntemlerle ele almaya çalışmıştır (Hira, 2000, 47). Dilthey'e göre, insan bilimlerinin gerçek yöntemleri anlama ile yorumlamaydı. Kültür bilimlerinin görevi ise, gündelik düzeyde var olan basit anlama biçimini, daha üst ve karmaşık anlama biçimlerini kucaklayan tutarlı, kavramsal bir araç şeklinde sistemleştirmekti (Swingwood, 2014, 139). Dolayısıyla Dilthey'e göre, toplum ampirik yöntemlerle doğrudan ele alınacak bir alan olmayıp, toplumun konusu bir algılama nesnesi değil anlama nesnesiydi (Özlem, 2017, 30).

Pozitivizm yaklaşımına yöneltilen eleştiriler arasında en dikkat çekici yorumlamalarda bulunan bir diğer isim ise Georg Simmel (1858-1918)'dir (Bal, 2016,18). Simmel, toplumun kendi üyelerine hâkim olan nesnel bir sistem olarak tanımlandığı pozitivist sistemi reddetmekte ve toplumu, toplumlaşma (sociation) ilkesi üzerinden somutlaştıran ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde tanımlamaktaydı (Swingwood, 2014, 143). Simmel'in kullandığı toplumlaşma (sociation) ve ilişkisellik (relationality) kavramları bu anlamda önemli kavramlar olarak değerlendirilirken her iki kavramın da, toplumu statik bir bütünlük yani bireyler toplamı olarak görmenin yerine bireyler arasındaki ilişkilerle birlikte bu ilişkilerle ifade edilen toplumsal formlar üzerinde durulması gerektiği önem arz etmekteydi (Aslan, 2016, 202). Bu bağlamda, Simmel'in Comte'ta ve Spencer'ı redderek toplumun, insan eyleminden ayrılmış gibi dışsal bir gerçeklik üzerinden tanımlanmasına karşı çıktığı görülmekte, form kavramı üzerinden aktif insan özne görüşü ile kurum ve toplumsal süreçlerin nesnel bir gerçeklikle analiz edilebileceği ifade edilmekteydi (Swingewood, 2014, 145).

Simmel'in toplumu bütünlükten yoksun ve insan eylemleri üzerinden tanımlanması gereken bir süreç olarak ifade etmesi, toplumsal eylem kavramsallaştırmasını merkezileştirmekte ve Max Weber'in (1864-1920) pozitivizm ile Simmel'in yaklaşımı arasında bir uzlaşma arayışını meydana getirmektedir (Bal, 2016, 19). Weber'e göre sosyolojinin amacı, toplumsal eylemleri yorumlayarak anlamak ve bu toplumsal eylemleri kendi süreç ve etkileri merkezinde nesnel bir bakış açısıyla açıklamaktır

(San, 1971, 16). Bu anlamda Weber’e göre sosyolojiyi, toplumsal eylemlerin bilimi olarak ifade etmek yerinde olacaktır. Weber’in düşünce dünyasına bakıldığında, yöntem açısından anlamının açıklamadan önce geldiği görülmekte ve açıklamak için önce anlamının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Açıklamak bir anlamı olan olgular arasında mantıklı bir bağlantı kurmak iken anlamak, insanların davranışlarının arkasında yatan anlamı sorgulamaktır. Dolayısıyla davranış önce gözlemlenir ve davranışta bulunanın verdiği anlam arasındaki ilişki açıklamayı verir (Ergun, 2005, 112). Weber (1981, 159), yorumlayıcı/anlayıcı yaklaşımı toplumsal eylemler üzerinden açıklarken şunları ifade eder:

“Ötekilerin davranışına anlam vermekle insan eyleminin öznel biçimde ilişkili olduğu her durumda ‘toplumsal eylem’ den bahsedeceğiz. Örneğin iki bisikletlinin kasıtlı olmayan biçimde çarpışması toplumsal eylem olarak adlandırılmayacak. Ama birbirlerinden kaçınmak için önceki olası çabalarını öyle tanımlayacağız... Toplumsal eylem, sosyolojik nedensel açıklama için önemli tek eylem biçimi değildir; ama ‘yorumlayıcı sosyolojinin’ başlıca amacıdır.”

4.4.2.Araştırmanın Tipi

Bu araştırmanın tipi, nitel bir araştırma olarak betimleyici bir araştırmadır. Betimleyici araştırmalar, ele alınan konunun betimlemesini/ tasvirini elde etmeyi amaçlayan araştırmalar olarak bilinmekte; “ne” ve “nasıl” sorularına odaklanmaktadır. Özellikle Goffman’ın damgalama kuramı bağlamında Türkiye’deki COVID-19 Sürecinde yaşlıların gençler tarafından nasıl damgalandığını ve bir sosyal medya aracı olarak twitter’da paylaşılan içeriklerin ne türden içerikler olduğunun betimlenmesi açısından bu araştırma tipinin uygun bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Bu anlamda nitel araştırmalar ise, felsefi varsayımlarla bireyler veya grupların sosyal ya da herhangi bir sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma probleminin incelenmesini içeren, yorumlayıcı/ kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar. Araştırmacılar sosyal dünyadaki veri koleksiyonlarını tümevarım ve tümdengelim zihinsel akıl yürütme biçimleriyle örüntü ve temalar oluşturarak inceler. Bunun sonucunda ise nitel araştırma, katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini, problemin karmaşık açıklamasını, yorumlamasını içeren, literatüre bir katkıda bulunmayı hedefleyen ve değişim çağrısı yapan bir rapor ile tamamlanır (Creswell, 2013, 44). Ayrıca nitel araştırma, öznelere içinde olduğu sosyal dünyanın öznelere tarafından nasıl betimlendiği, nasıl anlaşıldığı ve nasıl yorumlandığı üzerinde durmak olup niteliksel araştırma, “anlamı yakalama teşebbüsü” (Arkonaç, 2017, 16) olarak ifade edilmektedir. Nitel araştırma yönteminin birtakım özellikleri vardır.

Bunlar; katılımcılardan doğal ortamda veri toplanması, nitel araştırmacının bizzat veri toplayan kişi olması, çoklu veri toplama tekniğinin (gözlem, mülakat, doküman incelemesi vb.) kullanılması, tümevarım ve tümdengelim akıl yürütme yöntemlerinin birlikte kullanılması, katılımcıların bakış açılarına odaklanması, araştırma sırasında bağlamın ve çevresel koşulların göz önünde bulundurulması, araştırma deseninin kullanımı konusunda esnek olunması ve zamanla değişebileceğinin bilinmesi, araştırmacıların yansiyıcı ve yorumlayıcı davranarak duyarlı olması, bütüncül ve karmaşık bir resim sunulması olarak ifade edilebilir. Ayrıca bunlar gerçekleştiği zaman gerçek anlamda nitel bir araştırma yapılmaktadır (Creswell, 2013, 46-47).

Dabbs (1982, 32), nicel ve nitel araştırmalar arasındaki farkları ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında “nitelik” kavramını açıklarken “eşyanın doğasına esastır” ifadesini kullanmaktadır. Nitelik kavramı anlamlara, tanımlara, özelliklere, mecazlara, sembolere ve tariflere odaklanmaktadır. Nitel araştırmanın kuramsal temellerine bakıldığında çeşitli disiplinlere dayandığı görülmektedir. Bunlar; sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe ve dilbilim gibi disiplinler olup bu disiplinler, nitel araştırmalara bakış açısı kazandırmakla birlikte yöntemsel anlamda da literatüre katkıda bulunmaktadır (Bogdan, Biklen, 1992; Goetz, LeCompte, 1984; Patton, 2014). Özellikle, toplum içinde yaşayan bireylerin, toplumsal yaşama biçimlerini, kuralları nasıl algıladıklarını ve bu kuralların kendi yaşamlarına nasıl nüfuz ettiğini konu alan sosyoloji biliminde (Yıldırım, Şimşek, 2016, 38) nitel araştırma yöntemlerine sıkça rastlanmaktadır. Weber’e göre, “eylem sosyaldır ve eylemde bulunan birey veya bireyler ona öznel bir anlam yükleyerek başkalarının davranışlarını dikkate alırlar” (Keat, Urry, 2001, 231). Bu bağlamda insan eylemini konu alan araştırmalarda amaç sosyal dünyayı betimlemek, anlamak ve yorumlamak olduğunda tercih edilecek yöntem, bireyin sosyal dünyasına odaklanan nitel araştırmalardır.

4.4.3.Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden temellendirilmiş kuram (grounded teori) deseni kullanılmaktadır. Temellendirilmiş kuram, anket ve diğer istatistiksel yaklaşımlar yoluyla yapılan nicel araştırmalara yönelik aşırı güven eğilimine karşı olarak Glaser ve Strauss tarafından geliştirilmiştir (İlgar, İlgar, 2013, 202). Temellendirilmiş kuram 1967 yılında Barney G. Glaser ve Anselm L. Strauss’un tamamladığı “Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research” adlı

çalışmayla adından söz ettirmiştir (Arık, Arık, 2016, 285). Punch (2020, 156), temellendirilmiş kuramı şu şekilde ifade etmektedir:

“Vurgulanması gereken ilk nokta, temellendirilmiş kuramın hiçbir suretle bir kuram olmadığıdır. Bir yöntemdir, bir yaklaşımdır, bir stratejidir. Bana göre, temellendirilmiş kuram, en iyi biçimde verilerden kuram türetme amacı taşıyan bir araştırma stratejisi olarak tanımlanabilir. ‘Temellendirilmiş’ ifadesi, kuramın veriler temelinde geliştirileceği, dolayısıyla verilerle temellendirileceği anlamına gelir. ‘Kuram’ ise araştırma verilerinin toplanması ve bu verilerin çözümlenmesinin amacının, kuram türetmek olduğunu ifade eder. Temellendirilmiş kuramın ana fikri, kuramın verilerden tümevarımsal olarak geliştirileceğidir.”

Temellendirilmiş kuram, Glaser ve Strauss’un (1967) sağlık bilimleri üzerine yaptığı çalışmalarla ortaya çıkmış ve bu çalışmalar sonucunda yeni kavramlara ve çalışanlarla hastalık arasındaki etkileşime dayalı yeni açıklamalara ulaşarak veriler temelinde açıklayıcı bir kuram ortaya konmuştur (Yıldırım, Şimşek, 2016, 72). Temellendirilmiş kuram stratejisi Glaser ve Strauss’un temsilcisi olduğu iki farklı koldan gelmekte ve bunlar; klasik temellendirilmiş kuram olarak ifade edilen Glaserian okulu ve Straussian okulu olarak ifade edilmektedir. Glaserian okulu daha pozitivist bir yaklaşıma sahip olup araştırmacının zihnini boşaltarak araştırmasını yapması gerektiğini savunurken, Straussian okulu araştırmacının araştırmasını yaparken zihninin boş olamayacağını ve araştırması hakkında genel bir fikre sahip olması gerektiğini savunmakta, anlamacı sosyoloji ve sembolik etkileşimcilik yaklaşımını temsil etmektedir (Jones, Alony, 2011, 99).

Bu çalışmada Mart 2020 ile Ocak 2021 arasında geçen ve 10 aylık süreci kapsayan bir tweet havuzu oluşturulmuştur. 201 tweet’in bulunduğu tweet havuzundaki tweet’ler en az iki defa okunarak kodlamaları yapılmış ve temalar altında toplanmıştır. Bu kodlamalar tez danışmanına sunulmuş ve o kodların tutarlılığı karşılaştırılmıştır.

Sürekli okumalar sonucunda “virüsü yayma, yaşlılardan kaçma, yaşlılardan uzak durma, yaşlılardan korkma” gibi kodlar ortaya çıkmış ve bu kodlar “Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi” teması altında toplanmıştır.

“Yaşlıları evde tutma, küçümseme, yaşlılarla dalga geçme, video çekme, ihbar etme, yaşlıları kovalama” kodları ise “Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi” teması altında toplanmıştır.

Son olarak, ortaya çıkan “şiddet, yaralama, ölüm, tehdit, argo kelime kullanma, yaşlıları yük olarak görme, yaşlıları ölüme terk etme” kodları ise, “Yaşlılara Karşı

Nefret Söylemi” teması altında toplanarak toplamda üç ana tema oluşturulmuş ve çalışma, temellendirilmiş kuram deseninin ilk analiz süreci olan açık kodlamalarla sınırlandırılmıştır.

4.4.4.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bağlamı geniş olan ve istatistiksel genellenmenin büyük önem taşıdığı nicel araştırmaların tersine, nitel araştırmalar genellikle kendi bağlamlarında kenetli olan ve derinlemesine analiz edilen küçük örneklerle çalışılır (Miles, Huberman, 2019, 27). Nitel araştırmalarda amaç genelleme yapmak değildir ve büyük gruplarla çalışılmamaktadır. Nitel araştırmaların hedefi, derinlikli çalışmalara zengin bilgiler sağlamak olduğu için bu tarz çalışmalarda küçük gruplarla çalışıldığı söylenebilmektedir.

Bu çalışmada Glaser ve Straus’un (1967), temellendirilmiş kuram için önerdiği kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Kuramsal örnekleme, gelişen kategorideki teorileri detaylandırmak ve düzeltmek için uygun verileri aramak ve toplamak anlamına gelmektedir (Charmaz, 2015, 273). Bunun yanında kuramsal örnekleme, temellendirilmiş kuramla ilişkili olarak ortaya çıkan teorik düşüncelerin/ vakaların, katılımcıların seçimine rehberlik etmek için amaçlı örnekleme dayandırılan bir terimdir. Ayrıca kuramsal örneklemede veri toplama ve analiz sürecinin doygunluk noktasına ulaşınca kadar devam etmesi beklenir (Bryman, 2012, 717).

Temellendirilmiş kuramın kuramsal örnekleme yöntemine özel, diğer yaklaşımlardan oldukça farklı bir bakış açısı bulunmaktadır. Birçok araştırma yaklaşımı için veri toplama, verinin çözümlenmesine başlanmadan önce gerçekleşmesi gereken bir aşama olup bu aşama, temellendirilmiş kuramda oldukça farklı işlemektedir. Araştırmacı, birkaç başlangıç sorusu rehberliğinde oldukça sınırlı bir miktarda veri toplamakta ve verileri çözümlemektedir. Bunun akabinde, ikinci dizi veri toplama işlemine geçilmekte, birinci veri toplama işleminde öne çıkan yönelimler ışığında veriler toplanmaktadır. Bu işlemler kuramsal örneklemenin bir ilkesi olarak görülmekte ve sonraki verilerin toplanması, daha önce toplanan verilerin çözümlenmesi ışığında ortaya çıkan kuramsal gelişmeler tarafından yönlendirilmektedir. Bu işlem iki kereden sonlanacak bir işlem olmayıp kuramsal olgunluğa ulaşana kadar devam etmektedir

(Punch, 2020, 160). Charmaz'da (2015, 274) bu konuyu destekler nitelikte olan şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Kuramsal (teorik) örnekleme, analizlerinize açık sistematik kontrolleri ve düzeltmeleri getirir. Kuramsal (teorik) örnekleme, yeni özellikler çıkana kadar kategorilerinizin var olan özelliklerini geliştirmek için örnekleme yapar.”

Temellendirilmiş kuram ideal olarak, kuramsal olgunluğa ulaşınca kadar devam etse de kuramsal olgunluk bir gerçeklikten ziyade bir amaç olarak işlev görmektedir. Bunun nedeni ise, kategorilerde veya perspektifte değişikliklerin yapılmasının her zaman mümkün olmasıdır (Akbal, 2018, 95).

Araştırmada, Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süre içerisinde “herkese açık” olarak kullanılan Twitter hesaplarından gençler tarafından paylaşılan tweet’ler derlenmiştir. Derlenen bu tweet’ler; “Yaşlıların Virüsü Yaydıklarını Düşünme Söylemi”, “Yaşlı Bireylerle Alay Etme ve Küçümseme Söylemi” ve “Yaşlı Bireylere Karşı Nefret Söylemi” olarak belirlenen temalar altında toplanmıştır. “Yaşlıların Virüsü Yaydıklarını Düşünme Söylemi” teması altında 4 tweet’e; “Yaşlı Bireylerle Alay Etme ve Küçümseme Söylemi” teması altında 3 tweet’e ve son olarak “Yaşlı Bireylere Karşı Nefret Söylemi” teması altında 3 tweet’e yer verilmiştir. Ulaşılan temalar yoluyla toplamda 10 tweet, Teun A. van Dijk’ın eleştirel söylem analizi modeliyle çözümlenmiştir.

4.4.5.Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Bu araştırmada netnografik veri toplama yönteminden faydalanılmıştır. Netnografi, etnografi yönteminin günümüz bilgisayarına dayalı olan sosyal dünyanın karmaşıklığına adapte edilmiş bir veri toplama yöntemidir. Netnografide etnografiden farklı olarak veriler çevrimiçi ortamda toplanmaktadır (Özbölük, Dursun, 2015, 232). Bu anlamda veriler Twitter ortamında COVID-19 sürecinde gençler tarafından yaşlılara yönelik paylaşılan tweet’ler özelinde toplanmıştır. Araştırmada veri analiz yöntemi olarak ise, eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmaktadır. Eleştirel söylem analizi yöntemini açıklamadan önce “söylem” ifadesinin ne olduğu üzerinde durmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

4.4.5.1.Söylem Nedir?

Dil düşüncüyü ifade etme, kişilerarası iletişim ve etkileşim kurma aracı olarak ifade edilirken ayrıca, kullanımı aracılığıyla eylemi yerine getirmesi bakımından güç ve denetim aracı olarak da kullanılmaktadır. Dilin tüm bu amaçlar doğrultusunda kullanılması “söylem” ifadesinin yerini almaktadır (Ercan, Danış, 2019, 527). Söylem ifadesinin çeşitli karşılıkları bulunmaktadır. Latince “discurrere” oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler anlamına gelirken; “uzaklaşma”, “eritme”, “yayılma” ile “discursus” ifadesinin muhtelif versiyonlarına karşılık gelmekte ve mecazi anlamda ise “özne hakkında uzun uzadıya konuşma”, “bir şey hakkında iletişim” anlamlarında kullanılmaktadır (Sözen, 1999, 9). Bal’a göre (2016, 286) söylemin yaygın kullanımı bulunmaktadır. Ona göre söylem (discourse); karşılıklı konuşma, söz, hitabet, nutuk, tez, makale, broşür anlamlarına karşılık gelirken; konuşmak, hitap etmek, bir konuyu, sözle veya yazılı olarak işlemek anlamlarını da ifade etmektedir. Söylem, “uzamsal, zamansal ve kişiye bağlı değişkenler açısından oluşturulmuş dil yapıları” (Günay, 2018, 22) olarak da tanımlanabilmektedir. Dilbilim sözlüğünde ise söylem, yapısal yaklaşıma göre tümce ötesi, tümceden büyük dil birimi; toplumsal boyutuna göre ise tek sözcük, tümce, paragraf vb. dilsel büyüklüğüne bakılmaksızın işlevsel, iletişim değerli birim olarak tanımlanacak bir ifadedir (İmer ve diğ., 2011, 227).

Söylem üzerine ortaya atılan görüşlerden bir diğeri ise, söylemin net bir tarifinin olmadığı üzerinedir. Arkonaç’a göre (2017,130), söylemin ne olduğunu tarif etmek ile onun doğasına aykırı bir harekette bulunmuş olunur. Çünkü ona göre tarifler her zaman bizi, iddia edilen anlam çizgisinin içine çekmeye çalışır ve sürekli olarak ona uygun hareket edebilmemiz için bize uyarılar gönderir. Söylem için genel bir anlama çerçevesi oluşturmak ve söylemin ne olduğuna dair genel olarak herkesin anlayabileceği bir zemin ile bir anlama tarzı geliştirmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda söylem için, “anlatılan bir olay, bir kişi ya da bir grup insan hakkında üretilen anlamalar, imajlar, benzetmeler, hikâyeler grubu” (Arkonaç, 2017, 131) tanımlamasıyla genel bir anlam zemini oluşturulabilmektedir.

4.4.5.2.Söylem Analizinin Metodolojisi

Söylem analizi, en basit ifadesiyle dilin yakından incelenmesi ve dildeki kalıpların aranması, ortaya çıkarılmasıdır (Taylor, 2001). Ayrıca söylem analizi, konuşma ve

metin aracılığıyla oluşan anlam ürünleriyle ilgilenen sosyal ve kültürel araştırmalar için sıklıkla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Çelik, Ekşi, 2008, 99). Johnstone'ın ifadesiyle (2002), söylem analizi antropoloji, kültür çalışmaları, psikoloji, iletişim ve sosyoloji gibi insan yaşamı ve iletişimini konu alan alanlara odaklandığı ve bu alanları ilgilendiren sorulara cevap aradığı gibi coğrafya, eğlenme, insan-bilgisayar etkileşimi, etkileşim tasarımı, tıp, hukuk ve iş gibi söylem konularının ilgili olmadığı düşünülen alanlarda da faydalanılmaktadır. Sosyal bilimlerde söylem analizi çalışmalarına bakıldığında, baskı, yalnızlık, insanlar arasındaki üstünlük yarışı, sosyal uyum ya da çatışmaların yaşandığı alanlar, yaşlanma ve yetersizlik gibi insan yaşamını derinden etkileyen konulara sıkça rastlanmaktadır. Bunun yanında, söylem analizi farklı disiplinlerde sıklıkla kullanılmasına rağmen belirlenen birtakım ortak özelliklere sahiptir. Bu özellikler Gee ve meslektaşları (1992) tarafından Pynchon'un (2002, 215) ifadesiyle şu şekilde özetlenmektedir:

- Söylemin kuralları vardır ve kurallarla yönetilir, ayrıca içsel olarak yapılandırılmaktadır.
- Söylem, kaçınılmaz olarak sosyal ve tarihsel bir matris içinde konumlanmıştır. Bunun yanında, kültürel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kişisel gerçeklikler tarafından inşa edilen söylem, konuşmacılar tarafından üretilmektedir.
- Söylem, ifade edilen sosyal ve tarihsel matrisin önemli yönlerini kurarak biçimlendirir. Diğer bir deyişle söylem, insan deneyimlerini yansıtır ve bu deneyimlerin önemli bir kısmını kurar.

Söylem analizi çalışmaları doğası gereği çok farklı yaklaşımlara sahip olsa da, genel itibariyle dilbilimsel ve sosyal bağlam ağırlıklı analizler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Bal, 2016, 291). Söylem analizi nesnel kuralları olan ve içerisinde nesnelliği barındıran bir analiz yöntemi olmadığı için adı nitel araştırma yöntem ve teknikleriyle anılmaktadır. Bazı nitel analiz yöntemleriyle benzerlik gösteren tarafları olmakla birlikte, dilbilim, psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi pek çok disiplinin kavşak noktasında kesişen bir konuma sahiptir. Söylem analizi sonucunda ulaşılan bilgi subjektif yani yoruma dayalıdır. Dolayısıyla kesin yargılara ulaşmaktan ziyade bireylerin farklı bakış açılarıyla olaylara bakmaya çalışmakta ve değerlendirmeyi sosyal bağlam içerisinde yapmaya çalışmaktadır (Demir, 2008, 5).

Sosyolojide söylemin öne çıkması, pozitivist paradigmaya karşı hermeneutik/yorumlayıcı anlayışın etkili olmaya başlamasıyla açıklanabilmektedir. Söylemin salt söylem olmadığı, onun sosyal hayatı inşa ettiği, dünyayı yeniden zihinsel olarak kurguladığı, ideoloji içerdiği ve insanlar arasındaki sosyal ilişkileri anlamlandırdığı kabul edildikten sonra sosyolojik çalışmalarda yerini almaya başladığı bilinmektedir (Bal, 2016, 295). Bu anlamda söylem çalışmalarında yalnızca “söyleme” odaklanılmadığı, çalışmaların içerisinde var olan ideoloji ve sosyal ilişkiler temel alınarak sosyal bir bağlam içerisinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Sözen’e göre (1999,102), söylem analizinin gelişiminde üç evre vardır. Bu evrelerden ilki, 1940’lı yıllarda başlayan sosyoloji kaynaklı söylem analizleridir. Garfinkel’in öncülüğünde ortaya çıkan, 1960’lı yıllarda adından söz ettiren sosyoloji kaynaklı etnometodolojik çalışmalarla karşılaşmakta ve Goffman’ın benliğin sunumu üzerine ele aldığı çalışmalar, metin, hikâye ve mit incelemeleri şeklindeki analizler sosyoloji kaynaklı söylem analizleri olarak değerlendirilebilmektedir. İkinci evreye bakıldığında ise, 1970’li yıllarda sosyolojideki eylem kavramının linguistik ifadeler olarak bilinen “anlatım” ve “konuşma yolları” ile detaylandırıldığı ve dil pratikleri olarak sunulduğu görülmektedir. Söylem analizinin interdisipliner bir alanda ele alınışı bu yıllara rastlamaktadır. Ayrıca, bu yıllarda söylem analizinin retorik bir uzantısı olarak ifade edildiği de görülmektedir. Üçüncü ve son evre olan 1980’li yıllarda ise söylem analizi, Foucault’nun sosyal/söylem teorilerini göz önünde bulunduran meta-analitik boyuttaki sosyal analizlerdir. Bununla birlikte, 1990’lı yıllardan günümüze gelindiğinde, eleştirel bir perspektiften söylem analizi çalışmalarının yapıldığı görülmekte ve retorik kökenli, dil ve dilsel felsefedeki gelişmelerle bağlantılı hermeneutik metodoloji sınırlarında olan sosyolinguistik bir söylem analizi hüküm sürmektedir. Söylem analizi çalışmalarının hermeneutik/ yorumlayıcı çalışmaların ortaya çıkmaya başladığı tarihlerden itibaren var olduğu ve günümüze dek pek çok sosyolojik çalışmaların interdisipliner bir bakış açısıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

4.4.5.3.Eleştirel Söylem Analizi

Bu çalışmada eleştirel söylem analizi (critical discourse analysis) yöntemi kullanılmaktadır. Eleştirel söylem analizi çalışmalarının temel amacı, toplumdaki güç ilişkilerinin yapılanmasında dilin üstlendiği rolü inceleyerek ortaya koymaktır. Bu bağlamda, toplumdaki sosyal olgu ve olayları, eylem ve eylemin içinde yer alan

süreçleri ve öznenin söylemsel niteliklerini olumlu ve olumsuz bakış açılarına dayandırmak, söylem analizi için başat bir roldür. Eleştirel söylem analizinin entelektüel kökleri marksizme, Frankfurt ekolüne ve Frankfurt ekolünün günümüz temsilcisi Habermas’a, postmodern eleştirel yaklaşıma dayanmaktadır (Bal, 2016, 356). N. Fairclough, G. Kress, T. V. Leuwen, Ruth Wodak ve Teun A. van Dijk’in da içinde bulunduğu bir grup dilbilimci, Amsterdam’da 1991 yılında bir sempozyum için bir araya gelmişler ve eleştirel söylem analizi konusunda birtakım temel ilkeler üzerine konuşmuşlardır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, 171). Özetle eleştirel söylem analizi, 1970’lerin sonuna doğru şekillenen Eleştirel Dilbilim çalışmalarına dayanmakta ve 1990’lardan itibaren dile ilişkin farklı ve radikal bir teori olarak ele alınmaktadır. Eleştirel söylem analizi, dili bir sosyal pratik olarak görmekle birlikte, dil ile iktidar arasındaki ilişkilere odaklanmakta, sosyal eşitsizlik, ayrımcılık, iktidar ve hegemonyanın dil kullanımı içerisinde nasıl vücut bulduğunu, inşa edildiğini ve meşrulaştırıldığını eleştirel bir şekilde incelemektedir (Şah, 2020,210). Ayrıca, eleştirel söylem analizi, dil ile var olan güç ve iktidar ilişkilerinin söylem içerisinde sürekli olarak nasıl üretildiğini ve toplum içerisinde nasıl vücut bulduğunu çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Eleştirel söylem analizi, 1990’larda Amsterdam Üniversitesi’nde öncüleri Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo van Leeuwen and Ruth Wodak tarafından ortaya atılan kuramlar ve yöntemler aracılığıyla bilimsel bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Van Dijk’in “Discourse and Society” dergisi (1990), Fairclough’ın “Language and Power” kitabı (1989), Wodak’ın “Language, Power and Ideology” (1989) kitabı ve van Dijk’in ırkçılık üzerine yazdığı “Prejudice in Discourse” kitabı (1984) eleştirel söylem analizi alanının başlangıç aşamasında önemli bir yerde konumlanmaktadır (Küçüksakarya, 2020, 46). Eleştirel söylem analizi çalışmalarında hâkim görüş olarak ifade edilen birtakım modellerin olduğu görülmektedir. Bu modellerden en çok bilinen ve kullanılanları; Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli, Ruth Wodak’ın eleştirel söylem analizi modeli ve Norman Fairclough’ın eleştirel söylem analizi modelidir.

4.4.5.4. Teun A. van Dijk ve Eleştirel Söylem Analizi Modeli

Bu çalışmada Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli kullanılmaktadır. Günümüzde farklı disiplinlerde sıklıkla kullanılan eleştirel söylem analizi, sosyal

bilimlere farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Özellikle eleştirel söylem analizi temsilcilerinden Teun A. van Dijk, söylem yapıları ile iktidar yapıları arasındaki ilişkiler özelinde bir analize gitmekte ve iktidarın toplumsal gruplar arasında ortaya çıktığına değinerek bu durumun zihinler aracılığıyla yeniden işlediği üzerinde durmaktadır. Dijk'in bu bakış açısı, dilin sunduğu olanaklar bağlamında inşa edilen iktidar ilişkilerini ortaya koymaktadır. Van Dijk, bu analizlerle etnik, ırka dayalı farklılıklar, cinsiyet gibi toplumsal farklılıkların söylem içinde nasıl hiyerarşik bir düzende konumlandığını merkeze koyarak analizler yapmaktadır (Karaduman, 2017, 39). Van Dijk'in eleştirel söylem analizindeki bu yaklaşımı, özellikle iletişim çalışmalarında sıklıkla kullanılırken, ırk, etnisite, kimlik, yaş, cinsiyet odaklı sosyolojik çalışmalarda da tercih edilebilecek bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeli üzerine ifade ettiği düşüncelere bakıldığında, analizin disiplinlerarası olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca, van Dijk, modelini ne bir yöntem ne de toplumsal sorunlara çözüm arayan bir teori olarak görmektedir. Onun modelini, disiplinlerarası bir sisteme oturttuğu anlaşılmaktadır. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemine ilişkin modelini şu şekilde açıkladığı görülmektedir:

“Eleştirel söylem analizi (ESA), dilbilgisi veya sistematik dilbilim gibi bir araştırma yönü ya da söylem psikolojisi ve konuşma analizi gibi söylem analizinin bir alt dalı değildir. Bu, ne bir yöntem ne de toplumsal sorunlara uygulanabilecek bir teoridir. ESA, beşeri ve sosyal bilimlerdeki herhangi bir yaklaşım veya alt disiplin içinde yürütülebilir ve bunlarla birleştirilebilir.” (van Dijk, 2001, 96).

Van Dijk'in geliştirdiği eleştirel söylem analizi modeli aşağıdaki şekilde resmedilebilir (Özer, 2015, 247-248).

Tablo 2:Teun A. Van Dijk'in Eleştirel Söylem Çözümlemesi Modeli

A. Makro Yapı		
1. Tematik Yapı	a. Başlıklar (ana, alt ya da yan başlıklar)	
	b. Haber Girişi	Spot (Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak değerlendirilebilir.)

Tablo 2'nin Devamı		
	c. Fotoğraf	
2. Şematik Yapı	a. Durum	1. Ana Olayın Sunumu
		2. Sonuçlar
		3.
		4. Ardalan Bilgisi
		5. Bağlam Bilgisi
	b. Yorum	1. Haber Kaynakları-Alıntı Kullanımı
		2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar
B. Mikro Yapı	1. Sentaktik Çözümleme	2. Bölgesel Uyum
	a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması	a. Nedensel İlişki
		b. İşlevsel İlişki
		c. Referansal İlişki
	b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması	
3. Sözcük Seçimleri	a. Eş anlamlı kelimelerin kullanılması	
	b. Tekrarlamaların yapılması	
	c. Stereotiplerin kullanımı	
4. Haber Retoriği	a. Fotoğraf	
	b. İnandırıcı bilgiler	
	c. Görgü tanıklarının ifadeleri	

Ömer Özer, **Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2011, 85. Bu tablo, Esra Vona Kurt'un (2015,268) **Kentsel Hareketlerden "Gezi Parkı Eylemlerinin" Yazılı Medyada Temsili** başlıklı doktora tezinden uyarlanmıştır.

Tablo 1'de de anlaşıldığı üzere, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli incelendiğinde, "makro yapının" altında tematik ve şematik yapıların olduğu görülmektedir. Tematik yapı olarak ifade edilen yapının; başlıklar, haber girişi ve fotoğraftan oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu başlık altında spotlar, spotlar olmadığında ise haber metninin ilk paragrafının alınabileceği; tek paragraftan oluşuyor ise ilk cümlenin haber girişi olarak kullanılabileceği bilgisi verilmiştir. Şematik yapıya

bakıldığında ise; durum ve yorum bilgisiyle karşılaşılmaktadır. Durum bilgisinde; ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan bilgisi ve bağlam bilgisiyle karşılaşılmakta; yorum bilgisinde ise, haber kaynakları ile olay taraflarının yorumları dikkat çekmektedir. “Mikro yapı” ise; sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haber retorığı başlıklarından meydana gelmektedir. Sentaktik çözümleme; cümle yapılarının aktif ya da pasif olması; basit ya da karmaşık olması olarak değerlendirilirken; bölgesel uyumda, nedensel, işlevsel ve referansal ilişkiye bakılmaktadır. Bunun yanında, sözcük seçimleri başlığı altında; eş anlamlı kelimelerin kullanılması, tekrarlamaların yapılması ve stereotiplerin kullanımına dikkat edilmekte; haber retorığında ise; fotoğrafların, inandırıcı bilgilerin ve görgü tanklarının ifadelerine odaklanılmaktadır.

Van Dijk (2001), eleştirel söylem analizi yapmanın tek bir yolu olmadığına dikkat çekerek, dikkat edilmesi gereken birtakım kuralların olduğu üzerinde durur. Bunlar; söylemin bağlamını incelemek, hangi grupların, hangi iktidar ilişkilerin ve anlaşmazlıkların bulunduğu üzerinde durmak, “biz” ve “onlar” üzerine ortaya atılan olumlu ve olumsuz görüşleri belirlemek, önvarsayımları, ima edilenleri açığa çıkarmak ve kutuplaştırılmış grupları var eden biçimsel yapıyı incelemek olarak ifade edilebilmektedir. Van Dijk’a göre söylem analizi yapıldığında, söylemin hem yerel hem de genel bağlam içinde incelenmesi gerekmektedir. Söylemin sadece metinden ibaret olduğunu düşünmek doğru bir yaklaşım olmamakta, bağlamın muhakkak dikkate alınması gerekmektedir. Bununla birlikte ilk olarak yapılması gerekenin bağlama odaklanmak olduğu söylemek yerinde olacaktır (van Dijk, 2010, 13).

Van Dijk’ın önerdiği modelin kendisi tarafından da tam olarak uygulandığı söylenememektedir. Bu durum, nitel araştırma yönteminin ya da dayandığı eleştirel söylem analizinin doğasından kaynaklanabilmekte ve modeli uygulayanların araştırılan konu ya da probleme bağlı olarak değişiklikler yaptığı bilinmektedir (Bal, 2016, 354). Bu çalışmada van Dijk’ın eleştirel söylem analizi modelinin tercih edilmesindeki temel sebep, modelin ele alınan konuya uygun olarak değiştirilebileceği, nefret söylemi, ötekileştirme ve damgalama içeren tweet’lerin arka planında yatan belirlenimleri ortaya koymak ve içerikle ilgili söylemleri belirli temalar altında analiz etmek için etkili bir model olacağının düşünülmesidir.

4.4.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalar, öznelliğın yüksek, geçerlik ve güvenirliliğın yüksek olması sebebiyle eleştirilerin hedefi haline gelmektedir (Arastaman ve diğ., 2018, 47). Özellikle yazarlar, geçerlik için geleneksel olarak bilinen nicel yaklaşımların nitel karşılıklarını araştırıp bulmuşlardır (Creswell, 2013, 245). McMillan (2000), nitel araştırmaların değerlendirilmesinde kullanılan en önemli ölçütlerin araştırmada elde edilen verilerin, elde edilen verilerin analizlerinin ve sonuçlarının inanılır ve güvenilir olması gerektiğı üzerinde durmaktadır. Bu durum, araştırmanın geçerlik ve güvenirlilik değerini etkilemektedir. Nitel araştırmaların yaklaşımları, tasarımı ve verilerin durumunun farklı oluşu, geçerlik ve güvenirlilik konusunu nicel araştırmalarda olduğundan farklı şekilde iletmekte ve farklı ölçütler sunmaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2018, 264).

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliliğı sağlamak amacıyla geçerliliğın önemi, tanımı ve geçerliliğı tanımlayan terimler ve bununla birlikte geçerlik ve güvenirlilik süreçleriyle ilgili pek çok perspektif oluşturulmuştur (Creswell, 2013, 244). Agar’a göre (1986), nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenirlilik gibi ifadelerin yerine, konu nitel araştırmalar olduğı zaman inanılrlık, sonuçların doğruluğı ve araştırmacının yetkinliğı gibi ifadelere yer vermek daha doğrudur (Krefting, 1991, 214). Guba ve Lincoln (1982), Tablo 1’de de anlaşıldığı üzere, nitel araştırmalarda inandırıcılığı sağlamak için kullanılan kriterleri inanılrlık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarabilirlik olmak üzere dört kriter şeklinde belirlemişlerdir. Özellikle nitel bir araştırmada bulguların doğruluğunu sağlayabilmek için kriterlerin bir ya da daha fazlasının belirtilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedirler (Creswell, 2013).

Tablo 3:Nitel Araştırmalarda İnandırıcılığı Sağlamak İçin Kullanılan Yöntemler

Faktör	Nitel versiyon	Yöntemler
İç geçerlik (<i>internal validation</i>)	İnanılrlık (<i>credibility</i>) Sonuçlar inandırıcılığı	Uzun süreli etkileşim (<i>prolonged involvement</i>) Araştırmacı önyargılarını azaltma Katılımcı onayı (<i>member checking</i>)

		Üçgenleme (<i>Triangulation</i>)
Dış geçerlik (<i>external validation</i>)	Aktarılabilirlik (<i>transferability</i>) Sonuçların diğer kişi ve durumlara aktarılabilirliği	Teorik/Amaçlı örneklem Dahil etme/dışlama kriterleri Ortamin ayrıntılı tanıtımı Katılımcıların ayrıntılı tanıtımı
Güvenirlik (<i>reliability</i>)	Güvenilebilirlik (<i>dependability</i>) Çalışma benzer koşullarda benzer katılımcılarla tekrarlandığında sonuçların benzer olup olmadığı	Denetleme yolu Literatür Araştırma yöntemlerinin ayrıntılı tanıtımı Üçgenleme (<i>Triangulation</i>) Başka bir araştırmacının süreç ve sonuçları incelemesi (<i>peer debriefing</i>)
Objektiflik (<i>objectivity</i>)	Onaylanabilirlik (<i>confirmability</i>) Önyargıların azaltılarak objektifliğin artırılması	Araştırmacı önyargılarını azaltma Üçgenleme (<i>Triangulation</i>)

Hatice Başkale, “Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**. c.1 s.9(2016): 24’ten uyarlandı.

Ayrıca tablo 1’de ayrıntı bir şekilde ifade edildiği üzere, Guba ve Lincoln (1982), nicel araştırmalarda geleneksel olarak ifade edilen iç geçerlik (*internal validation*) kavramının yerine inanılrlık (*credibility*); dış geçerlik (*external validation*) kavramının yerine aktarılabilirlik (*transferability*); güvenilirlik (*reliability*) yerine güvenilebilirlik (*dependability*) ve objektiflik (*objectivity*) yerine ise, onaylanabilirlik (*confirmability*) ifadelerinin kullanılması gerektiğini önermektedir.

İnanılrlık (Credibility)

Guba ve Lincoln’in (1982) ifadesiyle inanılrlık, nicel araştırmalarda iç geçerlik ifadesine karşılık gelmektedir. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2016, 277), yapılan bir araştırmanın önemli olabilmesi için bilimsel alanyazınına katkıda bulunduğu bilgiye ve insan yaşamında karşılaşılan sorunlara yönelik getirmiş olduğu çözüm önerilerine bakılmalı ve değerlendirilmelidir. Bunun yanında, yapılan araştırmanın bilimsel bir değer taşıyabilmesi için araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı ve diğer araştırmacılar tarafından teyit edilebilir olması gerekmekte ve bu sağlanmadığı takdirde araştırmanın inanılrlığı kuşkuya düşmektedir. Araştırmacının elde ettiği bulguların gerçekliği, benzer ortamlarda sonuçların geçerliği, araştırma sürecinin

birbiriyle tutarlı olması, verilerin nesnel bir yaklaşım merkeze alınarak toplandığı ve nesnel bir yaklaşımla sonuçların ele alındığı konusunda birtakım kanıtların paylaşılması gerekmektedir. İnanılrlığı artırmak için pek çok yöntem bulunmaktadır. Bunlar; uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi, uzman incelemesi ve çeşitleme olarak özetlenebilmektedir (Arastaman ve diğ., 2018).

1. Uzun Süreli Etkileşim: Nitel bir araştırma için inanılrlığı sağlamanın en iyi yolu, uzun süreli etkileşimdir. Uzun süreli etkileşim sayesinde, çalışmanın yapıldığı ortamda bulunmanın araştırmacının önyargılarının kontrol edilmesine yardımcı olduğu bilinmelidir. Ayrıca uzun süreli etkileşim sürecinde veri toplamak için yeterli zamanın ayrılması, araştırmacının çalışma yapılan grubun kültürünü, dilini ya da görüşlerini anlaması bakımından araştırmaya derinlik kazandırmaktadır (Başkale, 2016, 23).

Ayrıca araştırmacı, katılımcılar, gözlenen ortamlar, dokümanlar vb. gibi veri kaynaklarıyla uzun süreli bir etkileşimde olmalı ancak bu sayede veri kaynakları üzerinde oluşabilecek önyargılarından kaynaklanan etkinin farkında olacağını bilmelidir (Yıldırım, Şimşek, 2016, 278).

2. Katılımcı Teyidi: Nitel araştırmalarda inanılrlığı artırmada kullanılan etkili yöntemlerden biri katılımcı teyididir. Bu yöntemle, araştırmacılar notlarını katılımcılara verirler ve katılımcılar tarafından notların ve kayıtların yanlışsız ve eksiksiz olduğunun kontrolü sağlanmış olur (Büyüköztürk ve diğ., 2018, 264). Ayrıca bu yöntem, Guba ve Lincoln tarafından en kritik yöntem olarak değerlendirilmekte ve çoğu nitel çalışmada, “büyük emir” olarak ifade edilerek, verilerin toplanması, analiz edilmesi, yorumlanması ve sonuçların tekrar katılımcılara gönderilmesiyle açıklamaların doğruluğu ve inanılrlığı konusunda kararlara varılmaktadır (Creswell, 2013, 252).

3. Uzman incelemesi: Fraenkel ve Wallen’e göre (2009, 453), incelemesi ve yorumlaması için dışarıdan birinin araştırmayı denetlemesi uzman incelemesi/ akran değerlendirmesi olarak adlandırılmaktadır. Araştırma konusu hakkında genel bir bilgiye sahip olmakla birlikte nitel araştırmalar konusunda uzmanlaşmış kişilerden yapılan araştırmayı incelemesi konusunda yardım istenmesi nitel araştırmanın inanılrlığı konusunda katkı

sağlayan bir diğer yöntemdir (Yıldırım, Şimşek, 2016,279). Uzman incelemesi, araştırmacının dürüstlüğünü korumak, araştırmanın metodolojik adımları hakkında katkıda bulunmak ve araştırmayı olumsuz yönde etkileyebilecek kişisel duyguları, endişeleri ve stresleri göz ardı etmeye yardımcı olmak olarak ifade edilebilmektedir (Guba, Lincoln, 1982, 247,248).

4. Çeşitleme: Veri toplamak için çeşitli araçlar kullanmak olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında; bir sonuç, bir dizi farklı araçlardan toplanan verilerle desteklendiğinde geçerlik ve güvenirlik artırılır. Bu yöntem triangulation (çeşitleme/üçgenleme) olarak ifade edilmektedir (Fraenkel, Wallen, 2009, 453). Bir araştırmada farklı bilgi kaynaklarının kullanımıyla araştırma bulgusunun inanılrlılığının sağlanacağı düşünülmektedir (Ritchie, Lewis, 2003, 275). Bu süreç, bir tema veya perspektifi aydınlatmak için farklı kaynaklardan destekleyici kanıtları kapsar ve nitel araştırmacılar farklı veri kaynaklarından bir kodu veya temayı belgelendirmek için kanıta dayalı bilgi verdiklerinde bilgiyi çeşitlemekte ve bulgularına geçerlik kazandırmaktadırlar (Creswell, 2013, 251). Denzin'e göre (1978), veri çeşitlemesi, yöntem çeşitlemesi, kuram çeşitlemesi ve araştırmacı çeşitlemesi olmak üzere dört tür çeşitleme vardır. Buna göre veri çeşitlemesi, farklı veri kaynaklarının kullanılmasını ifade etmekte; yöntem çeşitlemesi, bir araştırmada nitel ve nicel gibi farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasını; kuram çeşitlemesi, verileri yorumlarken farklı perspektiflerin bir arada kullanılmasını; araştırmacı çeşitlemesi ise, bir araştırmada farklı araştırmacıların yer alarak değerlendirmelerde bulunmasını ifade etmektedir.

Aktarılabirlik (Transferability)

Guba ve Lincoln'e göre (1982), nicel araştırmalarda örneklemden toplanan veriler nüfusa genellenebilmekte olup bu durum nicel araştırmanın temel amaçlarından biri olarak gösterilmektedir. Nicel araştırmalarda genelleme durumu, evrendeki veri kaynaklarının normal dağılım gösterdiğini varsaymakta ve bu varsayımla yansız seçilen bir örneklemden elde edilen sonuçlardaki değişimler, evrende de belirli bir hata payı ile ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla belirli bir hata payı ile örneklemden elde edilen sonuçlar evrene genellenebilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2016, 281). Ancak

nitel araştırmalarda genelleme yapmak m¼mk¼n değildir. Fraenkel ve Wallen’e g¼re (2009), nitel araştırmalarda ilgili evreni temsil edecek d¼zeyde ¼rneklem belirlemenin m¼mk¼n olmamasından kaynaklı olarak nitel araştırma bulgularının genellenmesi g¼ç olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1’de de g¼r¼ld¼ę¼ ¼zere, nitel araştırmalarda “genelleme” yerine “aktarılabirlik” ifadesinin kullanılması, araştırma bulgularından elde edilen sonuçların doğrudan benzer ortamlarda genellenemeyeceği anlamına gelmekte ancak bu sonuçların uygulanabilirliğine ilişkin geçici yargılara ulaşılabileceği ve bu yolla test edilebilecek denenceler oluşturulabileceği anlamını taşımaktadır (Yıldırım, şimşek, 2016, 281). Guba ve Lincoln (1982), nitel araştırmalarda “aktarılabirliğe” katkı sağlamak için amaçlı/teorik ¼rneklem ve ayrıntılı betimleme olmak ¼zere iki y¼ntem ¼nermektedir.

1. Teorik/amaçlı ¼rneklem: Nicel araştırmada, evrene genelleme yapmak amacıyla seçkisiz ¼rneklem tipi kullanılırken nitel araştırmalarda aktarılabirliğe katkı sağlamak amacıyla tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları ve buna bağlı olarak, bunların değişkenlik g¼steren ¼zelliklerini ortaya koymak için amaçlı ¼rneklem y¼ntemleri kullanılmaktadır (Yıldırım, şimşek, 2016, 282). Yapılan araştırma için m¼mk¼n olduğunca çok fazla veri toplayabilmek adına ¼rneklem maksimum d¼zeyde tutulması ve teori oluşturabilmek için en uygun koşulların sağlanabilmesi için bu y¼ntem gerekli g¼r¼lmektedir (Guba, Lincoln, 1982, 378). Amaçlı ¼rneklemede hiçbir zaman araştırmacı, seçilen olayın n¼fusa genellenip genellenmediğine bakmaz (Neuman, 2006,322).
2. Ayrıntılı betimleme: Guba ve Lincoln’e g¼re (1982, 378), araştırmanın içeriği hakkında yeterli bilginin verilmesi, toplanan ham verinin belirlenen kavram ve temalara g¼re d¼zenlenmiř bir şekilde okuyucuya doğrudan, sadık kalınarak aktarılmasıdır. Bu yolla araştırmada, doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmekte ve bu sayede, okuyucu ayrıntılı betimlemelerle verilerin toplandığı ortamı zihninde canlandırmaktadır. Nitel araştırma sonuçlarının aktarılabirliği, toplanan verilerin detaylı bir şekilde betimlenmesine bağlıdır (Yıldırım, şimşek, 2016,282).

Güvenilebilirlik (Dependability)

Tıpkı nicel araştırmalarda olduğu gibi, Guba ve Lincoln nitel araştırmalarda da güvenilebilirlik fikrini önermektedir. Nitel araştırmalarda araştırmacının güvenilir olduğunu belirlemek için, güvenilirlik ölçütü olarak araştırmacılardan, denetimin kurulması beklenir. Denetimin kurulmasıyla, araştırmacı, araştırma sürecinin tüm aşamalarının kaydını tutar, bunlar araştırma probleminin belirlenmesi, katılımcıların seçilmesi, sahada tutulan çalışma notları, görüşme transkriptleri, veri analizi vb. olarak ifade edilebilir. Bunun yanında, uzman incelemesi gerçekleşir. Uzmanlar, araştırmacının denetçisi gibi görev alır ve araştırmacının nasıl uygulandığı ve hangi prosedürleri uygulamanın gerekliliği konusunda araştırmaya destek olur (Bryman, 2012, 393).

Nitel araştırmalarda güvenilebilirlik, seçilen araştırma deseninin dikkatli bir şekilde izlenmesini ve denetim izi (audit trail) tekniğinin kullanılmasıyla mümkün olabilmektedir (Arastaman ve diğ., 2018, 60). Denetim izi, araştırma sürecindeki tüm etkinliklerin, veri toplama ve analiz süreçlerindeki tüm detayları, temaları, kategorileri ya da modelleri analiz etme ve raporlama süreçlerinin tüm detaylarını ayrıntılı olarak ifade etme durumu olarak ifade edilmektedir (Morrow, 2005, 252).

Onaylanabilirlik (Confirmability)

Natüralist bir araştırmacı, toplanan verinin değerini belirlerken araştırmacının objektif oluşundan ziyade onaylanabilirliğine önem verir. Hem güvenilebilirlik hem de onaylanabilirlik araştırma sürecinin denetlenebilmesiyle sağlanabilmektedir. Günümüz nitel raporları incelendiğinde hala Lincoln ve Guba'nın yaklaşımları geçerliliğini sürdürmektedir (Creswell, 2013, 246).

Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016, 283), bilimsel bir araştırma yapılırken, ulaşılan sonuçların gerçeği yansıtması ve araştırmacının öznel yargılarından ve varsayımlarından araştırma süresince kopması beklenir. Nicel araştırmalarda, araştırmacının araştırılan alana ya da veri kaynağına uzak olması ve nesnel bir bakış açısıyla olay ve olguları ortaya koyması gerekir. Dolayısıyla araştırmacının toplanan veriyi varlığı ile ya da varsayımları ve inançları ile etkilememek için önlem alması ve böyle bir bakış açısıyla araştırmasını yürütmesi önemlidir. Nitel araştırmalarda ise, nesnelliğin tam olarak mümkün olmadığı ve araştırmacının etkisinden hiçbir şekilde bahsedilemeyen araştırmaların var olmadığına inanılır. Nicel ve nitel araştırmalardaki

bu fark, Guba ve Lincoln'e göre, nitel araştırmalarda “nesnellik” yerine “onaylanabilirlik” (teyit edilebilirlik) kavramının kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kavram ile araştırmacıdan beklenen, ulaştığı sonuçlarla topladığı ham verileri sürekli olarak teyit etmesi ve araştırmayı okuyan kişiye mantıklı bir açıklama sunabilmesidir.

Çalışmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlamak amacıyla, ilk olarak mevcut literatürün ayrıntılı anlatımı yapılmıştır. Aynı zamanda, ortamın ve katılımcıların ayrıntılı betimlenmesi yapılarak, Twitter'daki katılımcıların tweet'leri sürekli okumalar neticesinde birtakım temalara ulaşılmıştır. Bunun yanında tweet'lerin beğeni, yorum ve paylaşma gibi ayrıntılı bilgisi verilmiş ancak katılımcıların kimlik bilgilerine kesinlikle değinilmemiştir. Ayrıca, çalışmanın devam ettiği süre boyunca çalışmaya hâkim bir uzman değlendirmesi (peer debriefing) yardımına başvurulmuş, araştırmanın kuramsal, yöntemsel, analiz ve sonuç bölümleri detaylı olarak ele alınmıştır. Bunun yanında yapılan çalışmayla ilgili olarak, 1 Mayıs 2021'de I. Dünya Pandemi Araştırmaları Kongresi'inde “Türkiye'de COVID-19 Süreci ve Yaşlılar Üzerine Bir Söylem Analizi: Twitter Örneği” başlıklı bildiri tez danışmanı Doç. Dr. şerif Esendemir önderliğinde sunulmuştur. Araştırmadan kongre katılımcılarına da bahsedilmiş ve bu sayede araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğine katkıda bulunulmuştur.

4.4.7. Etik Konular

Bu araştırmada bulgular olarak, Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süreç içerisinde yaşlılara yönelik olumsuz söylem ve davranışları içeren, gençler tarafından paylaşılan tweet'ler kullanılmıştır. Paylaşılan tweet'lere belirlenen aylarda “herkese açık” olarak kullanılan hesaplar yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmada kesinlikle tweet'leri paylaşan kullanıcıların kimlik bilgilerine yer verilmemiş; bu bilgiler analiz edilirken silinmiştir.

4.4.8. Yaşanılan Güçlükler

Yüksek lisans tez çalışmasının ilk aşamasında çalışmanın katılımcı grubunu kimlerin oluşturacağı, nasıl sınırlandırılacağı literatürün sürekli olarak okunması ve konuyla ilgili uzman görüşleri alınmasıyla şekillenmiştir. İlk olarak araştırmanın katılımcılarını Darülaceze'de bulunan yaşlılar oluştururken, araştırmanın sahaya erişim konusunda

yaşadığı zorluk sahanın değişmesine sebep olmuştur. Daha sonra araştırmanın konu başlığı “Değişen Toplumsal Değerler Bağlamında Vatan Algısının Yaşlılar ve Gençler Üzerindeki Etkisi: Bir Karşılaştırma Çalışması” olarak belirlenmiş ve katılımcıların ortamı Darülaceze ile sınırlandırılmamıştır. Ancak 31 Aralık 2019 tarihinde Çin’de görülen ilk COVID-19 vakasından sonra 11 Mart 2020 tarihinde ülkemizde de bu salgının görülmesiyle çalışmanın konusunun değiştirilmesi uygun görülmüştür. Bunun temel sebebi, 13 Mart 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’nin karantina süreçlerini yakından deneyimlemesi gösterilebilir. İlk vakanın ülkede görülmesiyle birlikte yaşanan panik ve depresyon ortamının yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapmaya müsait olmaması ve Zoom, Google Meet gibi uzaktan görüşme yapmaya olanak tanıyan platformların henüz tam olarak bilinmiyor olması konunun değişmesinin temel sebeplerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, haber kanallarında, sosyal medyada ve hükümet söylemlerinde sürekli olarak COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen savunmasız ve riskli grubun yaşlılar olduğunun yinelenmesi, yaşlı vatandaşları tehlikeye atmamak adına konunun değiştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Bunun yanında özellikle 3 Mart 2020’de umreden gelen ilk kafilenin virüsü ülkeye getireceği ve yayılmasına sebep olacağı üzerinden söylemlerin sürekli olarak sosyal medyada yinelenmesi, yaşlıların bu tarihten itibaren damgalanması, 11 Mart 2020’de ilk vakanın ülkede görülmesi ve en nihayetinde 21 Mart 2020’de yaşlılara yönelik sokağa çıkma yasağının getirilmesiyle yaşlılara yönelik oluşan damgalamanın ve nefret söyleminin artması sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların yönünü belirlemiştir. Bu anlamda Türkiye’de popülerliği her geçen gün artan sosyal medya ortamı olan Twitter özelinde COVID-19 ile birlikte yaşlıların gençler tarafından damgalanmasına yönelik bir çalışmanın ele alınmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüş, alışılmışın dışında bir yöntem kullanılmasının gerekliliği konusunda araştırmacıyı heyecanlandırarak çalışma şekillenmeye başlamıştır.

Çalışmanın konusunun COVID-19 süreciyle birlikte değişmesi dışında yaşanan başka bir güçlük ise, pandemi süreciyle birlikte sürekli olarak literatürün genişlemesi ve yaşanan olayların çeşitlilik göstermesidir. Örneğin, COVID-19 pandemi dönemiyle birlikte yaşlılara yönelik damgalayıcı söylem ve davranışların 21 Mart 2020 tarihinde artması ve haber kanallarında, sosyal medyada sürekli olarak yinelenmesi hükümetin de dikkatini çekmiş, yaşlıları korumaya yönelik mücadele

edici faaliyetlerin oluşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla ele alınan konunun bir anlamda güncelliği tehlikeye girmiş ve çalışılması gereken başka konuların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca, yaşlıları korumaya yönelik başka bir faaliyet ise aşılama çalışmalarının ilk olarak sağlık çalışanları ve yaşlılardan başlanarak yapılmasıdır. Bu durum, süreç devam ederken çalışmanın sınırlandırılmasına sebep olmuş, çalışma başlıklarına Türkiye’deki aşılama faaliyetleri dâhil edilmemiş ancak sonuç bölümünde bu duruma değinilmiştir.

5. BULGULAR VE ANALİZ

31 Aralık 2019’da Çin’in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19 vakası tüm dünyayı etkisi altına almış (WHO, 2020; Budak, Korkmaz, 2020), ülkemizde de etkileri derinden hissedilmiştir. Virüs dünya üzerinde hızla yayılırken Türkiye, virüsten kaynaklı etkilenmeyi en aza indirmek için bir dizi önlemler almış, özellikle 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara mecbur kalmadıkça dışarı çıkmama çağrısında bulunmuştur. Bununla birlikte, 11 Mart 2020’de ülkemizde ilk vakanın görülmesiyle geniş çaplı önlemler yürürlüğe girmiş (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a), 21 Mart 2020’de ise 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirilmiştir (T.C.İçişleri Bakanlığı, 2020b). Virüsün ülkede ilk görüldüğü andan itibaren, salgından en çok etkilenecek grubun dezavantajlı gruplar olması sebebiyle yaşlılar olduğu medyada ve hükümet yetkililerinin söylemleriyle duyurulmuştur. Bu söylemler, özellikle yaşlı bireyleri korumak, salgından olan etkilenmeyi en aza indirmek amacıyla yapılırken, yaşlı bireyler “riskli grup” olmak yerine “tehlikeli grup” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Özellikle gençler tarafından sıklıkla kullanılan Twitter gibi sosyal medya araçlarında yaşlılara yönelik ötekileştirme, damgalama, sosyal ayrımcılık ve nefret söylemi gibi söylemlerle kendini göstermiştir. Bu çalışmada Mart 2020 ile Ocak 2021 arasında geçen ve 10 aylık süreci kapsayan bir tweet havuzu oluşturulmuştur. 201 tweet’in bulunduğu tweet havuzundaki tweet’ler en az iki defa okunarak kodlamaları yapılmış ve temalar altında toplanmıştır. Bu kodlamalar tez danışmanına sunulmuş ve kodların tutarlılığı karşılaştırılmıştır. Yapılan sağlama sonucunda tweet’ler, “Yaşlıların Virüsü Yayıdıkları Söylemi, Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi ve Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi” olmak üzere üç ana temada toplanmıştır. Çalışma temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlamayla sınırlandırılmış, Goffman’ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanmış ve Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmiştir

5.1. 1.TEMA: Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi

5.1.1. Tweet 1 İle İlgili Analiz

Şekil 5’te yer alan tweet, 21 Mart 2020 tarihinde paylaşılmış ve 4 beğeni almıştır. Tweet’e yorum yapılmamış ve tweet başka kullanıcı tarafından paylaşılmamıştır.

Şekil 5: Tweet 1

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Yukarıda yer alan tweet’e “yaşlılar” ve “korona” anahtar kelimeleriyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Paylaşımı yapan kullanıcı, koronavirüs ile yaşlıları aynı kefeye koymakta ve yaşlıların virüs kadar tehlikeli olduklarını ifade etmektedir. Kullanıcıya göre, koronavirüs ile yaşlılar aynı tehlikeye sahiptir ve virüsün yayılımı yaşlılar tarafından sağlanmaktadır. Böyle bir tweet’in paylaşımıyla yaşlıların hedef durumuna getirildiği anlaşılmaktadır. Özellikle tweet’in paylaşımının 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara sokağa çıkma yasağının getirildiği tarihte yapılması (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b), yasaklamayla birlikte yaşlıların “tehlikeli” olarak görülmeye başlandığını da gözler önüne sürmektedir. Ayrıca, tweet ile birlikte kullanıcının da bu görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşımı yapan kullanıcının içerikte kullandığı dilin damgalayıcı, ötekileştirici ve ayrıştırıcı olduğu anlaşılmaktadır. Paylaşılan tweet anlaşılırdır. Ayrıca tweet’in dört

kullanıcı tarafından beğenilmiş olması, kendisiyle aynı görüşe sahip kullanıcıların da olduğunu göstermekte ve yaşlıların “hedef” olarak görülme durumunu artırmaktadır. Çünkü paylaşılan tweet’in tüm kullanıcılara açık olan bir hesaptan yapılmış olması, bir beğeniyle başka hesapların ana sayfasında görülmesine sebep olmaktadır. Bu durum, başka kişilerin de aynı görüşe sahip olmasına yol açabilmekte ve daha olumsuz söylemlerin meydana gelmesine sebep olabilmektedir.

Ardalan Bilgisi

Paylaşılan tweet’teki “bütün yaşlılar” söylemi dünya üzerinde bulunan biyolojik olarak yaşlı atfedilebilecek herkesi kapsayıcı bir niteliktir. Ülkemiz özelinde değerlendirildiğinde, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri 7 milyon 953 bin 555 vatandaş bulunmakta (TÜİK, 2020) ve bu tweet ile birlikte ülkemizde bulunan bütün yaşlılar kullanıcı tarafından tehlikeli olarak atfedilmektedir.

Bağlam Bilgisi

Paylaşılan tweet’te dünya üzerinde bulunan bütün yaşlıları niteleyecek bir üslup kullanılmıştır. Kullanıcının yaşlı olarak tanımladığı herkes bu niteliğin içinde olup virüsü yayan bir konumdadır ve virüs kadar tehlikeli özelliklere sahiptir. Goffman’ın “bedensel bozukluklar ve engeller” olarak belirlediği birinci damgalama tipine göre; damgalı bireyin halk arasında normal bireye göre pek de insandan sayılmadığı, yaşamını zorlaştıran pek çok durumda ayrımcılıklar uygulandığını ve bireylerin itibarsızlaştırıcı özel damga terimlerine maruz kaldığını belirtir (Goffman, 2020,31-32). Dolayısıyla paylaşılan tweet’te de damgalanmış yaşlı bireyler, itibarsızlaştırıcı söylemlerle karşılaşmaktadırlar.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet bir cümleden oluşmakta olup kurallı bir isim cümlesidir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet’te neden sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Bunun yanında, tweet’in içeriğinde yaşlıların korona olarak nitelendirilmesine yol açabilecek kanıtlayıcı

herhangi bir dayanak da bulunmamaktadır. Ancak paylaşılan tweet'in 21 Mart 2020 tarihli oluşu, 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasağına (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla kullanıcının, getirilen yasaklamayla birlikte yaşlıları tehlikeli olarak görmesine yol açacak yanlış anlaşılmalara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kelime Seçimleri

Kullanıcı paylaştığı tweet'te "korona" kelimesiyle, WHO tarafından SARS-CoV-2 (Şiddetli Akut Solunum Sendromu- Koronavirüs-2) olarak belirlenen virüsü kastetmektedir (WHO, 2020).

Retorik

Kullanıcı paylaştığı tweet'te kanıtlayıcı herhangi bir referans kullanmamıştır. Bunun yanında tweet'te yer alan söylemden hareketle, virüsün en çok yaşlılar tarafından yayıldığını gösterecek, yaşlıları tehlikeli olarak atfedecek herhangi bir bilimsel veri de bulunmamaktadır.

5.1.2. Tweet 2 İle İlgili Analiz

Şekil 6'da yer alan tweet, 21 Mart 2020'de paylaşılmış ve 10 beğeni almıştır. Tweet'e yorum yapılmamış ve başka kullanıcı tarafından paylaşılmamıştır.

Akıllılık yapıp kimse yoktur diye evin arkasındaki
markete gideyim dedim markette sadece yaşlılar vardı
inş corona olmadım

Terme, Samsun konumundan ÖS 6:55 · 21 Mar 2020 · Twitter for iPhone

10 Beğeni

Şekil 6: Tweet 2

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Yukarıdaki tweet'e “yaşlılar” ve “corona” anahtar kelimeleriyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Paylaşılan tweet'te kullanıcı, COVID-19'a yakalanmamak için önlem aldığını ve kalabalık bir ortamda bulunarak virüse yakalanma riskini artırmamak için konum itibariyle evinin arka tarafında bulunan markete gitmeyi tercih ettiğinden bahsetmektedir. Ancak orada da virüsü taşıdıkları ve bulaştırdıklarını düşündüğü yaşlılarla karşılaştığından yakınmaktadır. Bu anlamda paylaşımı yapan kullanıcı, yaşlıların bulunduğu ortamda yer almaktan rahatsızlık duyduğunu ifade etmekte ve yaşlılarla karşılaştığı için virüsün kendisine bulaşmış olmasından endişe duymaktadır. Paylaşımın yapıldığı tarihin 21 Mart 2020 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından yayınlanan genelge ile 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen yasaklamayla kullanıcıların yaşlı bireyler tarafından virüsün yayıldığına dair inançlarının arttığı ve yanlış düşüncelere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşılan tweet'in anlatım dili damgalayıcı ve ayrıştırıcıdır. Gönderide, yaşlıların virüsü bulaştırdıkları ve “tehlikeli” oldukları anlamı vardır.

Ardalan Bilgisi

Paylaşımın yapıldığı tarihin 21 Mart 2020 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından yayınlanan genelge ile 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen yasaklamayla birlikte yaşlı vatandaşların “tehlikeli” oldukları ve virüsü yaydıkları algısının oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Kullanıcıya göre, virüsün kaynağı yaşlılar olarak görülmektedir. Bu düşüncenin temeli medyada çıkan haberlerde ve hükümet yetkilileri tarafından vaka ve ölüm sayıları

açıklanırken sık sık “yaşlılar” üzerinden açıklamaların yapılmasıdır. Nitekim ülkede ilk vaka görüldüğü andan itibaren, yaşlı nüfus yaşlarından dolayı birçok hastalığa sahip olduğu için “riskli” olarak tanımlanmış ancak özellikle haberlerin yansıtılma şekillerinden dolayı kamuoyu yanlış yönlendirilmiştir. Örneğin, haberlere yansıyan başlıkların “Polis ve zabıtanın dede uyarısı”, “Yasağa uymayan yaşlılara polis uyarısı”, “Sokakta yaşlı denetimi”, “Yaşlılar yasağa rağmen pazara çıktı” gibi ayrımcı söylemler (Dirini, Özsu, 2020, 10) sebebiyle, yaşlıların halk tarafından “tehlikeli” olarak görüldüğü ve damgalandıkları anlaşılmaktadır. Özellikle Goffman’a göre (2020, 117), bir bireyin geçmişinde ya da bugününde onu itibarsızlaştırabilecek herhangi bir şey varsa, bireyin konumundaki kırılganlık doğrudan bu durumu bilen kişi sayısına bağlı olarak değişmekte ve bu durumu bilen sayısı ne kadar fazlaysa durum o kadar riskli bir hal almaktadır. Haberlerde ve sosyal medyada yer alan bu gibi söylemlerin hızla yayılması, yaşlı bireyleri ayrıştıran ve damgalayan kişi sayısını da artırmış, yaşlı bireyler için durum daha da riskli bir hal almıştır. Ayrıca, bu noktada Goffman’ın (2020) ifade ettiği “bedensel iğrenme” söyleminin öne çıktığı anlaşılan başka bir unsurdur. Goffman bedensel iğrenme ifadesiyle, damgalanan bireyin damgalayanlar tarafından bedenine yönelik olumsuz söz ve davranışlarla karşılaşabildiğinden bahsetmektedir. Paylaşılan tweet’te de görüldüğü gibi, yaşlı bireylerin bedenlerine yönelik damgalayıcı bir tavır olduğu ve söylemin altında “bedensel bir iğrenmenin” olduğu anlaşılmaktadır.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet, üç cümleden oluşmaktadır ancak bu cümleler, herhangi bir noktalama işaretiyle ayrılmamıştır. Ayrıca gönderi etken çatılıdır ve gönderideki üç cümleden ikisi fiil, biri isim cümlesidir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet’te neden sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Bunun yanında kullanıcının ifade ettiği şekilde virüsün yaşlılar tarafından yayıldığını ya da bulaştırıldığını kanıtlar nitelikte herhangi bir referans yer almamaktadır. Ancak, tweet’in paylaşıldığı tarihin 21 Mart 2020’yi gösteriyor oluşu, yaşlılara getirilen sokağa çıkma yasağına atıfta bulunmakta (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) ve getirilen yasaktan kaynaklı olarak

kullanıcının, yaşlıların virüsü yaydığını ve bulaştırdığını düşündüğü, yasak sürecinde sokakta yer alan bütün yaşlıların “tehlikeli” olarak resmettiği anlaşılmaktadır.

Kelime Seçimleri

Kullanıcı paylaştığı tweet’te örtük olarak damgalayıcı ve ayrıştırıcı bir anlam ifade etmektedir. Paylaşılan gönderiye göre, yaşlılar COVID-19’u bulaştırmaktadırlar ve bu sebeple, tehlikeli bir konumdadırlar. Kullanıcıya göre, pandemi süreci boyunca kamusal alanda karşılaşılan her yaşlı birey, tehlikeli olarak görülmektedir.

Retorik

Kullanıcının paylaştığı tweet’te kanıt niteliği taşıyan herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yaşlı bireylerin virüs kaynağı olabilecek, virüsü bulaştıracak ya da tehlikeli olduğunu kanıtlayacak herhangi bir bulgu da tıp literatüründe yer almamaktadır. Ancak kullanıcı paylaştığı tweet ile yaşlılarla karşılaştığı için virüsün kendisine bulaştığı kaygısına kapılmakta ve yaşlı bireylere karşı ayrıştırıcı bir dil kullanarak içinde bulunduğu durumu ifade etmektedir.

5.1.3. Tweet 3 İle İlgili Analiz

Şekil 7’de yer alan tweet, 20 Mart 2020 tarihinde paylaşılmış ve diğer Twitter kullanıcılarından 3 beğeni almıştır. Paylaşılan tweet’e yorum yapılmamış ve tweet başka kullanıcılar tarafından paylaşılmamıştır.

Şekil 7: Tweet 3

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşılan tweet'e “#EvdeKal” etiketiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Tweet'te yaşlıların virüsü yaydıkları, tehlikeli oldukları ve kurallara uymadıkları takdirde gençlerin ölümüne sebep olacakları ifade edilmeye çalışılmıştır.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşılan tweet'n anlatım dili damgalayıcı, ötekileştirici, ayrıştırıcı ve kabadır. Ayrıca, paylaşılan tweet'te yaşlılar, virüsü yaydıkları ve bulaştırdıkları düşüncesiyle “tehlikeli” olarak görülmekte ve bu durum konuşma diliyle yazıya dökülmüş olup kızgınlık ve öfke gibi söylemlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında tweet'te kullanıcının, “heyyyy” ifadesiyle yaşlıların anlayışsız olduklarına ve kurallara uyum sağlamadıklarına yönelik bir ifadede bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Ardalan Bilgisi

Paylaşılan tweet'te yaşlı bireyler kurallara uymayan, anlayışsız olarak nitelendirilmekte ve damgalanarak, ötekileştirilerek ayrıştırılmaktadır. Tweet'in paylaşım tarihinin 20 Mart 2020 oluşu, yaşlı bireyler için getirilen kısıtlamadan öncesine denk gelmektedir. Bu durum, yaşlılara karşı yapılan damgalamanın, ötekileştirmenin ve ayrıştırmanın, getirilen sokağa çıkma yasaklamasından önce de var olduğunu göstermektedir. 31 Aralık 2019'da dünya üzerinde ilk karşılaşılan vaka ile çok kısa sürede virüs, dünya üzerinde hızla yayılmaya başlamıştır. Ülkeler ise, virüsten etkilenmeyi en aza indirmek için çeşitli önlemler almıştır. Bununla birlikte 3 Mart 2020'de Türkiye'de umreden dönen ilk kafilenin büyük çoğunluğunun yaşlılardan oluşması, ülkede önyargıları beraberinde getirmiş ve insanlar, virüsün ülkeye yaşlılar yoluyla gireceğini düşünmüşlerdir. Bu söylemler, özellikle sosyal medyada büyük yankı uyandırmış ve yaşlı bireyler “günah keçisi” ilan edilmişlerdir (Esendimir, Demirbaş, 2021). Umreden dönen kafilenin havaalanında gerekli kontrollerin yapılmasının ardından 14 gün karantinada kalmak şartıyla evlerine gönderilmelerinin ardından medyada yaşlıların bu kurala uymadıkları ve misafir kabul ettikleri hızla yayılmıştır. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın da twitter hesabından 3 Mart 2020'de

“Umre Dönüşü 14 Gün Kuralı” (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b) başlıklı paylaşım yapması ve bu paylaşımı, “Sorumluluk büyük, tedbirler çok basit. Lütfen yayalım.” yorumuyla duyurması (Milli Gazete, [04.03.2020]), bazı twitter kullanıcıları tarafından yaşlı bireylere yönelik olumsuz söylemlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yaşlılara yönelik oluşan damgalayıcı, ötekileştirici ve ayrıştırıcı söylemlerin artmasının arka planında bu gibi haberlerin ve duyuruların olduğu anlaşılmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Kullanıcının paylaştığı tweet ile “biz” ve “öteki” ayrımında bulunması dikkat çekici başka bir konudur. Tweet’te “bizi öldürmeniz be heyyyy” ifadesi kullanılarak, gençlerin korunmasız ve riskli grubu oluşturdukları, yaşlıların ise virüsü yaydıkları için “öldüren”, “tehlikeye atan” konumunda oldukları ve önlem alarak evden çıkmamaları gerektiği, kendileri hariç herkesi riske atan grup oldukları anlatılmaya çalışılmaktadır. Gönderide teyze ve amca sözcükleri kullanılarak yaşlı bireylerin varsayılan toplumsal kimliğine atıfta bulunmaktadır. Goffman’a göre (2020), bir toplumda varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik arasında uyumsuzluk meydana geldiğinde “damgalama” oluşmaktadır. Gönderiden de anlaşıldığı üzere, yaşlı bireye teyze ve amca gibi saygı söylemiyle hitap edildikten sonra “bizi öldürmeniz be heyyyy” ifadesi kullanılarak gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılan konuşma diline rastlanmaktadır. Kullanıcının paylaştığı dilde yaşlı bireylerin varsayılan toplumsal kimlikleri ile fiili toplumsal kimlikleri arasında bir uyumsuzluk olduğu anlaşılmakta, kültürel değer anlamında yaşlılara yönelik bir itibarsızlaşmanın ve damgalamanın olduğu görülmektedir. Bu durum ise Şekil 7’de de görüldüğü üzere, damgalamayı bir söylemi ya da davranışı meydana getirmektedir.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Yapılan paylaşımda art arda gelen iki cümle bulunmakta ancak cümlelerin herhangi bir noktalama işaretiyle ayrılmadığı görülmektedir. Bunun yanında, paylaşımın etken çatılı fiil cümlelerinden oluştuğu görülmektedir. Paylaşımda yer alan “heyyyy” ifadesinin sonunda ünlem işareti kullanılmasa da, ifadenin dikkat çekmeye yönelik olduğu, öfke ve kızgınlık anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bölgesel Uyum

Paylaşım incelendiğinde neden ve sonuç ilişkisinin olduğundan bahsedilebilmektedir. Çünkü kullanıcının paylaştığı tweet ile, #EvdeKal etiketini yaşlılar için kullandığı ve yaşlılar evde kaldıkları zaman gençleri korumaya yönelik önlemlerin alınmış olduğunu ifade etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kelime Seçimleri

Paylaşılan tweet’te yaşlı bireyler için kullanılan teyze ve amca söylemiyle yaşa dayalı ayrımcılık yapıldığı görülmektedir.

Retorik

Paylaşılan tweet’te yaşlıların virüsü yaydığına ve bulaştırdığına yönelik kanıtlayıcı bir ifadeye rastlanmamakta, kanıtlayıcı görsel ya da istatistiksel veri bulunmamaktadır. Kullanıcı, kurduğu cümleyle bu durumu ima etmeye çalışmış, yaşlıların “tehlikeli” olup yaşlılar dışındaki bireylerin ise “risk altında” olduğunu ima etmiştir.

5.1.4. Tweet 4 İle İlgili Analiz

Şekil 8’de yer alan tweet, 22 Mart 2020’de paylaşılmıştır. Tweet, başka kullanıcılar tarafından beğeni ve yorum almamış, tweet’in paylaşımı yapılmamıştır.

Kaç ülkede korona var diye bank söküldü ?
Allah sizi bildiği gibi yapsın ki yine bizi rezil ettiniz. Bir
uyun kurallara. Çıkmayın şu evlerinizden. Virüs yayan
vektör olmayın! #koronaylainatlaşma #evindekial65+ ve
diğer tüm yaşlılar. Sosyal izolasyona dikkat !

ÖÖ 7:42 · 22 Mar 2020 · Twitter for iPhone

Şekil 8: Tweet 4

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşılan tweet’e, “#EvindeKal65+” etiketiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Kullanıcı, COVID-19 sürecinde insanların toplu halde oturdukları bankların kaldırılmasına atıfta bulunmakta ve bu durumdan yaşlıları sorumlu tutarak, olayı “rezil olmak” şeklinde değerlendirmektedir. Kullanıcı, #EvindeKal65+ diyerek, sadece yaşlı vatandaşlar için bir uyarıda bulunmakta ve “yine rezil ettiniz” diyerek yaşlılar tarafından ülkenin birçok kez kötü duruma düşürüldüğünü ima etmektedir. Ayrıca kullanıcının tweet’te de yer verdiği “Allah sizi bildiği gibi yapsın” sözü halk arasında, kötü bir olaydan sonra kullanılmaktadır. Nitekim kullanıcı bu sözyle yaşlıların dışarı çıkmasını kötü bir durum olarak değerlendirmekte, yaşlıları virüsü yayan vektör olarak görmek ve içinde bulunduğu durumdan dolayı kızgınlık duyarak sorumluluğu yaşlılara yüklemektedir. Bu anlamda kullanıcı evde kalması ve sosyal izolasyona dikkat etmesi gereken vatandaşların yaşlılar olduğunu düşünmekte, uyarı ve kızgınlık niteliğinde bir paylaşım yaptığı görülmektedir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşılan tweet’in anlatım dilinin, kırıcı, kaba, ayrıştırıcı ve damgalayıcı olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca tweet’te yer alan “yine bizi rezil ettiniz” söylemi, küçük düşürücü bir anlamı içerisinde barındırmaktadır. Bunun yanında, tweet’te sorumluluğu yaşlılara yüklemek ve sadece yaşlı bireylere yönelik evde kal çağrısının yapılması ve bu çağrının kaba, kırıcı ve kızgın bir üslupla olması COVID-19 sürecinde yaşlılara yönelik oluşan ayrıştırmayı kanıtlar nitelikte bir ifadedir.

Ardalan Bilgisi

Kullanıcı paylaşımda, COVID-19 sürecinde insanların bir araya gelerek sosyal mesafeyi ihlal etmesini engellemek amacıyla bankların kaldırılması durumuna işaret etmektedir. Birçok şehirde virüsün yayılmasını engellemek için bu gibi önlemlerin alındığı bilinmektedir. Örneğin Kütahya Belediyesi de, pandemi süreci boyunca sosyal mesafeyi artırmak, insanların bir arada oturup vakit geçirmelerini engellemek amacıyla zabıta ekipleri tarafından bankların kaldırıldığı bilgisini kamuoyuyla

paylaşmıştır (T.C. Kütahya Belediyesi, 2020). Belediyenin duyurusu incelendiğinde yaşlıların banklarda oturmasını engellemek amacıyla böyle bir girişimde bulunulduğuna dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak medyaya yansıyan haberler incelendiğinde genel itibarıyla, “Banklar söküldü, yaşlıların verdiği tepki herkesi şoke etti.”, “Yaşlılar ile baş etmek için banklar söküldü.”, “Yaşlılar uyarıları dikkate almayınca banklar söküldü.” gibi haber başlıklarıyla karşılaşılmaktadır (Milliyet, [21.03.2020c]; Nevşehir Kent Haber, [23.03.2020]; BBN Haber, [19.03.2020]). Bu haberlerden dolayı yaşlılar, anlayışsız, kurallara uymayan vatandaşlar olarak yansıtılmaktadır. Bu durum, kitleleri harekete geçirerek yaşlılara yönelik olumsuz söz ve davranışların meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Kullanıcı paylaştığı tweet’te bankların sökülmesini yaşlıların kurallara uymamasına bağlamaktadır. Ayrıca, “Kaç ülkede korona var diye bank söküldü?” ifadesiyle ülkenin yaşlı vatandaşlarına kızgınlık ve öfke tavrıyla yaklaştığını göstermektedir. Bunun yanında Goffman’a göre (2020, 121), toplumsal kimliğinden kaynaklanan ve gizli bir farklılığı olan bireylerin günlük ve haftalık mesaisinde kendisini muhtemel olarak bulabileceği ortamlar bulunmaktadır. Bunlardan biri de, yasak ya da sınırı aşan ortamlarda bulunmaktır. Bu ortamlar, farklılığı olan bir bireyin “olduğu gibi olmasının” yasaklandığı yerler olup ortamlar için sözsüz ve örtük bir mutabakatla yasakların önüne geçildiği ifade edilmektedir. COVID-19 pandemi sürecinde yaşlıların sürekli olarak bulunduğu ve yaşlılarıyla vakit geçirdikleri ortamlar olan cami avluları, banklar ve sokak araları gibi yerler çoğunlukla yaşlıların kendilerini “oldukları gibi olmasını” sağlayan yerlerdir. Yaşlı bireylerin bu ortamlarda bulunmalarını yasaklamak, Goffman’ın da ifade ettiği gibi damgalı bir birey tarafından “yasakların önüne geçilmeye çalışılacak yerler” olarak değerlendirilebilmektedir. Yaşlı bireylerin sırf yaşlarından dolayı damgalanması ve bunun üzerinden yapılan anlayışsız, kurallara uyum sağlamayan kimseler gibi söylem ve davranışlarda bulunulması yaşlı bireylere karşı artan ayrıştırmayı beraberinde getirmekte ve bu durum, olumsuzlukların artmasına sebep olmaktadır.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet yedi cümleden oluşmaktadır. Cümlelerden altısı fiil cümlesi olup fiiller etken çatılır. Cümlelerden biri “#koronaylainatlaşma ve #evindekal65+ etiketleriyle oluşturulmuştur. Diğer cümlelerin ise isim cümlesi olduğu görülmektedir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet’te neden sonuç ilişkisinin bulunduğu söylenebilir. Kullanıcı, bankların sökülmesinin nedenini yaşlıların sokağa çıkma yasağına uymamaları olarak görmektedir. Bununla birlikte kullanıcı, yaşlıların koronayla inatlaşmadığı ve 65 yaş ve üzeri tüm yaşlı vatandaşların evlerinde kaldıkları takdirde virüsün yayılmasının önüne geçileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Kelime Seçimleri

Kullanıcı paylaştığı tweet’te cümlelerinin sonuna koyduğu soru ve ünlem işaretiyle karşısında yaşlılar varmış gibi hitap ederek konuştuğu düşünülmektedir. Kullanıcının kelime seçimi incelendiğinde, “Allah sizi bildiği gibi yapsın”, “rezil ettiniz bizi” söylemleriyle hakaret içerikli bir dil kullandığı anlaşılmaktadır.

Retorik

Kullanıcının paylaştığı tweet incelendiğinde, virüsün yaşlılar tarafından yayıldığını gösteren herhangi bir istatistiksel verinin ya da bilimsel bir kanıtın olmadığı görülmektedir. Bunun yanında, ülke genelinde vatandaşların oturması için bulunan bankların sadece yaşlılar tarafından kullanıldığını gösteren bir kural da yoktur. Ancak tweet’te kullanıcının ifadesi incelendiğinde, yaşlıların kurallara uymaması sebebiyle bankların kaldırıldığı ve yaşlılardan dolayı virüsün yayıldığını düşündüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla virüsün yayılma sebebi yaşlılar görülerek, yaşlı vatandaşlara sorumluluk yüklendiği belirtilmektedir.

5.2. 2.TEMA: Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi

5.2.1. Tweet 5 İle İlgili Analiz

Şekil 9’da yer alan tweet, 22 Mart 2020’de paylaşılmıştır. Tweet, başka kullanıcılar tarafından beğeni ve yorum almamış, tweet’in paylaşımı yapılmamıştır.

Şekil 9: Tweet 5

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşılan tweet’e “#65yaş” etiketiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Tweet’te yer alan ifadelerde, yaşlı bireylerin sosyalleşmek amacıyla değerlendirdikleri ortamlar olan parklara gönderme yapılmaktadır. Tweet’in paylaşımının 22 Mart 2020’de yapılması, 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma yasağına (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) atıfta bulunulduğunu göstermektedir. Tweet’te getirilen yasaklamadan dolayı yaşlı bireylerin bir daha evden çıkamayacakları ima edilmekte, alaycı ve küçümseyici bir üslupla yaş ayrımcılığına işaret edilmektedir. Bunun yanında kullanıcının “Zeki Müren’in Rüyalarım Olmasa” şarkısını da paylaşımına eklediği dikkat çeken başka bir unsurdur. Şarkının sözleri incelendiğinde; “*Yıldızlara baktırdım fallarda çıkmıyorsun, seni görmem imkânsız, imkânsız, imkânsız rüyalarım olmasa... Pencereden bakmıyor, yollara çıkmıyorsun, seni görmem imkânsız, imkânsız...*” sözleriyle yaşlı bireylerin sokağa çıkamamalarından dolayı kullanıcının memnun olduğu, paylaştığı tweet ile bu konu üzerinden yaşlılarla alay ettiği ve küçümsediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, tweet’in sonuna eklediği sosyal medyada sıkça sevinç, neşe ve mutluluk anlamlarında kullanılan emoji ile tweet’i desteklediği

görülmektedir. Bu anlamda, paylaşılan tweet'in yaşlılara yönelik psikolojik şiddet anlamı taşıdığı belirtilmelidir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşımı yapılan tweet'in alay edici, küçümseyici ve yaşlı bireylere getirilen yasaklamadan dolayı bu bireyleri itibarsızlaştırmaya yönelik bir üslupla ele alındığı anlaşılmaktadır.

Ardalan Bilgisi

Paylaşımın yapıldığı tarihlerde sokağa çıkma yasağından dolayı kurallara uymayan bazı yaşlı vatandaşların alay konusu haline gelmesi Twitter'a da yansımıştır. Özellikle 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla kronik rahatsızlığı olan vatandaşlar için getirilen sokağa çıkma yasağının duyurulduğu tarihlerde (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) haberlere yansıyan;“Eve gitmemek için bastonuyla direndi”, “Polisi gören yaşlı adam motosikletiyle kaçtı” gibi başlıkların, yaşlı vatandaşların alay konusu haline gelmesini pekiştirdiği görülmektedir (Haberler, [23.03.2020]; Milliyet, [23.03.2020d]). Medyaya yansıyan bu gibi haberlerin yaşlı bireyleri kaçan, polislerin ya da güvenlik güçlerinin kovalayan taraf olarak betimlenmesinin yaş ayrımcılığına ve yaşlı bireylerin itibarsızlaşmasına yol açtığı anlaşılmaktadır (Tuna Uysal, Tan Eren, 2020, 1153).

Bağlam Bilgisi

Paylaşılan tweet'te yaşlı bireyler için “park arkadaşlarıyla” bir daha karşılaşmalarının zor olduğu alaycı bir tavırla ifade edilmiştir. Kalaycıoğlu, Tol, Küçükural ve Cengiz (2003,56) tarafından yapılan Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri başlıklı araştırmanın verileri incelendiğinde, yaşlıların evlerinde oturmaları ve dışarı çıkmamaları gerektiği, çıkmak istediklerinde parka gitmelerinin yeterli olacağı ve kalabalık ortamlara girmelerinin yanlış olduğuna yönelik bir tavırdan bahsedilmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireylere yönelik bir tahammülsüzlük olduğu anlaşılmaktadır. Kullanıcının Şekil 9'da yer verilen tweet'inde de, yaşlıların sosyalleştiği mekânların parklarla sınırlandırıldığı anlaşılmakta ve bu durumun alaycı ve küçümseyici bir üslupla ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda, kullanıcının alaycı ve küçümseyici bir şekilde yansıttığı söylemin, yaşlılara yönelik hâlihazırda var

olan olumsuzluklarla birleştiğinde daha büyük sıkıntıları meydana getireceği ve nefret söylemine kadar ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Özellikle bu noktada Goffman'ın (2020) ifade ettiği “bedensel iğrenme” söyleminin öne çıktığı anlaşılan başka bir unsurdur. Goffman bedensel iğrenme ifadesiyle, damgalanan bireyin damgalayanlar tarafından bedenine yönelik olumsuz söz ve davranışlarla karşılaşabildiğinden bahsetmektedir. Kullanıcı tarafından paylaşılan tweet'te de, yaşlı bireyin bedenine yönelik olumsuz bir tavırdan dolayı eve kapatılması normal görölmekte ve sosyalleştiği ortamlardaki arkadaşlarıyla görüşmemesi alaycı ve küçümseyici bir tavırla yorumlanmaktadır. Ayrıca, tweet'te yaşlı bireylerin varsayılan toplumsal kimlikleri ile fiili toplumsal kimlikleri arasında bir uyumsuzluk olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifade Goffman'ın (2020) damgalama kuramını destekleyen başka bir ifadedir. Tweet'te kullanılan “amca ve teyze” söyleminin arkasında kültürel değer anlamında yaşlılara yönelik bir itibarsızlaşmanın ve damgalamanın olduğu görölmektedir.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet'te üç cümle bulunmaktadır. Cümlelerden biri isim cümlesi olup diğer iki cümlenin etken çatılı fiil cümlesi olduğu görölmektedir. Ayrıca cümlelerden ikisi kurallı biri devrik cümledir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet'te neden sonuç ilişkisinin olduğu söylenebilir. Kullanıcıya göre, yaşlı bireylerin bir daha yaşlılarını sosyalleşmek için kullandıkları mekânlarda göremeyecek ve evden çıkamayacaklarının sebebi, 65 yaş ve üzeri, vatandaşlar için getirilen yasaklama olarak gösterilmiştir.

Kelime Seçimleri

Paylaşılan tweet'te kelime seçimlerinin, tweet'in sonunda kullanılan emoji'nin ve tweet ile birlikte paylaşılan şarkının yaşlı bireylere yönelik alay etme ve küçümseme unsurlarını içerisinde barındırdığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında yaşlı bireyler için kullanılan amca ve teyze söylemiyle, yaşlı bireylere karşı yapılan yaş(lı) ayrımcılığının olduğu dikkat çekmektedir.

Retorik

Kullanıcı tweet’te, paylaşımını destekleyecek herhangi bir sayısal veri ya da kanıtlayıcı fotoğraf kullanmamıştır. Kullanıcının paylaşımını desteklemek, konunun ana temasını yansıtmak amacıyla konuyla uygun olduğunu düşündüğü “Zeki Müren’in Rüyalarım Olmasa” şarkısını paylaştığı görülmektedir.

5.2.2. Tweet 6 İle İlgili Analiz

Şekil 10’da yer alan tweet’in 21 Mart 2020’de paylaşıldığı görülmekte, tweet’te beğeni ve yorum bulunmamaktadır. Tweet’in 3 kullanıcı tarafından paylaşıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 10: Tweet 6

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşılan tweet’e “#EvdeKal” etiketiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Tweet’te 65 yaş ve üzeri vatandaşlar için getirilen sokağa çıkma yasağına (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) atıfta bulunulduğu görülmektedir 65 yaş ve üzeri bireylerin sokağa çıkma yasağına uymadığı ifade edilerek, ülkeyi zor duruma düşürdükleri, uğraştırıcı bir şekilde davrandıklarının belirtildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, tweet’te evde kal çağrısının sadece yaşlı bireyler üzerinden yapıldığı, diğer vatandaşlar için herhangi bir söylemin bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yaşlı bireylere yönelik itibarsızlaştırmanın yanında Türkiye’nin COVID-19’a karşı mücadelesine yönelik de itibarsızlaştırma söyleminde bulunulduğu da üzerinde durulması gereken başka bir

konudur. Kullanıcı, diğer ülkelerin COVID-19 ile mücadele kapsamında aşı geliştirmeye yönelik bilimsel çalışmalarda bulunduğunu, Türkiye'nin ise 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla uğraştığı (!) ifade edilerek alaycı ve küçümseyici bir tavırla durumun yorumlandığı anlaşılmakta, tweet'in sonuna eklenen emojiyle paylaşımın desteklendiği görülmektedir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Paylaşılan tweet'in anlatım dili incelendiğinde yaşlı bireylere yönelik alaycı ve küçümseyici bir yaklaşımın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, yaşlı bireyler için uğraştırıcı, uyarılardan anlamayan, anlayışsız iması yapıldığı görülmektedir.

Ardalan Bilgisi

Tweet'in 21 Mart 2020 tarihinde paylaşıldığı göz önünde bulundurulduğunda, 65 yaş ve üzeri yaşlı vatandaşlara yönelik getirilen sokağa çıkma yasağının (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b) getirilmesinin hemen ardından paylaşımın yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, getirilen yasaklamayla birlikte yaşlı bireylere yönelik alay etme, küçümseme, rencide etme ve itibarsızlaştırma gibi söylemlerin de yapılmaya başladığı ifade edilebilmektedir.

Bağlam Bilgisi

Goffman'ın (2020) damgalama kuramına göre, bir toplumda varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik arasında uyumsuzluk meydana geldiğinde “damgalama” oluşmaktadır. Tweet'te kullanıcının dayı, teyze ve amca diye hitap ettiği kişilerin varsayılan toplumsal kimliğine işaret ettiği, tweet'in devamında ise fiili toplumsal kimlik arasında uyumsuzluğun meydana geldiği ve bu nedenle damgalamanın oluştuğu, 65 yaş ve üzeri vatandaşlara alaycı, küçümseyici ve rencide edici bir şekilde yaklaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Goffman'ın (2020,134) damgalama kuramında üzerinde durduğu başka bir konu; belli bir damgaya sahip olan bireyin günlük rutini olarak ifade edilen iş yeri, evi, alışveriş yaptığı yerler ve eğlence yerlerinin incelenmesi gerektiğidir. Goffman bu konu için anahtar kavram olarak “günlük rutinler” kavramını kullanır ve kişiyi sosyal ortamlara bağlayanın bu rutinler olduğunu ifade eder. Özellikle 65 yaş ve üzeri vatandaşların pandemi döneminde

sosyalleşmek için bulundukları ortamlar onların “günlük rutinleri”dir. Bu bağlamda, damgalanmış bir birey olarak yaşlı vatandaşın bu gibi rutin alanlarda bulunması hayati bir öneme sahip olup toplumsal kabulünün sağlanması noktasında önemlidir.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet’te üç cümle bulunmaktadır. Cümlelerden birinin #EvdeKal etiketiyle oluşturulduğu görülmektedir. Cümlelerden üçü de fiil cümlesi olup etken çatılı fillerdir. Ayrıca cümlelerden biri devrik olup diğer ikisinin kurallı olduğu görülmektedir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet’te neden sonuç ilişkisinin olduğu görülmektedir. Kullanıcı tarafından, diğer ülkelerin ilaç ve aşı geliştirmek için COVID-19 ile mücadele ettiği ifade edilirken Türkiye’nin yaşlıları evde tutmak, virüsün yayılımını durdurmak için mücadele ettiği alaycı, küçümseyici bir üslupla değerlendirilmiş ve eleştiride bulunulmuştur.

Kelime Seçimleri

Paylaşılan tweet incelendiğinde, alay etme ve küçümseme söylemiyle karşılaşılmaktadır. Bunun yanında, yaşlı bireylere yönelik dayı, teyze ve amca ifadeleri kullanılarak yaşa dayalı ayrımcılık yapıldığı görülmektedir.

Retorik

Paylaşılan tweet’te kullanıcı tarafından kanıtlayıcı istatistiksel bir veriye yer verilmemiştir. Ancak kullanıcının 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olanlar için getirilen sokağa çıkma yasaklamasına ilişkin yazılı bir fotoğraf paylaştığı görülmektedir.

5.2.3. Tweet 7 İle İlgili Analiz

Şekil 11’de yer alan tweet, 21 Mart 2020’de paylaşılmış olup 8 beğeni almıştır. Tweet’e yorum yapılmamış ve tweet, başka kullanıcılar tarafından paylaşılmamıştır.

Yaşlılar yarın sabah 08.05 itibari ile "ALO 153 " Destek
Hattı mesaim başlıyor birinizi dışarıda göreyim yakarım
çıranızı 😊 #Covid_19 #CoronavirusPandemic #Corona
#Alo153

ÖS 10:34 · 21 Mar 2020 · Twitter for iPhone

8 Beğeni

Şekil 11: Tweet 7

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Tweet'e "yaşlılar" anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Paylaşılan tweet'te kullanıcının İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ve kronik rahatsızlığı olanlar için getirilen yasaklamaya dayanarak dışarıda bulunan, yasağa uymayan yaşlı vatandaşların ihbar edileceğine yönelik bir ifade yer almaktadır. Tweet cümlesinin sonuna eklenen "gülme emoji" ile kullanıcının alay ettiği ve küçümseyici bir yaklaşıma sahip olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Kullanıcının "mesaim başlıyor" ifadesiyle bu durumu günlük bir rutin haline getireceği bilgisinin de ayrıca yer aldığı belirtilmelidir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Gönderinin anlatım dili alay edici, küçümseyici ve yaşlı bireyleri rencide edici düzeydedir. Ayrıca, tweet'in dili anlaşılırdır. Dolayısıyla başka kullanıcılar tarafından da sekiz beğeni aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tür söylem ve davranışın başka insanlara da hitap ettiği belirtilmelidir.

Ardalan Bilgisi

Tweet'in 21 Mart 2020'de paylaşılmış olması, İşleri Bakanlığı (2020b) tarafından getirilen yasaklamaya işaret etmektedir. Ayrıca tweet'te belirtilen "ALO 153" hattı Türkiye genelinde yerel yönetimler tarafından faaliyet gösteren bir çağrı merkezi numarasıdır. Getirilen yasaklamanın ardından Nevşehir Belediyesi'nin resmi Twitter hesabından "ALO 153 Yaşlı İhbar Hattı" diyerek yaşlı vatandaşların sokakta görüldüğü takdirde ihbar edilebileceğinin bilgisini vermesi, bir anda belediyelerce kullanılan çağrı merkezi hattının "yaşlı ihbar hattı" olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur (Dirini, Özsu, 2020, 10; Sözcü, 2020c). Tweet'te yer alan "yaşlı ihbar hattı" ifadesi gelen tepkilerin ardından bir saat sonra "Yaşlı Destek Hattı" olarak değişse de bu durum; yaşlı vatandaşlara yönelik paylaşılan alay edici, küçümseyici ve rencide edici söylem ve davranışların artmasına sebep olmuştur.

Bağlam Bilgisi

Paylaşılan tweet'te kullanıcı, yaşlı vatandaşların sokağa çıkma yasağına uymasının zorunlu olduğunu ve getirilen yasağı uymadıkları takdirde şikâyet edeceğini belirtmiş, bundan keyif alacağını ima etmiştir. Goffman'a göre (2020,172-173), toplum damgalı bireye, toplumun büyük bir üyesi olduğunu hissettirip "normal" olduğunu aşılarken bir yandan da, onun bazı açılardan "farklı" olduğunu ifade ederek bu farklılıkları reddetmesinin boşuna olacağını söyler. Kullanıcı tarafından "ALO 153 Destek Hattı" ifadesi kullanılarak, yaşlılara yönelik destekte bulunulacağı ima edilse de tweet'in alt metninde bireyin "farklı" olmasına yönelik bir ifade kullanılmaktadır. Bu anlamda, yaşlı vatandaşlara yönelik destek amaçlı paylaşımlar, içerisinde alay etmeyi, küçümsemeyi ve rencide etmeyi barındırabilmekte, bireyin "damgalanmasına" yol açmaktadır.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet'te iki cümle bulunmaktadır. Cümlelerin ikisi de etken çatılı fiil cümlesidir. Cümlelerden biri kurallı, diğeri ise devrik olarak kurulmuştur.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet’te neden sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Kullanıcı, ALO 153 Destek Hattı’nı yaşlı vatandaşların sokağa çıkma kısıtlamasına uymadığı takdirde ihbar amaçlı kullanacağını belirtmiştir.

Kelime Seçimleri

Kullanıcının paylaştığı tweet’te, alay edici, küçümseyici ve rencide edici bir anlam olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca kullanıcı yaşlılar için “yaktım çıranızı” diyerek bir deyim kullanmıştır. Çırasını yakmak deyimi, birine hak ettiği cezayı vermek ve birini güç bir durumda bırakmak anlamlarına gelmektedir (Deyimler.com, [26.05.2021]). Kullanıcının bu deyimi kullanarak, yaşlı vatandaşları şikâyet edeceği ve cezalandırmaya çalışacağı, kötü bir durumda bırakmak için sabahın en erken saatlerinde çaba sarf etmeye başlayacağı anlamı çıkmaktadır.

Retorik

Kullanıcının paylaştığı tweet’i gerçeklikten uzak, sadece alay etme amaçlı paylaştığı sonucu çıkarılabilir. Bunun yanında ALO 153 belediyeler tarafından kullanılan bir destek hattıdır. Dolayısıyla yaşlı vatandaşları şikâyet amacıyla kullanmak ironi olarak değerlendirilebilir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yaşlı vatandaşların isteklerini karşılamak ve danışmanlık hizmeti sunmak amacıyla COVID-19 döneminde “ALO 183 Sosyal Destek Hattını” duyurmuştur (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020c).

5.3. 3. TEMA: Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi

5.3.1. Tweet 8 İle İlgili Analiz

Şekil 12’de yer alan tweet, 17 Mart 2020’de paylaşılmıştır. Tweet’e 13 kullanıcı yorum yapmış, tweet 127 hesap tarafından ise paylaşılmıştır. Ayrıca tweet’in 1400’den fazla kullanıcı tarafından beğenildiği görülmektedir. Tweet’e yapılan en çarpıcı yorumlardan biri ise “Kezzapla mı gezsek?” yorumudur. Bu yorum 1 beğeni almış ve başkaları tarafından beğenilip paylaşılmamıştır. Bunla birlikte ilk tweet’in son cümlesinde “Hani marjinal bizdik sokağa çıkıyorlar diye pala ile kovalayacağım...

yaşlı umreci çapulcuları” cümlesinde üç nokta ile belirtilen kısımda argo kelime kullanılmış olup analiz sırasında silinmiştir.

Şekil 12: Tweet 8

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Tweet’e “yaşlılar” anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Tweet’te yaşlılara yönelik bir nefret söyleminin olduğundan bahsedilebilir. Bunun yanında yaşlı vatandaşların virüsü yaymak için uğraştıkları ve tehlikeli oldukları belirtilmiş, hakaret edici söylemlere yer verilmiştir. Kullanıcının “pala ile kovalayacağım” ifadesini kullanması ve tweet’e yapılan yorumda “Kezzapla mı gezsek?” söylemi yaşlılara yönelik nefret söyleminin en net ifadeleri olarak gösterilebilir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Gönderinin anlatım dilinin öfke ve kızgınlık içerdiği, yaşlı vatandaşları ölüme terk etmeye ve öldürmeye yönelik olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, kullanıcıların ifadeleri nefret söylemine yol açıcı ve tahrik edicidir. İlk tweet’in 1400’den fazla beğeni alması ve 127 başka kullanıcı hesap tarafından paylaşılması, yaşlılara yönelik hâlihazırda var olan sorunları artırıcı niteliktedir. Bununla birlikte ilk tweet’in son cümlesinde yaşlı vatandaşları küçük düşürücü ve itibarsızlaştırıcı anlamda argo kelime kullanıldığı da üzerinde durulabilecek başka bir unsurdur. Ayrıca ilk tweet’te “biz” ve “öteki”

kavramlarına işaret edici söylemlerin de olduğu dikkat çekmektedir. Kullanıcının “biz” diyerek bahsettiği grubun yaşlılar dışındaki bireyler olduğu, “öteki” anlamında kullandığı grubun ise yaşlılar olduğu anlaşılmaktadır.

Ardalan Bilgisi

Tweet’lerin 17 Mart 2020’de paylaşılması İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından 65 yaş ve üzeri yaşlı vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasaklamasından öncesine işaret etmektedir. Kullanıcının özellikle “umreci” diyerek kızgınlık ve öfkesini belirttiği ifadeleri incelendiğinde, 3 Mart 2020’de umreden gelen ilk kafilenin (Atlas Dergisi, 2020) çoğunluğunun yaşlılar olduğu ve ülkeye virüsü getirdiklerini düşündüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca tweet’te “marjinal” ve “çapulcu” kelimelerinin kullanımıyla siyasi bir söylemle de karşılaşmaktadır. Bu anlamda, ilk tweet’i paylaşan kullanıcının “Hani marjinal bizdik” diyerek gençlerin aykırı olarak nitelendirilmesini reddettiği ve asıl aykırı olanların “yaşlılar” olduğunu ima ettiği anlaşılmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Şekil 12’de yer alan tweet’ler Goffman’ın (2020) damgalama kuramı bağlamında incelendiğinde, “bedensel iğrenme” kavramsallaştırmasıyla karşılaşmaktadır. Goffman’a göre, damgalanan birey damgalayanlar tarafından bedenine yönelik olumsuz söz ve davranışlarla karşılaşabilmektedir. Şekil 12’de yer alan tweet’te de kullanıcı, yaşlı vatandaşların sırf yaşlı olmalarından kaynaklı olarak ölüme terk edilmesini, öldürülmeyi, damgalanmayı ve ötekileştirilmeyi hak ettiği imasında bulunmaktadır. Dolayısıyla tweet’te yer alan ifadelerle Goffman’ın “bedensel iğrenme” kavramsallaştırmasıyla anlatmak istediği örtüşmektedir.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan gönderinin ilk tweet’inde altı cümle bulunmaktadır. Cümlelerden ikisi soru cümlesi olup soru işaretiyle ayrılmamıştır. Tweet’te sıralı cümlelerin olduğu görülmektedir. Cümlelerden biri devrik cümle olup diğer cümleler kurallı olarak ifade edilmiştir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan ilk tweet'in son cümlesinde neden sonuç ilişkisinin olduğundan bahsedilebilir. "Hani marjinal bizdik sokağa çıkıyorlar diye pala ile kovalayacağım..." cümlesinde kullanıcı, pala ile kovalayıp nefret söyleminde bulunma gerekçesini yaşlı vatandaşların sokağa çıkma yaşağına uymamalarına bağlamaktadır. Yorum olarak paylaşılan "Kezzapla mı gezsek?" cümlesinde ise kullanıcının, yaşlı vatandaşlardan korunma yöntemini "kezzapla gezmek" olarak belirlediği anlaşılmaktadır.

Kelime Seçimleri

Paylaşılan tweet'te nefret söyleminde bulunulduğu açıktır. Kullanıcının özellikle "marjinal", "umreci" ve "çapulcu" kelimelerini kullanarak öfke ve kızgınlığını yansıttığı anlaşılmaktadır. TDK'ya göre (2021) marjinal, aykırı; çapulcu ise düzeni bozan anlamlarına gelmektedir. Kullanıcının cümlelerinde yer verdiği "umreci" ifadesi ise, 3 Mart 2020'de umreden gelen ilk kafiye (Atlas Dergisi, 2020) işaret etmektedir. Kullanıcı bu söylemiyle virüsü ülkeye getirenlerin yaşlılar olduğunu ima etmektedir.

Retorik

Paylaşılan tweet'te herhangi bir kanıtlayıcı ifadeye ve fotoğrafa rastlanmamaktadır. Kullanıcının ilk tweet ile ilgili olan söylemlerinin medyaya yansıyan yanlış haberlerden kaynaklı olarak oluştuğu düşünülmektedir.

5.3.2. Tweet 9 İle İlgili Analiz

Şekil 13'te yer alan tweet, 3 Nisan 2020'de paylaşılmıştır. Tweet beğeni ve yorum almamış ve başka kullanıcılar tarafından yeniden paylaşılmamıştır.

Corona salgınında umarım kendi büyüklerim dahil bi işe
yaramayan yaşlılar Dünyadan temizlenirler 🙏🙏

ÖS 3:14 · 3 Nis 2020 · Twitter for iPhone

Şekil 13: Tweet 9

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşımı yapılan tweet’e “corona” ve “yaşlılar” anahtar kelimeleriyle yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Kullanıcı, COVID-19 salgınından dolayı yaşlıların ölmesi gerektiği üzerinde durmakta ve ölmesi gereken yaşlıları “işe yaramayanlar” olarak değerlendirmektedir. Ayrıca kullanıcı, yaşlılar öldükten sonra dünyanın temizleneceğini düşünmekte ve sosyal medya araçlarında sıklıkla “dua etme” anlamında kullanılan emojiyle tweet’ini sonlandırmaktadır.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Gönderinin dili kabadır ve nefret söylemi içermektedir. Kullanıcı, “işe yaramayanlar” olarak değerlendirdiği yaşlıların ölmesiyle dünyanın temizleneceğini iddia etmektedir.

Ardalan Bilgisi

Tweet’in paylaşım tarihinin 3 Nisan 2020 oluşu İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından getirilen yasaklamadan sonrasına işaret etmektedir. Kullanıcının yaşlılara yönelik medyaya yansıyan olumsuz haberlerden etkilenecek böyle bir paylaşım yaptığı düşünülebilir. Ayrıca, kullanıcının “işe yaramayan yaşlılar” olarak değerlendirdiği kesimin çalışmayan ve emekli olan yaşlılar olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlı vatandaşları işe yaramayan insanlar olarak ifade etmek nefret söyleminin yanında yaş ayrımcılığına da işaret etmektedir. Bu söylemler yaşlı bireyleri değersizleştirmekte, itibarsızlaştırmakta ve sosyal dışlanmaya yol açmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Şekil 12’de yer alan tweet, Goffman’ın (2020) damgalama kuramında yer verdiği varsayılan toplumsal kimlik ile fiili toplumsal kimlik söylemlerine denk gelmektedir. Goffman’a göre toplumsal kimlik “sosyal statüden” farklı olarak “dürüstlük” gibi kişisel sıfatların yanında “uğraş, iş, meslek” gibi yapısal sıfatları da tanımına dâhil eder. Bunun yanında, bir bireyin onaylanmayan sıfatlara sahip olduğu fark edildiğinde, bu kategori değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler sonucunda birey, önceden

belirlenen, sıradan ve normal bir kişi olmaktan çıkarak lekeli, sakat, dikkate alınmayan biri olarak görülmeye başlar. İfade edilen sıfatlar, itibarsızlaştırıcı etkisi çok fazla olduğundan “damga” olarak nitelendirilip, zaman zaman başarısızlık, kifayetsizlik ya da engel olarak da tanımlanabilmektedir. Yukarıdaki tweet özelinde Goffman’ın ifadeleri değerlendirildiğinde, yaşlı bir birey ülke ekonomisine sağladığı katkıyı sonlandırıp emekli olduğunda başarısız, kifayetsizlik, ülkeye “yük” ya da işe yaramayan bir insan olarak görülmektedir. Bu durum COVID-19 döneminde kullanıcının ifadesiyle, yaşlı bir vatandaş öldüğünde dünyanın temizlenmesi anlamına gelmektedir.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Tweet bir cümleden oluşmaktadır. Ayrıca tweet’in kurallı bir fiil cümlesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgesel Uyum

Kullanıcı paylaştığı tweet ile yaşlıların COVID-19 salgınında ölmesini istediğini ifade etmiş ve ifadesinde neden sonuç ilişkisine yer vermemiştir.

Kelime Seçimleri

Kullanıcının paylaştığı tweet incelendiğinde, yaşlıların ölmesiyle dünyanın temizleneceğini düşündüğü öne çıkmaktadır. Ayrıca kullanıcının, “işe yaramayan yaşlılar” diyerek ülke ekonomisine katkı sağlamadıklarını düşündüğü, emekli yaşlı vatandaşlardan bahsetmektiği söylenebilir.

Retorik

Kullanıcının paylaştığı tweet’te herhangi bir kanıtlayıcı ifadeye ya da fotoğrafa rastlanmamaktadır.

5.3.3. Tweet 10 İle İlgili Analiz

Şekil 14’de yer alan tweet, 21 Mart 2020’te paylaşılmış ve 10 beğeni almıştır. Tweet’e yorum yapılmamış ve tweet, başka kullanıcılar tarafından paylaşılmamıştır.

İnatla önlem almadan dışarı çıkan aptallar ve yaşlılar
korona tarafından elense malum parti kaybedebilir

ÖS 12:22 · 21 Mar 2020 · Twitter for iPhone

10 Beğeni

Şekil 14: Tweet 10

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Paylaşılan tweet'te kullanıcı, yaşlı vatandaşların önlem almadan dışarı çıktıklarını ve inat ettiklerini düşünmektedir. Bunun yanında kullanıcı, yaşlıları zekâsı gelişmemiş insanlar olarak değerlendirerek COVID-19 sürecinde ölüme terk edilebilecek grup olarak görmektedir. Ayrıca kullanıcı, siyasete yön veren grubun da yaşlılar olduğunu düşünmektedir. COVID-19 sürecinde ölüme terk edildikleri takdirde iktidarın bir daha seçimi kazanamayacağı ihtimalinin olduğunu ifade etmektedir.

2. Şematik Yapı

Gönderinin Anlatım Dili

Gönderinin anlatım dili kaba, hakaret içerikli ve tahrik edicidir. Ayrıca ölüme terk etme söylemini de içerisinde barındırmaktadır.

Ardalan Bilgisi

Tweet'in 21 Mart 2020'de paylaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla tweet'in paylaşımı İçişleri Bakanlığı (2020b) tarafından getirilen yasaklamaya işaret etmektedir. Tweet ile yaşlı vatandaşların önlem almadan dışarı çıktıkları, yasaklamaya uymadıkları ifade edilmekte ve hakaret edici söylemlerde bulunmaktadır. Ayrıca, yaşlı vatandaşların COVID-19'dan etkilenerek ölmeleri sonucunda iktidarın değişeceği düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, iktidar partisi seçmenlerinin %28'i 18-32 yaş arasında,

%37'si 33-48; %34'ü ise 49 yaş ve üzeri yaş grubundandır. Türkiye genelinde oy veren seçmenlerin üçte birini 18-32 yaş grubundaki vatandaşlar oluşturmakta olup iktidar partisi seçmenleri içerisinde bu grup dörtte birden biraz fazladır. Dolayısıyla iktidar partisi seçmenlerinden gençlerin oranı Türkiye ortalamasının altında olup diğer yaş gruplarında bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir. 2010-2017 yılları arasında iktidar partisine oy veren genç seçmenlerin oranının düşüş gösterdiği belirtilmektedir (Uncu, 2018, 8-9). Bu anlamda Türkiye genelinde iktidara oy verenlerin yaşlılar olduğu yönünde bir algı vardır. COVID-19 ile birlikte sıklıkla gençler tarafından kullanılan Twitter'da da yaşlılara yönelik oluşan damgalama, ötekileştirme, ayırıştırma ve nefret söylemine yol açan ifadelerin siyasi bir anlam içerdiği de üzerinde durulması gereken başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bağlam Bilgisi

Goffman'a göre (2020, 117), bir bireyin yaşamında onu itibarsızlaştırabilecek herhangi bir şey varsa, bireyin konumundaki kırılmalı doğrudan bu durumu bilen kişi sayısına bağlı olarak değişmekte ve bu durumu bilen sayısı ne kadar fazlaysa durum o kadar riskli bir hal almaktadır. Tam da bu noktada, COVID-19 dönemini yaşayan 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler gençler tarafından iktidara oy verdikleri gerekçesiyle ötekileştirilmekte, damgalanmakta ve ölüme terk edilmeleri normal karşılanmaktadır. Bu durum "biz" ve "öteki" söylemini beraberinde getirerek nefret söylemine yol açmaktadır. Gençler, ülke siyasetine eleştirel yaklaşmakta ve iktidara oy veren grubu da bu anlamda damgalamaktadırlar. Bu anlamda yaşlı vatandaşların COVID-19 döneminde ölüme terk edilmesi bazı gençler açısından siyasi anlamda da olumlu karşılanmaktadır.

B. Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Paylaşılan tweet, bir cümleden oluşmakta olup kurallı, etken yapılı bir fiil cümlesidir.

Bölgesel Uyum

Paylaşılan tweet'te neden sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak koşul sonuç cümlesinin olduğu dikkat çekmektedir. Kullanıcı, yaşlı vatandaşların COVID-19 salgınından etkilenecek ölmesi sonucunda iktidarın değişebileceğini düşünmektedir.

Kelime Seçimleri

Paylaşılan tweet'te hakaret edici ifadeler bulunmaktadır. Bunlardan biri “aptal” kelimesidir. TDK'ya göre (2021) aptal, azarlama ve küçümseme ifadesi olup “zekâsı pek gelişmemiş” anlamında kullanılmaktadır. Tweet'te yaşlılar zekâsı gelişmemiş kimseler olarak değerlendirilmekte ve COVID-19 salgınından “elenmesi” gereken grubu oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla kullanıcı yaşlılara öfke ve kızgınlık duyarak nefret söyleminde bulunmaktadır.

Retorik

Tweet'te herhangi bir kanıtlayıcı ifadeye, istatistiksel veriye ya da kanıtlayıcı bir fotoğrafa rastlanmamaktadır. Kullanıcı, COVID-19'dan en çok etkilenen grubun yaşlılar olmasını normal karşılamakta ve ölüme terk edildikleri takdirde iktidarın değişeceğine inanmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

WHO tarafından 11 Mart 2020’de küresel bir salgın olması sebebiyle pandemi olarak ilan edilen COVID-19, ilk olarak 31 Aralık 2019 tarihinde Çin’in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde görülmüştür. Salgın hastalıkların dünya tarihinde insanlığı derinden etkilediği; sadece sağlık alanında değil, yaşamın her alanında olumsuzlukları beraberinde getirdiği bilinmektedir. Türkiye ise, son yüzyılın en büyük hastalığı olan COVID-19 ile 11 Mart 2020’de tanışmış ve etkilerini derinden hissetmiş, hissetmeye de devam etmektedir.

Dünya’da ilk vakanın görülmesiyle birlikte Türkiye, ülkede henüz doğrulanmış bir vakanın olmasını beklemeden çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Özellikle COVID-19 ile mücadele kapsamında ilk yapılan faaliyet, 10 Ocak 2020’de Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi’nin kurulmasıdır. Bunun yanında Çin’in Vuhan şehriyle olan tüm uçuşların durdurulması, Çin’den gelen tüm uçuşlar için termal kameralarla tarama, COVID-19 belirtisi gösteren tüm ziyaretçiler için karantina sürecini başlatma alınan önlemlerden bazılarıdır. Ayrıca, T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından umre ziyaretinden dönecek kişiler için COVID-19 önlemlerinin anlatıldığı kılavuzun hazırlanması, umre dönüşü vatandaşlar için evden çıkmamaları, maske takmaları, 65 yaş ve üzeri risk grubunda bulunan vatandaşların başka hastalıklarının da olacağı ve hastalığın tehlikesini artıracak düşüncesiyle bu insanlardan uzak durulması gerektiği vurgusunun yapılması, salgının ne kadar tehlikeli boyutta olduğunu anlatmaktadır. Bununla birlikte alınan önlemler dâhilinde, 3 Mart 2020’de umreden dönen ilk kabile havaalanında sağlık kontrolünün yapılmasının ardından 14 gün izole olmaları şartıyla evlerine gönderilmiş, medya kanalları üzerinden izole olmanın zorunluluğu sürekli olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Salgının dünya üzerinde hızla yayılmasıyla birlikte geniş çaplı önlemlerin alınması ülke genelinde karantina süreçlerinin başlamasına sebep olmuştur. Türkiye’de ilk vakanın 11 Mart 2020’de görülmesiyle birlikte bir vatandaşın Avrupa’ya seyahati

sırasında COVID-19 virüsüne yakalandığı bilgisi kamuoyuyla paylaşılmış ve 12 Mart 2020’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Bilim Kurulu toplanarak beş saat süren bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda eğitimden, seyahat iznine; seyahat izninden, maçların nasıl oynanacağına kadar bir dizi önlemler alınarak uygulamaya geçirilmiştir. Ayrıca, ülke geneline mecbur kalmadıkça dışarıya çıkılmaması çağrısı yapılmıştır.

Türkiye’deki ilk vakanın duyurulmasıyla birlikte virüs hızla yayılmaya başlamıştır. 14 Mart 2020’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından umreden gelen bir vatandaşta daha virüs tespit edildiği açıklanmış ve 14 Mart itibariyle ülkedeki vaka sayısının altıya yükseldiği duyurulmuştur. COVID-19’dan ilk ölüm ise 17 Mart 2020’de 89 yaşındaki bir hastanın vefat etmesiyle gerçekleşmiştir. Ancak daha sonrasında 15 Mart 2020’de eski Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman’ın da 80 yaşında COVID-19 sebebiyle öldüğü doğrulanmıştır.

Ülke genelinde vaka sayılarının hızla artması ve ölümlerin gerçekleşmeye başlamasıyla, yapılan açıklamalarda virüsün en çok yaşlılar ve kronik hastalığı olan vatandaşları etkilediğinin vurgulanması dikkat çekmiştir. Bunun yanında gerçekleşen vaka ve ölüm sayılarının “yaş” faktörü üzerinden açıklanması, halk arasında yaşlı vatandaşlara yönelik ön yargıyı artırmış, ayrıştırıcı söylem ve davranışların oluşmasına yol açmıştır. Özellikle “evde kal” çağrısının virüsten en çok etkilenen grup olmaları sebebiyle yaşlılar üzerinden yapılması; yaşlıların park, sokak, çarşı gibi kamusal alanlarda görülmeleriyle “tehdit” olarak algılanmasına sebep olmuştur. Nitekim 21 Mart 2020’de 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara İçişleri Bakanlığı’nın yayınladığı genelgeyle sokağa çıkma yasağı getirilmiş, bu durum özellikle yaşlı vatandaşlara yönelik oluşan ön yargı, olumsuz söylem ve davranışların artmasına yol açmış, nefret söylemlerinin oluşmasına kadar gitmiştir. Ayrıca, medyanın açıklanan vaka ve ölüm sayılarında sürekli olarak “yaşlılar” vurgusunu yapması, alınan önlemlere yaşlı vatandaşların uymadığını vurgulaması, bu durumun haber başlıklarına da yansması, oluşan ön yargıları artıran durumlardan birkaçıdır. Bu gibi durumlar sonucunda, halk arasında virüsün kaynağı yaşlılar olarak görülmüş, virüsü yaşlıların yaydığı, ölüm oranlarını artırdığı ve genç vatandaşları tehlikeye düşürdüğü gibi düşüncelerin oluşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, getirilen yasaklama ise 3 Haziran tarihine kadar sürmüştür.

COVID-19'un etkileri ülkemizde hissedilmeye devam ederken özellikle medyada yer alan haberlerin de etkisiyle yaşlı vatandaşların "hedef" haline geldiği üzerinde durulması gereken bir gerçektir. Bunun yanında hedef haline getirme söylemleri sadece haber kanallarıyla sınırlı kalmamış, özellikle ülkemiz gençleri tarafından sıklıkla kullanılan ve her geçen gün popülerliği artan Twitter'da da görülmüştür. Twitter'da yaşlı vatandaşlara yönelik ayrıştırıcı, ötekileştirici, damgalayıcı ve nefret söylemine kadar giden ifadelerin arttığı gözlemlenmiştir. Ülkede ilk vaka henüz görülmemişken bile, 3 Mart 2020'de umreden gelen ilk kafilenin ülkeye giriş yapmasıyla "yaşlılar virüsü ülkeye getirdi ya da getirecek" temalı söylemler Twitter'da sıklıkla yer bulmuş ve yaşlılar "günah keçisi" ilan edilmişlerdir.

Bu bağlamda COVID-19 pandemi sürecinde gençler tarafından kullanılan Twitter'da, 65 yaş ve üzeri yaşlı vatandaşları hedef gösteren, ayrıştıran, damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet'leri betimlemek, anlamak, paylaşılan tweet'ler özelinde geçmişten günümüze değişen yaşlılık algısı üzerine yorum yapmak amacıyla yapılan bu çalışmada, Mart 2020 ile Ocak 2021 tarihleri arasında Twitter'da yaşlılara yönelik paylaşılan ve olumsuz anlamlara gelen tweet'ler derlenmiştir. "Yaşlılar", "korona", "corona" anahtar kelimeleriyle ve "#EvdeKal", "EvindeKal65+", "#65yaş" etiketlerle yapılan aramalar sonucunda 201 tweet'e ulaşılmış ve tweet havuzu oluşturulmuştur. Tweet havuzunda toplanan bu tweet'ler en az iki defa okunarak kodlanmış ve tez danışmanına sunularak kodlamaların tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sağlama sonucunda 10 tweet, "Yaşlıların Virüsü Yaydıklarını Düşünme Söylemi, Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi ve Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi" olmak üzere üç ana temada toplanmıştır. Çalışmanın kodlanması, temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlamayla sınırlandırılmış, Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanmış ve Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmiştir

Yaşlıların virüsü yaydıklarını düşünme söylemi teması altında 4 tweet'e yer verilmiştir. Tweet'lerde "virüsü yayma, yaşlılardan kaçma, yaşlılardan uzak durma, yaşlılardan korkma" gibi kodlar ortaya çıkmıştır. Bu tema altında analiz edilen tweet'lerde, COVID-19'un kaynağının yaşlılar olduğu, virüse yakalanmamak için yaşlılardan uzak durulduğu, yaşlıların virüs yayan vektör olarak görüldüğü, bireylerin yaşlı vatandaşlarla iletişim kurduklarında virüse yakalanma korkusunun yaşadıkları,

gençler tarafından yaşlıların gençleri korumak için evde oturmak zorunda oldukları çağırısı yapıldığı görülmüştür.

Yaşlılarla alay etme ve yaşlıları küçümseme söylemi teması altında ise, 3 tweet'e yer verilmiştir. Derlenen tweet'lerde "yaşlıları evde tutma, küçümseme, yaşlılarla dalga geçme, video çekme, ihbar etme, yaşlıları kovalama" kodları ortaya çıkmıştır. Sürekli okumalar sonucunda bu tweet'ler "Yaşlılara Karşı Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi" teması altında toplanmıştır. Tweet'lerde yaşlıların zorunlu olarak evde kaldıkları için bir daha dışarıya çıkamayacakları, park ve sokak gibi alanlarda görüştükleri sosyal çevresiyle görüşmelerinin bir daha zor olduğu, Türkiye'nin ilaç ya da aşı bulmak gibi mücadelesinin olmadığı aksine yaşlıları evde tutmaya çalıştığı, dışarıda görülen her yaşlının ALO 153'ü arayarak ihbar edileceği gibi alay edici ve küçümseyici ifadelerin olduğu görülmüştür.

Belirlenen son tema, yaşlılara karşı nefret söylemi temasıdır. Derlenen tweet'lerde "şiddet, yaralama, ölüm, tehdit, argo kelime kullanma, yaşlıları yük olarak görme, yaşlıları ölüme terk etme" kodları ortaya çıkmış ve "Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi" teması oluşturulmuştur. Bu tema altında, yaşlılara karşı öfke, kızgınlık ve ölüme terk etme gibi ifadelerle çok sık karşılaşmıştır. Tweet'lerde yaşlılar marjinal olarak görülmüş, argo, kırıcı ve kaba ifadeler kullanılmış, yaşlıların umreye gitmeleri sebebiyle virüsün ülkeye yayıldığı iması yapılmış ve gençler kendilerini korumak için kezzapla gezmek, yaşlıları pala ile kovalamak gibi önlemler almaya yönelik birbirlerine Twitter üzerinden yorumlar yapmışlardır. Ayrıca çalışmayan, ekonomiye katkısı olmadığı düşünülen yaşlılar "işe yaramaz" olarak görülmüş ve ölmeleri dünyanın temizlenmesi olarak değerlendirilmiştir.

Bunun yanında paylaşılan tweet'lerde siyasi söylemlerle de karşılaşmıştır. Gençler, iktidara yönelik eleştirilerini yaşlılar üzerinden yapmış ve yaşlıların COVID-19'dan ölmeleri sonucunda iktidarın değişeceği yorumunda bulunarak yaşlıların ölmesini gerekli olarak görmüşlerdir. Özellikle yaşlılar ve gençler arasında var olan ve her geçen gün artan kuşaklararası çatışmanın siyasi boyutları çalışılması gereken başka bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılar ve gençler arasında oluşan gerilimin siyasi nedenleri, bu nedenlerin iktidar partisiyle olan ilişkisi ve değişen yaşlılık algısı siyaset sosyolojisi üzerinden de değerlendirilmeye sunulmalıdır.

Analizler sonucunda, modernleşmeyle birlikte meydana gelen kentleşme ve sanayileşmenin toplumsal yapıları ve kültürel değerleri dönüşüme uğrattığı bir kez daha görülmüştür. Giddens’a göre (2012) modernlik, modern toplumu ve endüstriyel uygarlığı aynı anda anlatan, 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ancak çok kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan, toplumsal yaşamı ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda modernlik toplumsal, siyasal, ekonomik hatta kültürel anlamda pek çok alanda hissedilen bir ifadedir. Dolayısıyla modernleşmeyle birlikte hayatın tüm alanına etki eden toplumsal yapılar kültürel değerlerimizi de etkilemiş ve hayatımızda önemli bir yere sahip olan yaşlılık algısı konusu da bu durumdan nasibini almıştır. Özellikle, yaşlılara dair toplumsal bakış açısının da değişmeye başladığı, Türk kültüründe yaşlıların, saygının ve tecrübenin, yol göstermenin, bilgeliğin sembolü olarak görülürken, kapitalist sistemin getirileriyle çalışmayan, elden ayaktan düşen, ülkeye yük olan, işe yaramazlığın sembolü olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Bu durumun COVID-19 pandemisiyle birlikte kendini daha da hissettirir bir hal aldığı görülmüştür. Hâlihazırda yaşlılara yönelik var olan olumsuz söylem ve davranışlar, hem ilk zamanlarda vaka ve ölüm sayılarına dair açıklamaların “yaşlılar” özelinde yapılması hem de medyanın haberlerde yaşlıların kurallara uymadığı, sorumluluk almadığı ve anlayışsız davrandığını vurgulamasının da etkisiyle artmış, kuşaklararası çatışmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum hükümet yetkililerinin de dikkatini çekmiştir. Vaka sayıları ve ölümler açıklanırken “yaş faktörü” üzerinde durulmamaya başlanmış, Twitter üzerinden yapıcı, yaşlılara yönelik saygı ve sevgiyi teşvik eden tweet’ler paylaşılmıştır.

Ülke genelinde kuşaklararası çatışmanın COVID-19 döneminde gözle görülür şekilde artması, hükümet yetkililerini panik ve depresyon havasını azaltmak anlamında mücadele etmeye yöneltmiştir. Bunlardan biri de, aşılama çalışmalarında ilk olarak yaşlıların aşılana başlanmasıdır. Çin’den gelen CoronaVac aşısının ilk olarak 13 Ocak 2021’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’ya yapılmasıyla birlikte aşı takviminde ilk sıranın sağlık çalışanları ile 65 yaş ve üzeri bireylerde olduğu duyurulmuştur. Bu doğrultuda, aşı randevusu alan ve evlerinde aşı olmak isteyen her yaşlı vatandaş için sağlık çalışanları tarafından aşılama faaliyetlerinin yapılacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca, huzurevlerinde yaşlı bakım hizmeti alan her yaşlı vatandaş da bulundukları yerlerde randevuyla aşılana başlanmıştır. Bu anlamda aşı önceliğinin yaşlı vatandaşlara verilmesiyle ülke genelinde yaşlılara saygının ve sevginin artırılması

amaçlanmıştır. Bunun yanında Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, yaşlı vatandaşların aşılama sürecinde Twitter hesabından büyüklerin kıymetinin bilinmesi gerektiği ve onları korumanın sorumluluğumuzda olduğuna dair paylaşımlar yapmıştır.

Bunun yanında sosyal medyada her geçen gün artan ve yaşlıları hedef alan söylemler, İletişim Başkanlığı (2020) tarafından “Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu”nun hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Kılavuzda, sosyal medyanın kısa tarihinden avantajları ve dezavantajlarına, sosyal medya kullanım önerilerinden sosyal medyada ırkçılık, nefret ve öteki söylemine kadar pek çok konuda öğretici açıklamalarda bulunulmuştur. Kılavuzun yayınlanma tarihinin Mayıs 2020’yi işaret etmesi, sosyal medyada yaşlılara yönelik artan damgalama, ötekileştirme ve nefret söylemlerini engellemeye yönelik bir faaliyeti kapsadığını göstermekte ve kılavuzda özellikle sosyal medyanın sosyolojik yönleri üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir.

Bu çalışmayla birlikte özellikle COVID-19 döneminde, kültürel değerlerimizin farkında varmak ve saygı, sevgi ortamını yeniden kurmak için birtakım önerilerde bulunmanın gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, sivil toplum kuruluşlarının hükümet ile el ele vererek yaşlı vatandaşlar ile gençler arasında var olan kuşaklararası çatışmayı giderecek çalışmalar yapmasının gerekli oluşudur. Ulus’un (2020, 1160), “Kuşaklararası Çatışma Bağlamında Gençlerin Yaşlılara Eleştirel Bakışı: Bir Örneklem, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmada, gençlerin yaşlıları huysuz, her şeyi bildiklerini sanan, cahilliklerini kabul etmeyen, memnuniyetsiz, dinlemeden çok konuşan insanlar” olarak gördükleri ve saygıyla yaklaşılması gereken yetişkin bireyler olarak değerlendirmedikleri anlaşılmaktadır. Yapılan bu çalışmayla birlikte de gençlerin COVID-19 döneminde paylaştıkları tweet’lerden yaşlıları evde oturması gereken insanlar, pandemide gençleri korumak için kendilerinden fedakârlık etmesi gereken, ekonomik bir getirisi olmadığı için yük olarak görülen bireyler olarak ifade ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla gençler ve yaşlılar arasındaki mesafe ve sorunlar dikkat çekici bir boyut olarak sunulmakta ve bu sorunların çözülmesi önem arz etmektedir.

Bunun yanında özellikle pandemi döneminde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çalışan sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı istihdamının artırılmasının zorunluluğu bir kez daha anlaşılmıştır. Sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi gençler ve yaşlılar arasındaki

kuşaklararası çatışmanın engellenmesi için önemlidir. Uzmanlar tarafından yapılacak sosyoloji ve psikoloji destekli her faaliyet, gençler ve yaşlılar arasındaki sevgi, saygı ve dayanışma bağlarını kuvvetlendirecek, her genç ve yaşlı topluma yeniden kazandırılacaktır. Ayrıca, yaşlı vatandaşların hem pandemi döneminde hem de pandemi sonrasında bakımının tıbbi bakımla sınırlı olmadığı bilinmelidir. Dolayısıyla yaşlı vatandaşların sağlıklarının korunması, manevi huzurlarının sağlanmasıyla da mümkün olmaktadır. Yaşlı vatandaşlara yönelik danışmanlık hizmetlerinin kurulması, her yaşlı vatandaş ile özel olarak ilgilenecek sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi ülke geleceğinin sağlam temeller üzerine atılması için de önemlidir.

Her alanda olduğu gibi kuşaklararası çatışmanın engellenmesi konusunda ailenin önemi oldukça fazladır. Gençlerin aileden gelen inanışları ve yetiştirilme tarzlarının yaşlılara olan bakışı yansıttığı düşünülebilir. Bu anlamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından aile, gençler, yaşlılar ve yaşlılarla iletişim gibi konular üzerine eğitici programlar yapılmalı kılavuzlar hazırlanmalı, kamuoyu bu konu üzerine bilgilendirilmelidir.

İncelenen literatür ve analizler sonucunda anlaşılan başka bir konu ise, COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı vatandaşların gündemden yeterince haberdar olmadığıdır. Özellikle 21 Mart 2020’de İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge ile 65 yaş ve üzeri vatandaşlarla kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasağından bazı vatandaşların haberdar olmadığı ve yasağa rağmen dışarıya çıkan yaşlıların olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda yaşlı vatandaşların iletişim araçlarına ulaşım konusunda denetiminin sağlanması gerekmekte ve özellikle gününün büyük bir çoğunluğunu evinde geçiren yaşlı vatandaşlar için iletişim araçlarına erişim noktasında sıkıntı yaşayanların sıkıntılarının giderilmesi zorunlu bir hal almaktadır.

Son olarak, kuşaklararası çatışmayı gidermek, ülkenin geleceğine kültürel değerlerimizi aşlamak, yaşlılara karşı saygı ve sevgiyi artırmak amacıyla okullarda “yaşlılık sosyolojisi” derslerinin müfredata girmesi gerekmektedir. Ders kapsamında huzurevleri ziyaret edilmeli, yaşlılar ve gençler arasındaki sevgi, saygı ve dayanışma bağları kurulmaya çalışılmalıdır. Çocuklar ve gençler okul sıralarından itibaren yaşlılara karşı saygı ve sevgiyi içselleştirmeli, Türk kültüründe yaşlının yerini

öğrenerek, geleceğin inşasının yaşlılar olmadan mümkün olmadığını bilincine varmalıdırlar. Bu bilinç ise ancak eğitimle sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbal, Alev. “Türkiye’de Sağlık Alanında Dönüşüm: Sembolik Güç ve Sembolik Şiddet İlişkisi”. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Akın, Galip, Başak Koca Özer, Timur Gültekin. “Yaşlı Yaşlanmasının Evrimsel Yönü”. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**. c.2 s.1(2002): 57-66.
- Altın, Zeynep. “COVID-19 Pandemisinde Yaşlılar”. **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**. c.30 s. 2(2020):49-57.
- Arastaman, Gökhan, Fidan Tuncer, İnci Öztürk Fidan. “Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme.” **YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)**. c.15 s.1(2018): 37-75.
- Arık, Ferhat, Avşar Işık Arık. “Grounded Teori Metodolojisi ve Türkiye’de Grounded Teori Çalışmaları”. **Akademik Bakış Dergisi**. s.58(2016): 285-309.
- Arkonaç, Sibel A. 2017. **Psikolojide Söz ve Anlam Analizi Niteliksel Duruş**. İstanbul: Hiperyayın.
- Arpacı, Fatma. 2005. **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık**. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arun, Özgür. “Çağdaş Türkiye’de Yaşlılık ve Eşitsizlik”. **Akdeniz İnsan Bilimleri Dergisi**. c.6 s.2(2016):29-48.
- Aslan, Recep. “Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve COVID-19”. **Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi**. c.8 s.85(2020):35-41.
- Aslan, Vedat Ulvi. “Simmel’in Toplum ve Öznellik Kavramları Üzerine”. **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**. s.21(2016). 197-216.
- Ataç, Adnan, Muharrem Uçar. “Önemli Bulaşıcı Hastalıklar ve Yaşam Sürelerine Etkileri”. **Bilim Tarihi Araştırmaları: Salgın Hastalıklar Tarihi**. s.2(2006): 33-42.
- Atlas Dergisi. [17.08.2020]. COVID-19 Salgını Kronolojisi. <https://www.atlasdergisi.com/gundem/covid-19-salgini-kronolojisi.html>
- Bal, Hüseyin. 2016. **Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekliler)**. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- _____. 2017. **Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri**. 3.bs. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

- Bal, Nazar. "Instagramda Anneliğin Sunumu Üzerine Sosyolojik Bir Analiz". Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Baş, Türker, Ulun Akturan. 2008. **Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi**. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Başkale, Hatice. "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**. c.1 s.9(2016):23-28.
- Baran, Aylin Görgün. 2004. "Yaşlılık Sosyolojisi". **Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar ve Çözümler**. ed. Velittin Kalıncara. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- _____. 2016. "Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık". **Yaşlılık Sosyolojisi**. ed. Harun Ceylan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- _____. Galip Akın, Neriman Aral, Gülen Baran, Velittin Kalıncara, Yasemin Özkan. 2005. **Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bayrak, Fatma. "Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım". Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2018.
- Bayraktutan, Günseli, Aslı Aydemir Telli, Mutlu Binark, Tuğrul Çomu, Burak Doğu, Gözde İslamoğlu. "Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nicel- Nitel Arayüzey İncelemesi". **Selçuk İletişim Dergisi**. c.7 s.3(2012): 5-29.
- BBC News Türkçe. [17.04.2021]. Koronavirüs: İngiltere’de ‘Çok Sayıda Yaşlı Evlerinde Tek Başına Ölü Bulundu, Cesetleri İki Hafta Sonra Bulundu’. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52961928>
- BBC News Türkçe. [18.04.2021]. Koronavirüs Salgını: İspanya’da Terk Edilmiş Huzurevlerinde Kalan Yaşlılar Yataklarında Ölü Bulundu. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700>
- BBN Haber. [19.03.2020]. Yaşlılar Uyarıları Dikkate Almayınca, Son Çare Banklar Söküldü. <https://www.bbnhaber.com.tr/yasli-lar-uyarilari-dikkate-almayinca-son-care-banklar-sokuldu>
- Becker, Howard S. 2013. **Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması**. çev. Levent Ünsaldı, Şerife Geniş. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Berg, Bruce L. Howard Lune. 2019. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 4. bs. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Beyaz Gazete. [12.09.2020]. CHP’li Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan’dan Kan Donduran Koronavirüs Sözleri. <https://beyazgazete.com/video/webtv/guncel-1/chp-li-bolu-belediye-baskani-tanju-ozcan-dan-kan-donduran-koronavirus-sozleri-866879.html>

- Bingöl, Berna Ak, Armağan Türk, Rengin Ak. "COVID-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları". **Turkish Studies**. c.4 s.15(2020): 189-200.
- Birkök, Mehmet Cüneyt. **Sosyolojik Düşünme ve Metodoloji**. İstanbul: Elektronik Sürüm 1.6, 1998. <http://self.gutenberg.org/> [10.04.2021].
- Blumer, Herbert. 1969. **Symbolic Interactionism**. London: University of California Press.
- Bogdan, Robert C., Sari Knopp Biklen. 1992. **Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods**. Boston: Ally and Bacon.
- Bryman, Alan. 2012. **Social Research Methods**. 4. bs. New York: Oxford University Press.
- Budak, Fatih, Şerif Korkmaz. "COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği". **Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi**. s.1(2020):62-79.
- Buz, Sema. "Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı". **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. c.14 s.53(2015):268-278.
- Büyükkantarcıoğlu, Sakibe Nalan. "Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi". **Haberî Eleştirmek**. ed. Ömer Özer. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2012:161-198.
- Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel. 2018. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. 24. bs. Ankara: Pegem Akademi.
- Charmaz, Kathy. 2015. **Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması: Nitel Analiz Uygulama Rehberi**. 2.bs. çev. Rabia Hoş. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Chauhan, Neeraj, Meena Jaggi, Murali M. Yallapu, Subhash C. Clahuan. "COVID-19: Fighting the Invisible Enemy with MicroRNAs". **Expert Review of Anti-infective Therapy**. c.19 s.2(2021):137-145.
- Creswell, John W. 2013. **Nitel Araştırma Yöntemleri**. çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çelik, Hilal, Halil Ekşi. "Söylem Analizi". **Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. c.1 s. 27(2008): 99-117.
- _____. 2015. **Gömülü Teori- Nitel Desenler**. İstanbul: Edam Yayınları.
- Çilingiroğlu, Nesrin, Simge Demirel. "Aging and Ageism". **Turkish Journal of Geriatrics**. c.7 s.4(2004):225-230.
- Dabbs, James M. Jr. 1982. "Varieties of Qualitative Research". **Making Things Visible**. ed. J. Van Maanen. Beverly Hills, CA: Sage.

- Demir, Zerrin. “Bir Dini Söylem Analizi (Psikolojik Bir Yaklaşım)”. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Denzin, Norman K. 1978. **Sociological Methods A Sourcebook**. New York-London: McGraw-Hill International Edition.
- Deyimler.com. [26.05.2021]. Deyimler Sözlüğü. <http://deyimleri.com/deyim/cirasini-yakmak/>
- DHA [25.03.2020]. Tepki Çeken Videodaki ‘İhsan Amca’ İlk Kez Konuştu: Şikâyetçi Değilim. <https://www.dha.com.tr/yurt/teпки-ceken-videodaki-ih-san-amca-ilk-kez-konustu-sikayetci-degilim/haber-1762628>
- Dillaway, Heater, Mary Byrnes. 2014. Başarılı Yaşlanmayı Yeniden Düşünmek. **Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş**. çev. Suzan Yazıcı. der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Dirini, İlden, Gökçe Özsu. 2020. COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporu. Alternatif Bilişim Derneği.
- Dönümcü, Şadiye. [17.04.2021]. COVID-19 ve Dünya’da Yaşlıların Durumu. <https://m.bianet.org/bianet/toplum/223450-covid-19-ve-dunyada-yaslilarin-durumu>
- Ercan, Gülsüm Songül, Pınar Danış. “Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. c.6 s.2(2019):527-552.
- Ercan, Merve, Aylin Arıcı. “COVID-19 Pandemi Sürecinin Yaşlılar Üzerindeki Biyo-Psiko-Sosyal Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. **Journal of ADEM**. c.1 s.3(2020):5-22.
- Ergun, Doğan. 2005. **Sosyoloji ve Tarih**. 4.bs. Ankara: İmge Kitapevi.
- Ertuğay, Recep. “Hadislerde Yaşlıların Konumu”. **Din ve Bilim Dergisi**. c.3 s.1(2020): 51-62.
- Esendemir, Şerif, Banu Demirbaş. “A Discourse Analysis on the COVID-19 Process And Older Adults in Turkey: Twitter Example”. **World Conference on Pandemic Studies-1**, 1 Mayıs 2021. International Association Publishers, 2021: 7-11.
- Euronews. [17.04.2021]. İtalya’da COVID-19’dan Ölen Yaşlıların ‘Vazgeçilemez Değiller’ Yorumunu Yapan Vali Özür Diledi. <https://tr.euronews.com/2020/11/01/italya-da-covid-19-dan-olen-yasl-lar-n-vazgecilemez-degiller-yorumunu-yapan-vali-ozur-dile>
- _____. [18.04.2021]. Fransa’da Bir Yaşlı Bakım Evi: COVID Testinin Geciktirilmesi Onlarca Kişinin Hayatına Mal Oldu. <https://tr.euronews.com/2020/04/17/fransa-da-bir-yasl-bak-m-evi-covid-testinin-geciktirilmesi-onlarca-kisinin-hayat-na-mal-ol>
- _____. [18.04.2021]. Fransız Milletvekili: Yaşlı Bakım Evlerindeki Covid-19 Hastalarının Ölmelerine Göz Yumduk. <https://tr.euronews.com/2020/04/12/fransiz-milletvekili-yasli-bakim-huzurevlerindeki-covid-19-hastalari-olumune-goz-yumduk>
- Fişek, Nusret. [15.04.2021]. Sağlık Hizmetleri ve İşçi Sağlığı Ailelerinin Sağlık Sorunları. Prof. Dr. Nusret Fişek’in Kitaplaşmamış Yazıları-1.

https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/33.html#:~:text=1.,iyilik%20hali%20sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20bilinen%20y%C3%B6n%C3%BCd%C3%BCr.

- Fraenkel, Jack R., Norman E. Wallen. 2009. **How to Design and Evaluate Research in Education**. 7th ed. New York: McGraw-Hill International Edition.
- Gadamer, Hans Georg. 1995. Hermeneutik. **Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar**. çev.Doğan Özlem. İstanbul:Ark Yayınları.
- Geçtan, Engin. 2020. **Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar**. 24. bs. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Georg, Simmel. 2009. **Bireysellik ve Kültür**. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, Antony. 2012. **Modernliğin Sonuçları**. çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____. 2019. **Sosyoloji: Başlangıç Okumaları**. çev. Günseli Altaylar. 7. bs. İstanbul: Say Yayınları.
- _____. Philip W. Sutton. 2014. **Sosyolojide Temel Kavramlar**. çev. Ali Esgin. Phoenix Yayınları.
- Glaser, Barney G., Strauss Anselm L. 1967. **Discovery of Grounded Theory**. A Division of Transaction Publishers.
- Goetz, J. P., M. D. LeCompte. 1984. **Etnography and Qualitative Design in Educational Research**. Orlando: Academic Press.
- Goffman, Erving. 2020. **Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar**. çev. Levent Ünsaldı, Şerife Geniş, Suphi Nejat Ağırnaslı. 5.bs. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Guba, Egon G., Yvonna Sessions Lincoln. “Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry”. **Educational Communication and Technology Journal**. c. 30 s.4(1982): 233-252.
- Günay, Mustafa. “Düşünce ve Kültür Tarihinde Hermeneutik Gelenek”. **Doğu Batı Dergisi**. s.19 (2002):83-103.
- Günay, V. Doğan. 2018. **Söylem Çözümlemesi**. 2. bs. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Gürsoy Çuhadar, Seyran. “Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks İçin Türkiye Önerileri”. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**. s.79(2020): 361-397.
- Haberler. [23.03.2020]. Eve Gitmemek İçin Bastonuyla Direndi. <https://www.haberler.com/eve-gitmemek-icin-bastonuyla-direndi-13043750-haberi/>
- Habertürk. [10.05.2020]. 65 Yaş ve Üstü Yeniden Evlerinde. <https://www.haberturk.com/bu-saati-bekliyorlard-65-yas-ve-ustu-sokaklarda-2674116>
- Hagnighaat, Rahman. “A Unitay Theory of Stigmatisation: Pursit of Self-Interest and Routes to Destigmatisation”. **British Journal of Psychiatry**. s.178(2001): 207-215.

- Hira, İsmail. "Max Weber'in Yöntem Anlayışı". **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**. s.2(2000). 45-58.
- Hogg, Michael A., Graham M Vaughan, 2017. **Sosyal Psikoloji**. 7.bs. çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez. Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Hürriyet.[07.09.2020b]. Korona Oldum Ama Kimseler Duymasın. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fulya-soybas/korona-oldum-ama-kimseler-duymasın-41604582>
- _____. [25.03.2020a]. İhsan Amca İlk Kez DHA'ya konuştu: Şikâyetçi Değilim. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/video-cok-tepki-cekmisti-ihsan-amca-ilk-kez-konustu-sikayetci-degilim-41477615>
- İlgar, Mehmet Zeki, Semra Coşgun İlgar. "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori (Temellendirilmiş Kuram)". **İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. c.2. s.3 (2013):197-247.
- İmer, Kamile, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy. 2011. **Dilbilim Sözlüğü**. 3. bs. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İnce, Celal. "Afetlerde Sosyal Savunmasız Bir Grup Olarak Yaşlılar: COVID-19 Örneği". **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**. c.7 s.9(2020): 184-198.
- Johnstone, Barbara. 2002. **Discourse Analysis**. 2nd. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jones, Michael, Irit Alony."Guiding the Use of Grounded Theory in Doctoral Studies: An Example from the Australian Film Industry". **International Journal of Doctoral Studies**, s.6 (2011): 95-114.
- Kabataş, Banu. 2020. "COVID-19 Salgınında Vaka Yönetimi ve Yaşlılar". **COVID-19 Salgınında Vaka Yönetimi**. ed. Veli Duyan. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi: 75-113.
- Kadioğlu, Merve, Nevin Hotun Şahin. "Stigmatizasyon (Damgalama) ve Kadın". **Sağlık ve Toplum Dergisi**. c.25 s.3(2016): 3-9.
- Kalaycıoğlu, Sibel, Cengiz Kurtuluş, Önder Küçükural, Uğraş Ulaş Tol. 2003. **Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri**. Ankara:Türkiye Bilimler Akademisi Raporları 5.
- Karaduman, Sibel. "Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif". **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. c.4 s.2(2017): 31-46.
- Kaya, Mahmut. "Koronavirüs Salgınında Yaşlılar Nasıl Hedef Haline Geldi?". **Seta|Perspektif**. s.271(2020):1-4.
- Keat, Russel, John Urry. 2001. **Bilim Olarak Sosyal Teori**. çev. Nilgün Çelebi. 3. bs. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kocabaşoğlu, Neşe, Süheyla Aliustaoğlu. "Stigmatizasyon". **Yeni Symposium**. c.41 s.4(2003): 190-192.
- Kolland, Franz. 2017. Eğitimsel Gerontoloji Yaşlanan Toplumlarda Yaşam Boyu Öğrenme. **Gerontoloji Disiplinlerarası İşbirliği Cilt 1**. ed. İsmail Tufan, Mithat Durak. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Krefting, Laura. "Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness". **The American Journal of Occupational Therapy**. c.45 s.3(1991):214-222.
- Kurt, Esra Vona. "Kentsel Hareketlerden 'Gezi Parkı Eylemlerinin' Yazılı Medyada Temsili". Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Küçüksakarya, Esra. "Habertürk ve Yeni Akit Gazetelerinde Yükleme Stratejileri: Söylem-Tarihsel Yöntem Temelli Bir İnceleme". **Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi**. c.2 s.2(2020): 45-54).
- Layder, Derek. 2014. **Sosyal Teoriye Giriş**. 4.bs. çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Küre Yayınları.
- Medya Akademi. [07.05.2020]. 2020 Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları. <https://medyaakademi.com.tr/2020/02/03/2020-sosyal-medya-kullanici-sayilari/>
- Miles, B. Matthew, A. Michael Huberman. 2019. **Nitel Veri Analizi**. 3.bs. çev. Sadegül Akbaba Altun, Ali Ersoy. Ankara: Pegem Akademi.
- Milli Gazete. [04.03.2020]. Bakan Uyardı: Umreden ve Yurtdışından Dönerler İlk 14 Kuralına Uymalı. <https://www.milligazete.com.tr/haber/3688352/bakan-uyardi-umreden-ve-yurt-disindan-donenler-ilk-14-kuralina-uy mali>
- Milliyet. [25.03.2020a]. 'İhsan Amca İlk Kez Konuştu': 'Şikâyetçi Değilim'. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ihsan-amca-ilk-kez-konustu-sikayetci-degilim-6173641>
- _____. 65 yaş ve üzeri Yaşlılar Sokağa Çıkma Yasağına Uymadı! <https://www.milliyet.com.tr/gundem/65-yas-ustu-yasli-lar-sokaga-cikma-yasagina-uy madi-6171173>
- _____. Banklar Söküldü, Yaşlıların Verdiği Tepki Herkesi Şoke Etti. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/banklar-sokuldu-yasli-larin-verdigi-tepki-herkesi-soke-etti-6170667>
- _____. İstanbul'da İlginç Görüntü! Polisi Gören Yaşlı Adam Motosikletiyle Kaçtı. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/istanbulda-ilginc-goruntu-polisi-goren-yasli-adam-motosikletiyle-kacti-6171717>
- Morrow, Susan. "Quality and Trustworthiness in Qualitative Research in Counseling Psychology". **Journal of Counseling Psychology**. c.2 s.52(2005): 250-260.
- Morva, Oya. 2013. **Chicago Okulu Pratik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi**. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Müftüler, Habibe Gülsüm. "Modern Toplumda Yaş ve Yaş Ayrımcılığı". **Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**. c.2 s.2 (2018): 181-214.
- Neuman, W. Lawrence. 2006. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I-II**. 7.bs. çev. Sedef Özge. Ankara: YayınOdası Yayıncılık.
- Nevşehir Kent Haber. [23.03.2020]. Yaşlılar İle Baş Etmek İçin Banklar Söküldü. <https://www.nevsehirkenhaber.com/haber/5460182/yasli-lar-ile-bas-etmek-icin-banklar-sokuldu>

- NTV Haber. [19.03.2020]. Denizli’de Yaşlılar Önlemlere Uymayınca Belediye Bankları Söktü. https://www.ntv.com.tr/turkiye/denizlide-yasli-lar-onlemlere-uymayinca-belediye-banklari-soktu,WZgQpGiw9U-_RoHZm5nBmA
- _____. ABD’deki Yaşlı Bakımevlerinde 10 bin 217 Kişi Corona Virüsten Yaşamını Yitirdi. https://www.ntv.com.tr/dunya/abddeki-yasli-bakimevlerinde-10-bin-217-kisi-corona-virusten-yasamini-yitirdi,NZCctcGAXkWYscuNPJ9_2Q
- OECD. 1992. **Urban Policies for Aging Populations**. Paris: Head of Publication Service.
- Onur, Bekir. 1991. **Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik- Yaşlılık- Ölüm**. Ankara: V Yayınları.
- Özbölük, Tuğba, Yunus Dursun. “Pazarlama Araştırmalarında Paradigmal Dönüşüm ve Etnografinin Dijitale Evrimi: Netnografi”.**Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. s.46(2015): 227-249.
- Özer, Ömer. 2011. **Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri**. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- _____. “Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı Çerçevesinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğrencilerinin Twitter Kullanımı Üzerine Bir Analiz”. **Intermedia International E-Journal**. c.4 s.6(2017):40-58.
- Özmen, Şule Yüksel. “Türk Kültüründe Yaşlının Yeri ve Medyayla Yaşlılığın Değişen Konumu”. **Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**. s.100(2013): 110-119.
- Özmen, Sümeyye, Ramazan Erdem. “Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c.23 s.1(2018): 185-208.
- Özlem, Doğan. 2017. **Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji**. İstanbul: Notos Yayınları.
- Özyiğit, Şule, Mehmet Akif Ersoy, Haluk A. Savaş, Gülümser Sertbaş, Hamdi Tutkun, Selda Yüce. “ Hemşirelerin ve Hemşirelik Öğrencilerinin Şizofreniye İlişkin Tutumları”. **Yeni Symposium**. c.42 s.3(2004): 105-112.
- Patton, Michael Quinn. 2014. **Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri**. Ankara: Pegem Yayınları.
- Punch, Keith F. 2020. **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**. çev. Zeynep Akyüz, Dursun Bayrak, H. Bader Aslan. 5. bs. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ritchie, Jane, Jane Lewis. 2003. **Qualitative Research Practice- A Guide for Social Science Students and Researchers**. London: Sage Publications.
- Ritzer, George, Jeffrey Stepnisky. 2019. **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**. çev. İrmak Ertuna Howison. 5.bs. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sabah. [22.03.2020]. Son Dakika: Bankta Oturan Yaşlılara Su Dökerek ‘Koronavirüs Uyarısında’ Bulundular! <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/22/son-dakika-bankta-oturan-yasli-lara-su-dokerek-koronavirus-uyarisinda-bulundular>

- San, Coşkun. 1971. **Max Weber’de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi**. Ankara: Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Sarıkavak, Kazım. “Türk İslam Geleneğinde Yaşlılara Verilen Değer”. **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c.3 s.2(2017): 281-287.
- Scheyett, Anna. “The Mark of Madness, Social Work in Mental Health”. **Social Work in Mental Health**. c.3 s.4(2005): 79-97.
- Selek-Öz, Cihan, Sinan Balta. “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi”. **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**. c.22 s.1(2020):69-94.
- Senex İzleme. 2021a. Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İncelenmesi: Ocak Ayı Raporu. Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği.
- _____. 2021b. Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İncelenmesi: Şubat Ayı Raporu. Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği.
- _____. 2021c. Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İncelenmesi: Mart Ayı Raporu. Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği.
- _____. 2021d. Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İncelenmesi: Nisan Ayı Raporu. Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği.
- Semiz, Tarık, Buket Bora. [06.05.2021]. Sosyal Medya. <https://www.stb.org.tr/Dosyalar/Arastirmalar/sosyal-medya.pdf>
- Sevil, Hüseyin Tekin. 2005. **Yaşlılığın Sosyal Anatomisi**. Ankara: SABEV yayınları.
- Sevim. Kaan. “Sosyal Çalışma ve Damga”. **Sosyal Çalışma Dergisi**. c.4 s.1(2020): 44-54.
- Solmaz, Başak, H. Nur Görkemli. “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya ve Konya Kadın Dernekleri Örneği”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s.28(2012):183-189.
- Soysal, Gözde. “Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık”. **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**. c.7 s.5(2020): 290-301.
- Sözcü. [10.05.2020a]. Ve 65 Yaş ve Üzeri Vatandaşlar Günler Sonra Dışarı Çıktı. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-ve-65-yas-ve-uzeri-vatandaslar-gunler-sonra-sokaga-cikti-5805318/>
- _____. [10.08.2020b]. Coronalı Kaynana Düğüne Katılanları Yaktı. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/coronalı-kaynana-dugune-katılanlari-yakti-5979930/>
- _____. [21.03.2020c]. ‘Yaşlı İhbar Hattı’ Kuran AKP’li Belediye: Yaşlı Görürseniz Bizi Arayın!<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yasli-ihbar-hatti-kuran-akpli-belediye-yasli-gorurseniz-bizi-arayin-5694072/>
- _____. [22.03.220d]. Ve Resmen Başladı... Ceza da Durduramadı. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/ve-resmen-basladi-ceza-da-durduramadi-5694776/>
- Sözen, Edibe. 1999. **Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/ Güç ve Refleksivite**. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Swingewood, Alan. 2014. **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**. çev. Osman Akınhay. 4.bs. İstanbul: Mesele Kitapçısı.
- Şah, Umur. “Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar”. **Kültür Araştırmaları Dergisi**. s.7(2020):210-231.
- Şalom Gazetesi. [3 Haziran 2020]. Türkiye’nin Kovid-19 Kronolojisi. https://www.salom.com.tr/haber-115411-turkiyenin_covid19_kronolojisi.html
- Şentürk, Ünal. 2020. **Yaşlılık Sosyolojisi- Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri**. 2. bs. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Şişman, Mehmet. “Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Paradigma ve Yaklaşımlar”. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**. c.16 s.16(1998):395-422.
- Takvim. [12.09.2020]. CHP’li Tanju Özcan’dan Korona Hastalarıyla İlgili Kan Donduran Sözler: Bir Ayağı Çukurda Olan İnsanlardı. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2020/09/11/chpli-tanju-ozcandan-korona-hastalariyla-ilgili-kan-donduran-sozler-bir-ayagi-cukurda-olan-insanlardi>
- Taylor, Stephanie. “Debates in Discourse Research”. **Discourse as Data: A Guide for Analysis**. ed. Margaret Wetherell, Staphanie Taylor, Simeon J. Yates. London: Sage Publication, 2001: 5-49.
- TDK. [15.04.2021]. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Technocrazed. [01.09.2014]. 10 Negative Effects Of Social Media On Chidreen And Teenagers. <https://www.technocrazed.com/top-10-negative-effects-of-social-media-on-children-and-teenagers>
- Thornicroft, Graham. 2014. **Toplunun Reddetiği: Ruhsal Hastalığı Olan İnsanlara Karşı Ayrımcılık**. çev. Haldun Soygür. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Tuna, Muammer, Özden Tenlik. “Türkiye’de ve Dünyada Yaşlanma”. **Gerontoloji I**. ed. İsmail Tufan, Mithat Durak. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017: 3-26.
- Tuna-Uysal, Meryem, Gizem Tan Eren. “COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği”. **Turkish Studies**. c.15 s.4(2020): 1147-1162.
- Tuncel, Gülnihal, Hasan Uzun. “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme”. **Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. c.3 s.2(2019):309-334.
- TÜİK. [27.09.2019]. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574)
- _____. [22.04.2020]. İstatistiklerle Yaşlılar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>
- Türkiye Psikiyatri Derneği. [25.03.2020]. COVID-19 ve Damgalama. <https://psikiyatri.org.tr/uploadFiles/243202003110-DamgalanmaCOVID.pdf>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında

- İllerin Durumu.
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/9323/kitaptuerkiyede-yasli-lara-yonelik-hizmetler-kurumsal-ya%C5%9Fl%C4%B1-bak%C4%B1m%C4%B1-ve-illerin-durumu2018.pdf>
- _____. (2020a). TÜİK 2020 Yıl Sonu Yaşlılık Verileri.
https://ailevecalisma.gov.tr/media/67227/eyhgm_tuik_2020_yilsonu_yaslilik_verileri.pdf
- _____. (2020b). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2020-Ocak.
<https://ailevecalisma.gov.tr/media/37313/istatistik-bulteni-ocak-2020-1.pdf>
- _____. (2020c). 65 Yaş Üzeri Yaşlılar ve Kronik Hastalığı Bulunanlara Yönelik Koronavirüs (COVID-19) Bilgilendirme Rehberi- VI.
<https://ailevecalisma.gov.tr/media/46206/rehber-eyhgm-65-yas-uzeri-yaslilar-ve-kronik-hastalara-yonelik-koronavirus-bilgilendirme-rehberi.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020). Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu.
<https://www.iletisim.gov.tr/uploads/docs/SosyalMedyaKullanımKilavuzu.pdf>
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. [08.01.2014]. Gençlik ve Spor Bakanlığı Türkiye'nin En Kapsamlı Sosyal Medya Araştırmasını Yaptı.
<https://gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/3816/genclik-ve-spor-bakanligi-turkiyenin-en-kapsamli-sosyal-medya-arastirmasini-yapti.aspx>
- T.C. İçişleri Bakanlığı. [03.06.2020a]. 17-19 Nisan Tarihleri Arasında 30 Büyükşehir ve Zonguldak İl Sınırları İçerisinde Sokağa Çıkma Yasağı
<https://www.icisleri.gov.tr/17-19-nisan-tarihleri-arasinda-30-buyuksehir-ve-zonguldak-il-sinirlari-icerisinde-sokaga-cikma-yasagi>
- _____. [21.03.2020b]. 65 Yaş ve Üstü İle Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi. **65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi** (icisleri.gov.tr)
- _____. [03.07.2020c]. Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı.
<https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneye-ulasti>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. **Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 2014.
- T.C. Kütahya Belediyesi. [30.03.2020]. COVID-19'a Karşı Banklar Söküldü.
<https://www.kutahya.bel.tr/haber.asp?id=3690>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. [03.06.2020a]. Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu.
<https://covid19.saglik.gov.tr/>
- _____. [03.06.2020b]. COVID-19 Nedir?. <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- _____. [03.06.2020c]. <https://acilafet.saglik.gov.tr/Eklenti/37175/0/COVID-19rehberipdf.pdf>
- Ulus, Tümer. "Kuşaklararası Çatışma Bağlamında Gençlerin Yaşlılara Eleştirel Bakışı: Bir Örneklem, Sorunlar ve Çözüm Önerileri". **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**. c.16 s.28(2020): 1154-1182.

- Uncu, Baran Alp. (2018). KONDA Seçmen Kümeleri- AKP Seçmenleri. https://konda.com.tr/wpcontent/uploads/2018/05/KONDA_SecmenKumeleri_AkParti_Secmenleri_Mayis2018.pdf
- United Nations. [21.04.2021]. Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Older Persons. <https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2020/05/COVID-Older-persons.pdf>
- Üçok, Alp. “Şizofreni Hastası Nasıl Damgalanır?”. **Klinik Psikiyatri Dergisi**. c.6 s.1(2003): 3-8.
- Van Dijk, Teun A. “Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity”. **Methods of Critical Discourse Analysis**. ed. Ruth Wodak, Michael Meyer. London: SAGE Publications, 2001: 95-120.
- Van Dijk, Teun A. 2010. “Söylem ve İktidar”. **Nefret Suçları ve Nefret Söylemi**. çev. Pınar Uygun. ed. Ayşe Çavdar, Aylin B. Yıldırım. İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Wallance, Ruth A, Alison Wolf. 2020. **Çağdaş Sosyoloji Kuramları-Klasik Geleneğin Genişletilmesi**. 8.bs. çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weber, Max. “Some Categories of Interpretative Sociology”. **Sociological Quarterly**. s.22 (1981):151-180.
- Webster. [25.04.2021]. Ageism. <https://webster.edu/woolfm/ageism.html>
- WHO. [18.04.2021]. Active Ageing: A Policy Framework. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=F913229345B3EBBADBEA3B021A3A1F79?sequence=1
- _____. [15.04.2021]. International Health Conference New York: 19 Haziran-22 Temmuz. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85573/Official_record2_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- _____. [15.04.2021]. Rolling Updates on Coronavirus Disease (COVID-19). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>
- Worldometer. [03.06.2020]. COVID-19 Coronavirus Pandemic. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Yasin, Yeşim. [25.04.2021]. Kırılgan Gruplar ve COVID-19; Yaşlılar. Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part53.pdf
- Yenen, Osman Şadi. “Epidemi ve Pandemi”. **Pandemi ve COVID-19**. ed. Osman Şadi Yenen, Selim Badur. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020:98-128.
- Yeni Şafak. [12.09.2020]. Bırakın Ölsünler: CHP’li Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan’dan Kan Donduran Koronavirüs Sözleri. <https://www.yenisafak.com/gundem/birakin-olsunler-chpli-bolu-belediye-baskani-tanju-ozcandan-kan-donduran-koronavirus-sozleri-3566844>

- Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek. 2016. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 10.bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Hanzade Aslan. “Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s.48(2016): 79-89). .
- Zastrow, Charles, Karen K. Kirst- Ashman. 2015. **İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II Yetişkinlik- Yaşlılık**. çev. Erdem Türközü, Büşra Alparslan. Ankara: Nika Yayınları.

EKLER

EK-1: COVID-19' un Dünya Üzerinde 31 Aralık 2019- 3 Haziran 2020 Tarihleri Arasında Yayılışı (Budak, Korkmaz, 2020; Atlas Dergisi, 2020;T.C. Sağlık Bakanlığı,2020c; WHO, 2020).

- 31 Aralık 2019: Çin, Vuhan'da 41 kişide tespit edilen zatürre benzeri bir hastalığın ortaya çıktığını duyurdu.
- 1 Ocak 2020: ABD, virüsün Vuhan'daki deniz ürünlerinin satışının yapıldığı bir pazardan yayılmış olabileceğini duyurdu.
- 5 Ocak 2020: Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Çin'e seyahatleri durdurmaya gerek olmadığını duyurdu.
- 7 Ocak 2020: Çin, hastalığa koronavirüs ailesinden yeni bir virüsün yol açtığını duyurdu ve virüse 2019-nCoV adı verildi.
- 11 Ocak 2020: Çin'de koronavirüsten 61 yaşındaki bir bireyin ilk ölümü gerçekleşti.
- 13 Ocak 2020: Tayland, ülkeye gelen bir Çinli kadında koronavirüs saptadı.
- 15 Ocak 2020: Japonya'da ilk koronavirüs vakasına rastlandı.
- 20 Ocak 2020: Güney Kore'de ilk koronavirüs vakasına rastlandı.
- 21 Ocak 2020: Salgın, ABD ve Avustralya'ya sıçradı.
- 22 Ocak 2020: Vuhan karantinaya alındı.
- 23 Ocak 2020: Dünya Sağlık Örgütü, salgının uluslararası bir planda acil durum ilan edecek düzeyde olmadığını duyurdu.
- 25 Ocak 2020: Avrupa'da ilk iki vaka Fransa'da görüldü.
- 30 Ocak 2020: Dünya Sağlık Örgütü, küresel çapta acil durum çağrısı yaptı.
- 31 Ocak 2020: İtalya'da ilk vaka görüldü.
- 2 Şubat 2020: Çin dışında ilk ölüm Filipinlerde gerçekleşti.
- 5 Şubat 2020: Türkiye, Çin ile karşılıklı uçuşları durdurma kararı aldı.
- 7 Şubat 2020: Çin'de salgını ilk haber veren doktorlardan olan Dr. Li Wenliang hastalığa yenik düştü.

- 11 Şubat 2020: Bu tarihe kadar 115 kişinin ölümüne sebep olan hastalığa COVID-19 adı verildi.
- 14 Şubat 2020: Afrika kıtasında ilk vaka Mısır'da görüldü. Aynı tarihte, Asya dışında ilk ölüm Fransa'da gerçekleşti.
- 17 Şubat 2020: Dünya Sağlık Örgütü, toplu alanlarda bir araya gelinmemesi konusunda uyarıda bulundu.
- 19 Şubat 2020: İran, ilk COVID-19 vakasını duyurdu.
- 20 Şubat 2020: Türkiye'ye komşu ülkelerden biri olan İran'da iki ölüm gerçekleşti.
- 22 Şubat 2020: İtalya'da ilk ölüm gerçekleşti.
- 23 Şubat 2020: Türkiye'nin İran sınırı kapatıldı.
- 24 Şubat 2020: İtalya, Avrupa'da salgından en çok etkilenen ülke olarak liste başına geçti.
- 26 Şubat 2020: Türkiye'ye komşu ülkelerden biri olan Yunanistan'da ilk vaka görüldü. Aynı tarihte, Brezilya'da tespit edilen ilk vaka ile virüs, Latin Amerika'da ilk kez görüldü.
- 27 Şubat 2020: Japonya'da COVID-19 hastalığını yenen bir kadının yeniden hastalığa yakalandığı duyuruldu.
- 29 Şubat 2020: ABD'de ilk ölüm gerçekleşti ve Türkiye İtalya, Irak ve Güney Kore uçuşlarını yasakladı.
- 3 Mart 2020: Türkiye'de umreden dönen ilk katile, havaalanında sağlık kontrollerinin yapılmasının ardından 14 gün izole olmaları şartıyla evlerine gönderildi. Aynı tarihte, Dünya Sağlık Örgütü, koruyucu kıyafet ve cihazlardaki eksikliği gidermek için üreticilere, üretimi yüzde 40 artırma çağrısı yaptı.
- 5 Mart 2020: İngiltere'de Boris Johnson, bir TV programına katılarak konuklarla tokalaştı ve bir hafta sonra "sürü bağışıklığı" uyguladıklarını açıkladı. Aynı tarihte, Suudi Arabistan'da ilk vaka görüldü.
- 6 Mart 2020: İngiltere, İsviçre ve Hollanda'da ilk ölümler gerçekleşti.
- 7 Mart 2020: Latin Amerika'da ilk ölüm Arjantin'de gerçekleşti. Aynı tarihte, toplam 100 ülkeye salgının yayıldığı duyuruldu.
- 9 Mart 2020: İtalya'da toplam ölü sayısı 463'e yükseldi ve ülke geneli karantina altına alındı.

- 10 Mart 2020: Almanya, virüsün yayılmasını engellemek için kalabalık etkinliklerin düzenlenmesinin yasaklandığını duyurdu.
- 11 Mart 2020: Türkiye’de ilk vaka açıklandı ve Dünya Sağlık Örgütü salgının küresel salgın boyutunda olduğunu söyleyerek COVID-19 salgınını “pandemi” olarak ilan etti. Aynı tarihte ABD, uçuş yasaklarını tüm Avrupa’yı kapsayacak şekilde genişletti.
- 13 Mart 2020: Birleşmiş Milletler, Dayanışma Müdahale Fonunu duyurdu. Dünya Sağlık Örgütü, salgının merkezinin Avrupa olduğunu ilan etti.
- İspanya’daki vaka sayısında rekor bir artış gözlemlendi ve tüm ülke karantinaya alındı.
- 16 Mart 2020: İlk deneysel aşılama yapıldı.
- 17 Mart 2020: Avrupa Birliği, 30 günlük seyahat kısıtlamasını yürürlüğe koydu.
- 18 Mart 2020: İtalya, Fransa ve İspanya’dan sonra ülke genelinde karantina ilan eden dördüncü ülke Belçika oldu. Kanada ve ABD, ortak sınırlarında seyahat kısıtlamasına gitti. Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19’a karşı etkili tedavi yöntemlerinin araştırılabilmesi amacıyla kapsamlı bir çalışma olan Dayanışma Denemesini duyurdu.
- 19 Mart 2020: İtalya’da toplam ölü sayısı Çin’i geride bıraktı. Aynı tarihte Çin, salgının başladığı günden beri ilk defa yerel bir vaka bildirmedi. Avustralya ve Yeni Zelanda sınırlarını kapatma kararı aldı. İtalya toplamda 3 bin 405 ölüm raporlayarak ölü sayısında Çin’i geride bıraktı.
- 21 Mart 2020: Sri Lanka ve Ürdün, ülke geneli sokağa çıkma yasağı ilan etti. Vuhan’da üst üste üç gün boyunca vaka tespit edilmemesinden dolayı bazı işletmeler açıldı ancak seyahat yasağı devam etti.
- 22 Mart 2020: Singapur’da ilk ölüm raporlandı ve seyahat kısıtlaması getirildi.
- 23 Mart 2020: Dünya Sağlık Örgütü, dünya çapında vakaların toplamının 300 bini aştığını; ilk 100 bine 67 günde, ikinci 100 bine 11 günde ve üçüncü 100 bine 4 günde ulaşıldığının bilgisini verdi.
- 26 Mart 2020: ABD, en çok vaka görülen ülke oldu.
- 27 Mart 2020: İtalya’da bir günde 969 kişi yaşamını kaybetti ve ülke vaka sayısında Çin’i geride bıraktı.
- 28 Mart 2020: İtalya’da toplam ölü sayısı 10 bini geçti.

- 29 Mart 2020'de dünya genelinde ölü sayısı 30 bini aştı.
- 31 Mart 2020: ABD'de toplam ölü sayısı 4 bini geçti ve ülke Çin'i geride bıraktı.
- 1 Nisan 2020: Birleşmiş Milletler (UN), salgının II. Dünya Savaşı'ndan bu yana görülen en büyük kriz olduğu ifade etti. Aynı tarihte, Türkiye, hastalığın tüm şehirlere yayıldığını açıkladı.
- 2 Nisan 2020: Dünya'daki toplam vaka sayısı 1 milyonu geçti.
- 3 Nisan 2020: İngiltere'de COVID-19 hastası olduğu açıklanan Başbakan Boris Johnson yoğun bakıma kaldırıldı. Aynı tarihte, ABD'de insandan hayvana geçen ilk vaka New York'ta tespit edildi.
- 8 Nisan 2020: COVID-19 salgının başladığı Vuhan'da karantina sona erdi.
- 9 Nisan 2020: COVID-19 salgını Amazon'da izole biçimde yaşayan Yanomami kabilesinde tespit edildi.
- 11 Nisan 2020: ABD, 2 binden fazla ölümle bir günde en fazla ölümü rapor eden ülke oldu ve toplam ölü sayısında 20 bini aşarak küresel listede birinci ülke konumuna yükseldi.
- 24 Nisan 2020: Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Ofisi, alınan önlemlerin kademeli olarak açılabilmesine dair rehber hazırladı.
- 26 Nisan 2020: Dünya genelinde 200 binin üzerinde ölü sayısı raporlandı. Ölü sayısında 20 bini aşan beş ülke; ABD, İtalya, İspanya, Fransa ve İngiltere olarak listelendi.
- 28 Nisan 2020: ABD'de tespit edilen vaka sayısı 1 milyonun üzerine çıktı. Fransa 11 Mayıs'tan itibaren önlemlerin azaltılacağını duyurdu.
- 30 Nisan 2020: Güney Kore'de yeni vaka görülmedi. Almanya'da kiliselerin, müzelerin, hayvanat bahçelerinin açılacağı duyuruldu.
- 2 Mayıs 2020: Afrika kıtasında vaka sayısı 40 bini aştı.
- 5 Mayıs 2020: Birleşik Krallık, 30 binden fazla ölüm raporladı ve COVID-19 kaynaklı en yüksek ölüm sayısına ulaşmış oldu.
- 8 Mayıs 2020: Dünya Sağlık Örgütü, Afrika'da 2020 yılı içerisinde 83 bin ile 190 bin arasında kişinin ölebileceğini, 44 milyon kişinin ise enfekte olabileceği üzerinde durdu.
- 12 Mayıs 2020: İngiltere COVID-19 can kaybı sayısında Avrupa'da birinci, dünyada ise ABD'den sonra ikinci sıraya yükseldi.

- 20 Mayıs 2020: İspanya’da OHAL 7 Haziran’a kadar uzatıldı.
- 3 Haziran 2020: İtalya, bölgeler arası seyahat kısıtlamasını kaldırdı, dış sınırlarını ise Avrupa Birliği (AB) ülkelerine ve Schengen Bölgesi ülkelerine açtı.

EK-2: COVID-19’un 10 Ocak - 3 Haziran 2020 Tarihleri Arasında Türkiye’deki Yayılışı (Budak, Korkmaz, 2020; Atlas Dergisi, 2020; Şalom Gazetesi, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı,2020a; WHO, 2020; İçişleri Bakanlığı 2020a, İçleri Bakanlığı, 2020b).

- 10 Ocak 2020: Türkiye’de COVID-19 ile mücadele etmek amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi oluşturuldu.
- 14 Ocak 2020: COVID-19 Rehberi oluşturuldu ve hastalıkla ilgili bilgiler tek elden toplanabilmesi amaçlandı.
- 23 Ocak 2020: Çin’in Vuhan şehriyle olan tüm uçuşlar durduruldu. Çin’den gelen tüm uçuşlar için ise termal kameralarla tarama gibi ilave önlemler getirildi. Bunun yanında, COVID-19 belirtisi gösteren tüm ziyaretçiler için karantina süreci başlatıldı.
- 31 Ocak 2020: Çin’e salgınla mücadele kapsamında tıbbi yardım yapıldı.
- 5 Şubat 2020: Çin’den gelen tüm uçuşların durdurulması kararı alındı.
- 23 Şubat 2020: İran- Türkiye arasında gerçekleşen kara yolu gümrük kapıları kapatıldı.
- 29 Şubat 2020: İtalya, Güney Kore ve Irak ile uçuşların karşılıklı olarak durdurma kararı alındı.
- 1 Mart 2020: Sağlık Bakanlığı, umre ziyaretinden dönecek kişiler için COVID-19 önlerini içeren bir kılavuz yayımladı. Yurt dışından dönen tüm ziyaretçiler için 14 gün boyunca karantinada bulunmaları gerektiği vurgulandı. Bu kişilerin, mümkün olduğunca evden çıkmamaları, çıkmak zorunda olduklarında maske takmaları gerektiği, kronik rahatsızlığı olan ve 65 yaş ve üzeri olan risk grubundaki bireylerden uzak durmaları gerektiği sürekli olarak yinelenildi.
- 3 Mart 2020: Türkiye’de umreden dönen ilk katile, havaalanında sağlık kontrollerinin yapılmasının ardından 14 gün izole olmaları şartıyla evlerine gönderildi.

- 8 Mart 2020: Bazı şehirlerde halka açık yerlerde ve toplu taşıma araçlarında dezenfeksiyon çalışmaları yapılmaya başlandı.
- 11 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından Avrupa'ya seyahati sırasında COVID-19 virüsüne yakalanan bir vatandaşın ülkenin ilk vakası olduğunu, hastanın ismi açıklanmayan bir hastanede gözlem altına alındığını ve hastanın aile üyelerinin de gözlem altında olduğunu açıkladı.
- 12 Mart 2020: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında COVID-19 salgınına karşı alınacak önlemlerin konuşulduğu bir toplantı yapıldı. 5 saat süren toplantı sonucunda, kararlar Cumhurbaşkanlığı sözcüsü İbrahim Kalın tarafından halka açıklandı. Alınan kararlar; spor müsabakalarının nisan sonuna kadar seyircisiz oynanacağı, kamu çalışanlarının yurt dışına çıkabilmesi için özel izin almaları gerektiği, Cumhurbaşkanının yurt dışı ziyaretlerinin ertelendiği, 16 Mart 2020 itibarıyla ilkökul, ortaokul ve lise eğitiminin 1 hafta, üniversite eğitiminin ise 3 hafta süreyle tatil edildiği üzerineydi.
- 13 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, resmi Twitter hesabı üzerinden, Türkiye'nin ilk vakası olan hastanın yakınından birinde daha virüsün tespit edildiğini açıkladı. Akşam saatlerinde ise, aynı aileden üç kişinin daha virüsü taşıdığı ifade edilerek ülkenin güncel vaka sayısının beşe yükseldiği açıklandı.
- 14 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından umreden gelen bir vatandaşta daha virüs tespit edildiği açıklandı ve ülkenin toplan vaka sayısı altıya yükseldi.
- 15 Mart 2020: Umreden dönem 10.330 kişiden 5392'si Ankara'daki, 49382'i ise devlet yurtlarında karantinaya alındı. Aynı tarihte eğlence mekânlarının faaliyetlerine ara verildi. Vaka sayıları hızla artan İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Almanya, İspanya ve Avusturya ile karşılıklı olarak uçuşları durdurma kararı alındı.
- 16 Mart 2020: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), cuma namazı başta olmak üzere camilerde cemaat halinde namaz kılınmasına ara verildiğini açıkladı. Aynı gün İçişleri Bakanlığı, sinema, konser salonları, düğün salonları, kafeler, kahvehaneler, masaj salonları ve spor salonları gibi toplu halde bulunan mekânların geçici bir süreyle faaliyetinin durdurulduğunu açıkladı.
- 17 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, karantinaya alınan Çin temaslı 89 yaşındaki bir hastanın vefat ettiğini açıkladı ve ülkede COVID-19'dan ölen

- ilk vaka olarak kayıtlara geçti. Aynı tarihte, Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İsviçre, İngiltere ve İrlanda ile olan uçuşlar durduruldu. Ayrıca, İran'a salgınla mücadele kapsamında tıbbi malzeme yardımcı yapıldı.
- 18 Mart 2020: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından COVID-19 ile mücadele kapsamında 100 milyar liralık ekonomik tedbir paketi açıklandı.
 - 19 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 15 Mart'ta ölen eski Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman'ın ölüm sebebinin COVID-19 olduğunu belirtti. Açıklamasında, Aytaç Yalman'ın ilk testinin negatif olduğunu, yakın çevresine test yapılması sonucunda eşinin pozitif çıktığını ifade etti. Dolayısıyla Aytaç Yalman'ın COVID-19 nedeniyle öldüğü bakanlık tarafından doğrulanmış oldu. Aynı tarihte Gençlik ve Spor Bakanı Mehmet Muharrem Kasapoğlu futbol, voleybol, basketbol ve hentbol liglerinin ertelendiği bilgisini verdi.
 - 20 Mart 2020: Sağlık Bakanlığı tarafından tüm özel ve vakıf hastanelerinin pandemi hastanesi ilan edildiğine dair bir genelge yayımlandı. Aynı tarihte, her türlü bilimsel, kültürel, sanatsal ve benzeri toplantılar nisan ayı sonuna kadar ertelendi.
 - 21 Mart 2020: COVID-19 test merkezi sayısı 73'e yükseldi. Aynı tarihte, 65 yaş ve üzeri bireylere ve kronik hastalığı olanlara sokağa çıkma yasağı getirildi. Bununla birlikte "Hayat Eve Sığar" kampanyası ile evden çıkma zorunluluğu olmayan kişilerin evde kalması gerektiği vurgusu yapıldı. Berber, kuaför ve güzellik merkezi gibi işletmeler geçici olarak kapatıldı. Restoranlar için yalnızca paket servis yapma kısıtlamasına tabi tutuldu. Bunun yanında, temel ihtiyaçları karşılamak için vali/kaymakamların başkanlığında 65 yaş ve üzeri Vefa Sosyal Destek Grubu oluşturulma kararı alındı.
 - 23 Mart 2020: Milli Eğitim Bakanlığı ve TRT işbirliğiyle ilkokul, ortaokul ve lise derslerinin uzaktan yapılabilmesi amacıyla TRT EBA TV yayınları başladı.
 - 25 Mart 2020: Sağlık Bakanı Fahrettin Koca ve Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk ortak bir basın toplantısı düzenleyerek okulların 30 Nisan'a kadar tatil edilmesine karar verildiğini açıkladı.

- 26 Mart 2020: Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Başkanı Yekta Saraç tarafından, üniversitelerde bahar döneminde yüz yüze eğitimin pandemiden dolayı yapılamayacağını ve uzaktan eğitime devam edileceğinin bilgisini verdi.
- 27 Mart 2020: Sağlık Bakanlığı, bu tarihten itibaren Türkiye'nin günlük vaka sayısını tablo şeklinde halka duyurmaya başladı.
- 30 Mart 2020: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" adında bir bağış kampanyası başlatıldığını halka duyurdu. Bu bağış kampanyasıyla COVID-19'dan etkilenen dar gelirli ailelere destekte bulunmak amaçlandı.
- 1 Nisan 2020: İtalya ve İspanya'ya salgınla mücadele kapsamında tıbbi yardım yapıldı.
- 3 Nisan 2020: Türkiye'nin 30 büyükşehri ve Zonguldak'a 15 gün süreyle giriş ve çıkışlar kapatıldı. Aynı tarihte, Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu genişletti ve Toplumda Sağlık Yönetimi Kurulu ilk toplantısını gerçekleştirdi.
- 4 Nisan 2020: Ülke genelinde 1 Ocak 2000 ve üzeri doğumlular için sokağa çıkma yasağı getirildi. Ayrıca, pazar ve market gibi toplu bulunan alanlarda maske takılma zorunluluğu getirildiği halka duyuruldu.
- 5 Nisan 2020: 20-65 yaş arası vatandaşlar için ücretsiz maske dağıtımına başlandı.
- 10 Nisan 2020: İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelge ile 30 Büyükşehir ve Zonguldak için 11 Nisan Cumartesi başlayıp 48 saat sürecek bir sokağa çıkma yasağının getirildiğini açıklandı.
- 16 Nisan 2020: COVID-19 pandemisiyle mücadele kapsamında ekonomik önlemler içeren bir kanun teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edildi.
- 19 Nisan 2020: Türkiye'nin vaka sayısı hızla artmaya devam etti ve Türkiye, salgının başladığı ilk ülke olan Çin'i geride bırakarak Fransa'dan sonra en çok vaka görülen 7. ülke, en çok ölüm raporlayan 13. ülke oldu.
- 23 Nisan 2020: Türkiye'de çocuklar, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı evlerinde kutladı.
- 29 Nisan 2020: Milli Eğitim Bakanı (MEB) Ziya Selçuk, eğitime verilen aranın 31 Mayıs'a kadar uzatıldığını ve uzaktan devam edileceğini duyurdu.

- 4 Mayıs 2020: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, günlük hasta sayısının azaldığını, yoğun bakım ve solunum cihazına ihtiyaç duyan hasta sayısında gerileme olduğunu, iyileşen hasta sayısının ise artarak devam ettiğinin bilgisini verdi. “Biz Bize Yeteriz Türkiye” kampanyası sonucunda 1 milyar 910 milyon TL’nin toplandığını açıkladı. Hasta sayısında azalış olması sebebiyle kısıtlamaların esnetileceğini ve bu esnemenin kademeli olarak mayıs, haziran ve temmuz aylarına yayarak yapılacağını duyurdu.
- 11 Mayıs 2020: AVM’ler hizmete başladı; berber, kuaför ve güzellik salonları gibi işletmeler faaliyete başladı.
- 13 Mayıs 2020: 14 yaşına kadar çocuklara haftada bir gün olmak kaydıyla 4 saat sokağa çıkma izni verildi.
- 15 Mayıs 2020: 15-20 yaş grubu için 11.00-15.00 saatleri arasında olmak kaydıyla yürüme mesafesinde dışarı çıkma izni verildi.
- 18 Mayıs 2020: 1 Haziran’da açılması beklenen okulların açılmayacağı ve 2019-2020 eğitim ve öğretim yılının sona erdiği, yeni eğitim-öğretim döneminin eylül ayı itibarıyla başlayacağı cumhurbaşkanı tarafından duyuruldu.
- 1 Haziran 2020: Kafe, restoran, spor salonları, özel kurs ve parklar saat 22.00’a kadar olmak kaydıyla hizmete başladı.
- 3 Haziran 2020: 65 yaş ve üzeri bireyler için getirilen sokağa çıkma yasağı kaldırıldı.